

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İZLEK VE HAREKET ETKİLEŞİMİNDE GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ:
ÖZNEL BİR KENTSEL MEKAN DENEYİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz DABANCI

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

TEMMUZ 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**İZLEK VE HAREKET ETKİLEŞİMİNDE GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ:
ÖZNEL BİR KENTSEL MEKAN DENEYİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Deniz DABANCI
(502191005)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI

TEMMUZ 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502191005 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Deniz DABANCI, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “İZLEK VE HAREKET ETKİLEŞİMİNDE GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ: ÖZNEL BİR KENTSEL MEKAN DENEYİMİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Emine GÖRGÜL**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erdem ÜNGÜR
Gebze Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 20 Haziran 2023
Savunma Tarihi : 03 Temmuz 2023

Aileme,

ÖNSÖZ

Teze hazırlık ve tezi yazım süreci meşakkatli olsa da beni hayatım boyunca çeken ama bir türlü adını koyamadığım konuları keşfetmemi ve bu konulara söylemsel bir çerçeveden yaklaşabilmemi sağladı. Dolayısıyla aynı zamanda bir yandan da kendimi keşfettiğim içsel bir yolculuk oldu.

Fikirleriyle, anlayışıyla ve desteğiyle her zaman yanımda olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya Arı'ya,

Değerli önerileriyle tezi geliştirebilmeme katkı veren jüri üyelerim Doç Dr. Emine Görgül ve Dr. Öğr. Üyesi Erdem Üngür'e,

Bu süreci birlikte yaşadığımız ev arkadaşlarım Barış Alphan ve Hakan Alp Sahiller'e,

Yüksek lisansta bana yoldaşlık eden, tanımaktan çok memnun olduğum, Ayçin Atukeren, Berkay Demir, Serim Aygen Kıştın, Sena Erden ve Büşra Kara'ya,

Destekleri olmasaydı gerçekleşmesi mümkün olmayan bu tezi mümkün kılan, çok sevdiğim canım aileme,

Güzel dostlarıma,

Kedim Lili'ye,

teşekkürlerimle.

Temmuz 2023

Deniz Dabancı
Mimar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
2. ARAÇSALLAŞMA VE KENT MEKANI	9
3. GÖSTERGELER: ALIŞKANLIKTAN KOMPLEKSLEŞMEYE	33
4. GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ	59
5. SONUÇ	95
KAYNAKLAR	101
ÖZGEÇMİŞ	105

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Özdeşlik ilişkisi kuran geleneksel mekan üretimi ve yeri değiştirerek potansiyellerin belirlendiği bir aralık oluşturan modern mekan üretimi, Cache, 1995 ..	18
Şekil 2.2 : Modern mekan üretiminin kavrayıcılığının minimuma inmesi ile atık-mekana dönüşmesi, Dabancı, 2023.....	18
Şekil 3.1 : Bergson'un Hafıza Konisi, O'Sullivan, 2012..	34
Şekil 3.2 : Peirce'in Gösterge Süreci.....	36
Şekil 3.3 : Peirce'a ait çalışma defterinden tarihsiz bir nüshada göstergenin yorumlayanda anlam bularak daha gelişmiş bir göstergeye dönüşmesi ve gösterge sürecini tekrar başlatması (Leja, 2000, s.107).....	37
Şekil 3.4 : Peirce'in diyagramlaşma anlayışı (Gangle, 2015).	45
Şekil 4.1 : Görselleştirme Metodunun uygulandığı Taksim Meydanı'nın odaklanılan ilişkililiklere göre krokisi (Dabancı, 2023).....	83
Şekil 4.2 : Görselleştirmenin üretim şekli ..	84
Şekil 4.3 : İstiklal Caddesi'nden Taksim Meydanı'na geçişte Taksim Atatürk Anıtı ile Karşılaşma (Dabancı, 2023)..	85
Şekil 4.4 : Şekil 4.2'de odak alınan ilişkililiğin renklendirilmesi.	86
Şekil 4.5: Şekil 4.2 ve Şekil 4.4'te ilişkililiğe sabitlenmiş olarak gösterilen geçiş mekanının göstergelere duyarlı olunduğunda kazanabileceği yeni ilişkililikler. Geçiş mekanında farklı odaklar süperpoze edilerek gösterilmiştir (Dabancı, 2023)....	88
Şekil 4.6 : Taksim Metro Çıkışından Taksim Atatürk Anıtı'na geçişte süperpozisyon (Dabancı, 2023).	90
Şekil 4.7 : Gezi Parkı'ndan Taksim Meydanı'na geçiş mekanı (Dabancı, 2023).....	92
Şekil 4.8 : Taksim Atatürk Anıtı'ndan Cumhuriyet Caddesi istikametindeki otobüs duraklarına geçiş mekanı (Dabancı, 2023)..	93

İZLEK VE HAREKET ETKİLEŞİMİNDE GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ: ÖZNEL BİR KENTSEL MEKAN DENEYİMİ

ÖZET

Kent mekanı ile deneyimi merkeze alan bir çalışma deneyimin koşullarından kopmamalı, deneyimin içinde gerçekleştiği süreklilik içinde hareket etmelidir. Böyle bir bakış açısı gerçekliğin düzenleyici kutuplara tabi olmadığı koşulların ana ve mekana özgü olarak sürekli yeniden üretildiği ve deneyimi değiştirdiği içkin bir yaklaşımı ifade eder. Kent mekanını deneyim merkezinde ele alarak, kent mekanı ve mimarlık ile etkileşim lehine ilerlemek istersek bu etkileşimin zenginleşebileceği ve deneyimin olanaklarını arttırabileceği aralıklardan bahsetmek gerekir. Elbette bu kent mekanının günümüzdeki koşullarından bağımsız olarak yapılırsa deneyim bütün yönleriyle ele alınmamış olur ve tabi olduğu koşullardan kopar. Bu kapsamda Rem Koolhaas'ın atık-mekan (2006)'da ele aldığı kent mekanı tasavvurunun günümüz mekanının deneyimleme şeklini somutlaştırdığı kabul edilmiştir. İçinde bulunulan çağ sunduğu sürekliliklerle ve mekanı organize etme şekliyle mekanın arzulan deneyimlenme şeklini de aynı zamanda beraberinde getirir. Mekan içinde bulunan zamanın koşullarını dışa vurur. Günümüz kentinde bu koşullardan en baskını içinde bulunulan sosyal, ekonomik ve politik gerçekliği oluşturarak mekana da şekil veren global sermaye ekonomisidir. Kapitalizm kendi doğrultusunda hizalanan deneyimlenme veya semiyotikleştirme şeklini kendine has bir semiyotik makine oluşturarak özneleşme süreçlerine sızmasıyla gerçekleştirir. Mekanın üretimi ve deneyimi kapitalizmin düzenleyiciliğinden bağımsız olarak düşünülemez. Ancak materyal bir ortam olan kent, baskın kuvvetler tarafından üretimi bağlamında şekillense de, deneyimi bağlamında kenti yalnızca bir uzantı olarak düşünmek kentin içinde açılan hayata dair pek az şey söyler. Deneyimin zenginliği baskın semiyotikleştirme şeklinin verili homojen gerçekliği içinde direnç noktaları sunma olanağı taşır.

Kent mekanı bu kapsamda deneyimin zenginleşmesine imkan veren kapasiteleri takip edilerek ekolojik olarak ele alınmıştır. Fransız filozof ve psikanalist Felix Guattari'nin ortaya koyduğu ekolojik yaklaşım gerçekliği kendine içkin olarak ele alarak özne ve ortam ilişkisinin sürekli olarak olanaklarını ve kapasitelerini arttırabilmesini içerir. Kent deneyiminin bu yaklaşımla göstergelerle eşlenerek yeni özneleşme aralıkları açabilecek bir etkilenimsel ilişkililik içinde gerçekleştiği kabul edilir. Söylemsel olan göstergelerin semiyotik akışları bir tutarlılık olan öznenin içsel gerçekliğinde her zaman farklı şekillerde belirlenebilecek kapasiteler barındırırlar. Bunun için etkilenimsel ilişkililiğe göstergenin şiddetinin belli bir eşik durumunu aşması ve dışa açılan bir nakarat olarak davranarak etkilenimsel ilişkililiği yeniden organize etmesi gerekir. Böylece deneyimin sürekliliğini oluşturan bileşenler verili işlevlerinden koparlar. Dünyada yankılanabilecekleri başka yerler bularak yeniden belirlenirler. Kent deneyimi kentin materyal kapasiteleriyle temas halinde

olduğunda sürekliliği değiştirerek deneyimi yeniden organize edebilecek olanaklara sahiptir. Kent alışılmış bir durum olarak kendini sergileyen materyal bir ortam olarak halihazırda bir belirlenimin ürünü olan ilişkililiklerle doludur. Kente dair mevcut imajımız olarak anlaşılan ilişkililikler karşılaşma anlarında aktüel (mevcut) materyal kapasiteleri sahip olunan imajların gölgesini de taşırlar. Kent mekanındaki ilişkililikler olarak mimarlık dolayısıyla dünyadaki değişimlerle, mekandaki hareketlerle, ışıktaki ve perspektifteki değişimlerle her zaman kendini kendinden farklı gösterir. Gösterge oluşturduğunda mekandaki ilişkililiklerin keşfedilmesine imkan vererek homojen bir gerçeklik içinde yerel destek noktaları sunabilir. Böylece kent mekanı dinamik bir alan içinde sürekli değişen göstergelerden oluşan bir topoloji olarak anlaşılır.

Kent mekanının göstergelerin topolojisi olarak anlaşılmasıyla kente dair mevcut imajlarla karşılaşma anını sağlayan geçiş mekanları bu kapsamda merkeze alınır. İlişkililikleri deneyime içkin olarak ele alınmaya çalışarak, ilişkililiklerin kent deneyiminde sağladığı kendinden farklı görünmesini sağlayan ve yeni olanaklara kapı açarak deneyimi zenginleştiren oynama payları irdelenir. Bu kapsamda mevcut ilişkililikleriyle Taksim Meydanı'nda mekanın sağladığı oynama payları görselleştirmeler oluşturarak kendi içinde göstergeler oluşturan değişim halinde dünya dışlanmadan test edilir. İlişkililikler oynama paylarını sağlar. Oynama payları ise yeni ilişkililiklere imkan verir. Kent deneyimi kısıtlar içinde ve içinde bulunan koşullardan koparılmadan ekolojik anlayışla ilişkililikler ve oynama payları olarak ele alınmış, bu sayede materyal kapasiteler merkezinde bir bakış açısı sunulmuştur.

TOPOLOGY OF SIGNS IN THE INTERACTION OF PATH AND MOVEMENT: A SUBJECTIVE EXPERIENCE OF URBAN SPACE

SUMMARY

A work that centers urban space and experience should not break away from the conditions of experience, but should act within the continuity in which the experience takes place. Such a perspective expresses an immanent approach in which reality is not subject to regulatory poles but, experience is constantly reproduced and changed specific to the moment and place which conditions it. If we want to move forward in favor of interaction with urban space and architecture by considering the urban space at the center of experience, the intervals where this interaction can enrich and increase the possibilities of experience should be mentioned. Of course, if this is done independently of the current conditions of the urban space, the experience will not be handled in all its aspects and it will break from the conditions to which it is subject. In this context, it is accepted that Rem Koolhaas's conception of urban space in *Junk-space* (2006) embodies the way of experiencing actual urban space. The current era also brings with it the desired way of experiencing the space, with the continuities it offers and the way it organizes the space. It expresses the conditions of the time in the space. The most dominant of these conditions in present city is the global capital economy that shapes the urban condition by creating the social, economic and political reality. Capitalism achieves the mode of experiencing or semiotizing that is aligned in its own ends by infiltrating the processes of subjectivation by creating a unique semiotic machine. By placing a representation between the subject and the object, the dominant semiotic machines creates limited subjects whose possibilities for subjectivation were limited by ready-made significations. Thus, dominant mode of semiotization creates a reality in which we are observers rather than participants. Our habits and choices in the urban milieu is shaped by this dominant continuity to a point that the production and experience of space cannot be thought of independently of the regulation of capitalism. However, although the city, which is a material environment, is shaped in the context of its production by dominant forces, considering the city only as an extension of the forces that conditions it in the context of its experience says so little about the life that unfolds within the city. The richness of experience has the potential to present points of resistance within the given homogeneous reality of the dominant form of semiotization.

In this context, urban space has been handled ecologically by following the capacities that allow the enrichment of the experience. The ecological approach, put forward by the French philosopher and psychoanalyst Felix Guattari, includes the ability to continuously increase the possibilities and capacities of the subject and environment relation by considering the reality immanently. With this approach, it is accepted that the urban experience is realized in an affective relatedness that can open new subjectivation intervals by being coupled with signs. The subject and the process of subjectivation are therefore handled simultaneously in the urban space.

Semiotic flows of discursive signs always contain capacities that can be determined in different ways in the pathic reality of the subject, which is understood as a consistency. Since affective relatedness characterizes itself by being metastable, and only subjected to change by encounters that exceeds a certain threshold. For this, the intensity of the sign that couples affective relatedness must exceed a certain threshold and reorganize affective relatedness by acting as an outward refrain. Thus, the components constituting the continuity of experience are detached from their given functions. They are redefined by finding other places in the world where they can resonate. Selective redetermination of the signs takes place in the diagrammatic process. Although the diagrammatic process runs the risk of being aligned with dominant forms of semiotization when operating under a semiotic machine, they can offer resistance to homogeneous reality by enabling the discovery of different aspects of the meaning of the object. The urban experience has the possibilities to reorganize the experience by changing the continuity when in contact with the material capacities of the city. The city, as a material environment that manifests itself as a habitual situation, is already full of determinations, which is the product of an already existing relatedness. The relatedness, understood as our current image of the city, carries the shadow of the possibilities that material capacities can lead, as well as the actual (existing) material capacities at the moments of encounter. As relatedness in urban space, architecture always shows itself differently with changes in the world with the movements in space, changes in light and perspective which holds the potential of exceeding its conditions of production under dominant forces of given reality. As the result of perturbations emerges signs, it can provide local support points in a homogeneous reality by allowing the exploration of the new relations in the space. Thus, urban space is understood as a topology consisting of constantly emerging signs in a dynamic field. When one is sensitive to the signs in the urban space, the material flows provided by the space are discovered. Discursive components find the opportunity to be enunciated in a bifurcated manner around the singularity of the city. It causes the environment to be experienced more subtly. Thus, the sensory surface on which the sign can emerge in affective relatedness grows.

With the understanding of the urban space as the topology of signs, the transition spaces that provide the moment of encountering of the existing images of the city are taken into central focus in this context. By trying to deal with the relatedness as immanent to the experience, the running room that make the relatedness appear different from itself in the urban experience and enrich the experience by opening the door into new possibilities are examined. In this context, the running room provided by the Taksim Square and its already existing relatedness are tested by visualizations without exclusion of the fluctuating world. Visualizations created by video recording which imitates urban experience in transitional spaces between existing images of the urban space segmented into its frames and then superposed in the focus of encountered existing image. Thus shows the world, in part, in its fluctuations and its possibility to be determined new. Striations (as an existing relation) affords their running rooms. Running rooms, on the other hand, allow for new relations to emerge. The urban experience is approached as relatedness and their running rooms, aligned with ecological approach, without being detached from conditions that afford it and within the constraints that it unfolds. By that, urban experience can be in an affective relatedness that can be determined anew in the face of material encounters or running rooms provided by existing images of the urban. Prolonged exploration of the urban by bifurcations around its singularities hopefully provides distinct possibilities which

is aligned with the own ends of the city. By accepting the city immanently and understanding it as a topology of signs with relatedness and running rooms, a new perspective is presented in the focus of material capacities.

1. GİRİŞ

Göstergeler her yerdedir. Semiyotiğin (göstergebilim) kurucularından kabul edilen Charles Sanders Peirce'a göre; 'Dünya eğer göstergelerden yapılmadıysa dahi göstergelerle sıvanmıştır (Gangle, 2015, s.104.)'. Gösterge bir kişi için herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir açıdan veya nitelik bakımından tutan şeydir. Şeye dair niteliğin anlamına gösterge süreçleri (semiyotik süreç) içinde yaklaşıyoruz. Gerçeklik bizim onun hakkında ne düşündüğümüzden bağımsız olarak var olmaktadır ve ancak gösterge süreçleri ile anlam kazanmaktadır. Düşüncelerimiz ve inançlarımız birtakım dış sürekliliklerin anlamının gösterge süreçleri ile belirlenmesinin sonucu oluşmaktadır. Düşünce bu anlamda göstergelerden ortaya çıkmaktadır. Gösterge süreci sonunda ise anlamı kazandırılmış bir ilişki olarak tanınabilir bir niteliğe bürünmektedir. Bu sayede alışkanlık olarak edinilmektedir. Bir şeylere anlam kazandırmak, dünyanın bizi sürekli maruz bıraktığı, etrafımızı çepeçevre saran uyaranların içinden kararlı ilişkilerin çekip çıkarılmasını sağlamaktadır. Materyal ortamı bu şekilde sadeleştirmekte ve içinde gerçekleşen sayısız değişimle aramıza mesafe koymaktayız. Bu bağlamda hayatlarımız göstergelerle karşılaşmalarımızda çıkardığımız anlamların alışkanlıklar olarak birikmesi olarak anlaşılmaktadır. Ancak Dünya göstergeler üretmeyi bırakmaz ve ancak göstergelerle karşılaşıldığında ilginç hale gelir. Kendini kavratmaya ve ilişkilere dair sahip olduğumuz alışkanlıkları yeniden belirletmeye zorlar. Göstergelerle karşılaşmalar böylece alışkanlıkların yeniden belirlenmesini sağlayan öznenin özneleşebileceği bir aralığı açmaktadır. Ancak aynı ortamla aynı şekilde tekraren karşılaşma kurulan ilişkinin katmanlaşmasına neden olur. Belli semiyotik bileşenler diğerlerine karşı üstünlük kurar. Nesneye dair anlama ulaştığımızı, nesnenin olanaklarına egemen olduğumuzu zannetmemize sebep olur. Nesneye dair oluşturduğumuz alışkanlığı içimizde tutarken, onu oluşturan gerçekliği dışarıda bırakırız (Cache, 1995). Katmanlaşma sonucunda gerçeklikle kurduğumuz ilişki tek anlamlılığa yakınsamaktadır. Dünyanın belli süreklilikleriyle bir otomatikleşme içinde etkileşim halinde olmamıza neden olmaktadır. Düşüncemizin dünyadaki pratik etkileriyle uyumlu olarak hangi

semiyotik bileşenlerle ilişkilendiği veya hangi yönüyle katmanlaştığı belli bir semiyotikleştirme şekli veya deneyim modunu ifade etmektedir. Dünyayla ilişki kurmanın yalnızca belli bir şeklidir. Felix Guattari ekolojik proje adını verdiği yaklaşımıyla, dünyanın semiyotik zenginliğine uygun olarak özneleşme süreçlerini ele almak ve öznenin ortamıyla kurduğu ilişkiyi sürekli olarak zenginleştirebilmesini ister. Bu bağlamda dünyayı herhangi bir semiyotikleştirme şeklinin baskınlığını kabul etmeden kompleks yapısı içinde her zaman yeni ilişkilere olanak tanıyabilecek kapasiteleriyle birlikte kabul eder (Guattari, 2016). Tez kapsamında, Guattari'nin ekolojik yaklaşımına uygun olarak günlük kent deneyiminde ortam ile kurulan ilişkinin kent mekanı ve mimarlık lehine zenginleşebilme olanakları irdelenmiştir.

Kent ile etkileşimi irdeleyen bir çalışma kenti veya özneyi izole ederse, deneyimi oluşturan koşulları kaybetme riski ile karşı karşıya kalır. Bu sebeple kent deneyiminde kent mekanı ile karşılaşma, içinde bulunulan etkileşimin modundan yani semiyotikleştirme şeklinden ayrı düşünülmemelidir. Kent gündelik deneyimde kendini içinde alışkanlıkların ritimlerinin somutlaştığı alışılmış bir durum olarak sergiler. Walter Benjamin'in ifadesiyle 'dikkat dağınıklığı halinde tüketilir (Benjamin, 2019, s.239)'. Kent ortaya çıkışı bağlamında düşünüldüğünde ise kentin kuruluşu ve gelişimi onu mümkün kılan ekonomik, sosyal ve politik düzlemler ve bunlar arasındaki etkileşim ile ilgilidir. Kent üretimi bağlamında zamanının koşullarını dışa vurmaktadır. Hal Foster'a göre; Walter Benjamin'in ifadesinin üzerinden yetmiş sene geçmesinin ardından, hayatın akışının hızlanması mekan deneyiminin dikkat dağınıklığı halini aşmasına sebep olmuştur. Rem Koolhaas Atık-mekan'da (2006) deneyiminde bir etkilenime sahip olamadığı için aynılaştırıcı ve ortama karşı ilgimizi kaybettiğimiz için yabancılaştıracı olan günümüz kent mekanını tasvir eder. Atık-mekanda hiçbir örüntü barındırmayan çelişkiler yan yana gelir ve birbirine kaynatılır. Bileşenler aşırı şekilde tanımlı olmalarına rağmen birbirleriyle ilişkisizlerdir. Akılda kalmayan şekilde tesadüfi olarak bir araya gelirler. Anlamı verili olan bileşenlerle ikinci el deneyimler olarak gelişigüzel şekilde karşılaşırız (Koolhaas & Foster, 2016). Atık-mekan bu bağlamda çağımızın ekonomik ve sosyal gerçekliklerinin dünyayı ve kent mekanını organize edişinin sağladığı sürekliliklerin deneyimde baskın bir semiyotikleştirme şekli olarak vücut buluşu olarak anlaşılmıştır. Guattari'ye göre; hayatı dolayısıyla kenti kendi etrafında organize eden baskın gerçeklikler organizasyonlarının sağladığı sürekliliklerle semiyotik makineler

oluşturarak özneleşme süreçlerine sızar. Semiyotik makineler “bizi evrensel bir referansın var olduğu, dünyanın, toplumun, bireyin ve onlara hükmeden yasaların başka bir şekilde gerçekleşemeyecek derin anlama sahip gerekli bir düzene göre şekillendiği kanaatine mecbur bırakır” (Guattari, 2016, s.7). İçinde bulunduğumuz gerçeklik olarak kapitalizm dünyanın materyal doğasını artı değer etrafında düzenleyerek ve birbiri ile eşitleyerek dünyanın semiyotik zenginliğini düzleştirmektedir. Nesne ile özne arasına artı değer düzenleyiciliği içinde aşkın referans kutuplarına (güzel-çirkin, doğru-yanlış vb.) göre organize edilen dünyanın belli bir şekilde semiyotikleştirilmesini imleyen bir temsil yerleştirmektedir. Bir şeyin temsil edilmesiyle ilgili temel sorun şeyi materyal kapasiteleriyle ortaya çıkarmasının aksine, onu gizlemeye yardımcı olan başka bir katman eklemesidir. Gerçeklikle kurulan ilişki bu şekilde yapay kısıtlamalar ile sınırlandırılmaktadır. Semiyotik makinenin altında, gerçekliğe dair anlamın katılımcısı olmadığımız hazır anlamlarla bezeli bir gerçekliğin içinde hareket etmeye zorlanırsınız. Ancak kent mekanı ve mimarlık, üretimi bağlamında baskın semiyotikleştirme şeklinden ayrı düşünülemeyecek olsa da, deneyimi bağlamında kenti baskın kuvvetlerin uzantısı olarak düşünmek kent içindeki hayata ilişkin çok kısıtlı bilgi vermektedir. Bu doğrultuda kentin ve mekanın belli bir semiyotik bileşene indirgenemeyecek materyal kapasitesi ve sunduğu olanaklar deneyime içkin olarak ele alınarak ekolojik anlayışla ortaya çıkarılmaya çalışılır. Hal Foster’ın atık-mekan’laşan kent mekanıyla ilgili olarak ifade ettiği gibi mimarlık mekan içinde oynama payları aramalıdır (Koolhaas & Foster, 2016). Tez kapsamında ‘oynama payı’ belirlenmiş bir ilişkililiğin yeniden belirlenebilme olanağını, ilişkililik etrafındaki olanaklık alanını ifade etmek için kullanılmıştır.

İçkinlik gerçekliğin içeriğinden kopuk olarak herhangi bir düzenleyici yapı üzerinden ele alınmasını reddetmektedir. Gerçek her zaman kendine içkin koşullarıyla o anda ve o zamanda var olmaktadır. Deneyimin içkinliği içinde kent mekanını ele almak, deneyimin sürekliliğiyle ve deneyimi oluşturan koşullarıyla sürekli olarak değişime açık olmasını kabul etmek anlamına gelir. Özneyi özneleşme süreciyle eş zamanlı olarak kabul etmeyi mümkün kılar. Böylece deneyimin sürekliliği, ekolojik anlayışla bir etkilensel ilişkililik olarak özneleşmenin hammadde olan göstergelerin akışlarına bağlanan ve bu akışlardan kopan dışa açık bir denge hali olarak çerçevelenmiştir. Baskın semiyotikleştirme şekli homojen bir gerçeklik olarak kentin

verili durumu olarak kabul edilmiş, kent mekanı deneyiminde dünyanın göstergeler üreten doğasıyla alışkanlıkların yeniden belirlenebileceği oynama payları bu gerçeklik içinden aranmaya çalışılmıştır. Buna göre kendini alışılmış bir durum olarak sergileyen kent mekanı, halihazırda deneyim sonucu anlamlandırarak alışkanlık karakteri kazanmış belirlenimlerle doludur. Ekolojik anlayış bu belirlenimleri sağlayan, kendi içinde dünyadan koparılan semiyotik akışları söylemsel bileşenler olarak kabul eder. Söylemsel bileşenler deneyimin sürekliliğinde öznenin içsel gerçekliğiyle eşleşmektedirler. Ortamdaki değişimler etkilenimsel olarak belli bir eşik içinde hareket ettiğinde söylemsel bileşenler işlevlerini korumaktadırlar. Dolayısıyla özne eşiklerle karakterize olan bir denge durumu içinde hareket eden bir tutarlılık olarak anlaşılır. Ekolojik anlayışa göre ortamla kurulan ilişkinin sürekli olarak zenginleşebilmesi için tutarlılık etkilenimsel ilişkililiği karakterize eden eşikleri sürekli olarak keşfederek yeni biçimlerle karşılaşmalıdır. Etkilenimsel ilişkililiği bir arada tutan eşik durumlarının aşılması, göstergelerin kendi içinde dünyayı bir an için göstererek bir oynama payı içinde yeniden belirlenime açtığı olanakların görünmesini sağlamaktadır. Bir eşik durumunun aşıldığı karşılaşma anında imaj semiyotik zenginliği içinde var olmaktadır. Etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenleyerek deneyimleme modunu değiştirme imkanına sahiptir. Dolayısıyla göstergeler eşik durumlarını aşarak bir yeniden belirlenime olanak sağlayan tekil karşılaşmalar olduklarında, homojen gerçekliği yeniden müzakere ederek içinde bulunulan sürekliliği değiştirebilirler. İmajları canlı tutmanın tek yolu onları sürekli olarak başka imajlarla etkileşime sokabilmektir (Colman, 2013). Bu tip karşılaşmalar ekolojik anlayışta hayatın çokluğuyla farklı yönlerden teması mümkün kılan yerel destek noktaları olarak anlaşılır. Gösterge süreçlerinde göstergenin seçilmesini ve olanaklar içinden test edilerek semiyotikleştirme şekilleriyle ilişkilendirilmesini sağlayan diyagramatik süreç, bir semiyotik makinenin altında çalıştığında baskın gerçeklikle hizalanma riskini taşısa da, nesneye dair olanakların keşfedilmesini sağlamasıyla nesneye içkin normlar ve değerler üreterek nesnenin materyal kapasitelerini sunan tekil noktalara yaklaşıp destek noktaları oluşturmanın aracı olarak görülmektedir. Kent mekanının sağladığı materyal kapasiteler herhangi bir özneye atfedilemeyecek kente ve mimarlığa dair sözceleme assemblajları (kente içkin semiyotikleştirme şekli) oluşturarak, kendi tekilliklerinin etrafında çatallanmaktadırlar. Dolayısıyla kent mekanı deneyiminde sürekli göstergeler oluşturan ilişkililikleriyle ve sağladığı olanaklarıyla tekilliklerin

keşfedilmesini sağlayan dinamik bir alan olarak bir topoloji olarak kavranır. Mimarlık bu bağlamda mekanın göstergeler oluşturabilmesine imkan sağlayarak alışkanlıkların yeniden belirlenebileceği mekanın olanaklarını ortaya çıkaran bir pratik olarak görülmüştür. Bernard Cache'ye göre; mimarlık potansiyel eylem aralıklarını oluşturan bir çerçeveleme sanatıdır (Cache, 1995). Bu çerçeve katı bir yapıda olduğunda mevcut bir ilişkililikte tıkanmaktadır, ancak çerçeve oynama payına sahip olduğunda ilişkililikleri koşullayan kuvvetlere geri dönüşe izin vererek yeniden belirlenimlerin önünü açabilir. Bir ilişkililikte tıkanmamak, ortamın yani kent mekanının oluşturduğu göstergelerle temas halinde olarak ortamın daha incelikli şekilde farkına varılmasını sağlayarak deneyimi zenginleştirmektedir. Bir ilişkililikte tıkanmayarak, yerel destek noktaları etrafında deneyim şeklinin yeniden belirlenmesine imkan verilebilir. Ekolojik anlayışa göre amaç, bu gibi materyal akışların sözcelendiği başkalaşmalardan özneyi korumak değil, tersine karşılaşmaların sağladığı olanakları keşfetmeye çalışmaktır. Mimarlık mekanın sunduğu ilişkililiklerin sunduğu olanakları koruyarak deneyimin kompleksleşebileceği oynama paylarını sağlayabilmelidir.

Tez kapsamında kent mekanı göstergelerin topolojisi olarak anlaşılacak içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiği yeniden organize ederek ortamla ilişkililiği güçlendirecek materyal kapasiteler deneyime içkin olarak aranır. Bu anlayışla kent mekanı sözceme olanakları sunan kapasitelerden oluşan hayatın bütün düzlemlerini kesen bir alandır. Kente dair sözcemeler kentin bir bileşeni olduğu etkilenimsel ilişkililik içinde yuvalanmaktadır. Mimari karşılaşma anlarında ise kentin oluşturduğu göstergelerle yeniden belirlenerek etkilenimsel ilişkililiği zenginleştirme imkanına sahip olmaktadır. Bu bağlamda kente dair sahip olunan imajlar, ilişkililikler olarak kendini alışılmış bir durum olarak sergileyen kent mekanında belli bir etkilenimsel eşiği aştıklarında yeniden belirlenebilirler. Kent mekanının sağladığı kısıtların içinde hayatın açılmasıyla, dünyanın kendi içinde sürekli olarak dalgalanmasıyla, mekandaki ilişkililikler ve sağladığı olanaklar olarak anlaşılan mimarlık deneyimde sürekli olarak kendini kendinden farklı gösterir. Kentin tekilliklerine duyarlı olunan deneyimde bu değişimler göstergeler olarak hissedilebilir olur ve mekandaki ilişkililiklerin keşfedilmesine imkan verir. Yani, kente dair sahip olunan ilişkililikle karşılaşma anı, aktüel gerçekliğin olanakları ile birlikte görüldüğü andır. Her ilişkililik bir oynama payını, yeniden belirlenme

imkanını yanında getirmektedir. Bu bağlamda ilişkililiklerle karşılaşma anları bir oynama payını sağlayan fırsatlar olarak değerlendirilmiştir. İlişkililikler arası geçişlerin kent mekanında deneyimde karşılığı olarak kabul edilen geçiş mekanları kente dair imajların bir oynama payı içinde yeniden belirlenmesine elverişli alanlar olarak ele alınmıştır. Taksim Meydanı sunduğu ilişkililiklerle örnek olarak seçilmiş, sağladığı oynama payları deneyime içkin olarak test edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda sağlanan ilişkililiğin karşılaşma anında materyal kapasitelerinin olanaklarını dışlamayarak, ilişkililiğin kendinden farklı görünebilmesini öne çıkaran, ilişkililiği dinamik bir alan içinde ele alan deneyim merkezinde görselleştirmeler üretilmiştir. İlişkililikleriyle ve oynama paylarıyla kent mekanı, karşılaşmalarıyla deneyime içkin olarak ele alınmıştır. Böylece kent deneyiminin üretim koşullarını aşarak yerel destek noktaları etrafında keşfedilebilecek materyal kapasiteler olarak görüldüğü bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Ekolojik olarak, ilişkililikler ve sağladığı oynama payları birlikte olumlanmış, deneyimin semiyotik zenginliği kent bağlamında bu bakış açısıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Guattari'nin ifade ettiği gibi ekolojik anlayışla özneleşme süreçlerini deneyime içkin olarak zenginleştirmeye çalışmak sadece bir kelime dağarcığı meselesi olmayabilir. “Kavramsal araçlar, olası alanları açar ve kapatır, virtüel olanakları katalize ederler. Pragmatik serpintileri genellikle öngörülemez, uzak ve farklıdır. Başkaları tarafından başka kullanımlar için nelerin alınacağını veya hangi çatallanmalara yol açacağını kim bilebilir” (Guattari, 2006, s.126)!

Tez bu kapsamda birbiri ile bağlantılar kuran üç ana bölümde strükture edilmiştir. İkinci bölüm ‘Araçsallaşma ve Kent Mekanı’nda kent temel olarak Atık-Mekan (Koolhaas, 2006) etrafında kent deneyimi baskın semiyotikleştirme şekli etrafında somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ekolojik anlayış etrafında ilerleyecek kavramsal çerçeveye zemin hazırlanmıştır. Baskın semiyotikleştirme şekli altında gerçekleşen deneyim şekli Felix Guattari’den yararlanarak tasvir edilmiştir.

Üçüncü bölüm, ‘Göstergeler: Alışkanlıktan Kompleksleşmeye’de C.S. Peirce’in gösterge süreçleri ele alınmıştır. Göstergeler ve imajlar girift olarak irdelenmiştir. Bergson’un kavrayışıyla imajın barındırdığı virtüel kapasiteye göstergelerin açtığı belirlenimsizlik bölgesi içinde temas edileceğinin altı çizilmiştir. C.S. Peirce ve Gilles Deleuze’nün diyagramatik süreç kavrayışları arasındaki fark ile virtüel kapasiteye vurgu yapılmış ve bir çokluk olan imajlarla bağlantı kurulmuştur.

Diyagramatik süreç bu kapsamda özne öncesi tekilliklerin karşılıklı belirlenimlerle keşfedildiği yeni biçimlere imkan verme olanağına sahiptir. Böylece diyagramatik süreç Felix Guattari'nin ekolojik kavrayışla, homojen bir gerçeklik içinde hayata dair olanakları arttıracak yerel destek noktaları kurabilecek şekilde anlaşılmıştır.

Deneyim dördüncü bölüm 'Göstergelerin Topolojisi' içinde kendine içkin olarak kabul edilmiş, Guattari'nin ekolojik projesinin kavramsal çerçevesi dahilinde kent mekanı ve mimarlık bağlamında etkilenimsel ilişkililik olarak ele alınmıştır. Kent mekanı bu kavrayışa göre üretim koşullarını aşarak içsel gerçekliğin eşlenerek zenginleşebileceği kapasiteler olarak anlaşılan göstergelerle doludur. Kent mekanı göstergelerin bir topolojisi olarak anlaşılmış, mekanın karşılaşma anında sunduğu ilişkililiklerin sağladığı oynama payları göstergelerin keşfedilmesi ve deneyimin zenginleşmesi için fırsat olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda Taksim Meydanı ilişkililiklerin ve oynama paylarının test edileceği örnek olarak seçilmiştir.

2. ARAÇSALLAŞMA VE KENT MEKANI

İçinde bulunduğumuz kent mekanı ve kent mekanı ile ilişkilene pratiklerimizi incelemek için mevcut kent mekanının ortaya çıkma koşullarından kopmamak gerekmektedir. Kent ortaya çıkışı bağlamında düşünüldüğünde, sirkülasyon çevrimlerinin ve devrelerin sadece bir işlevi olarak görülebilir (Farias ve Höhne, 2016). Kent bu bakış açısına göre mal, para, enerji, enformasyon ve insan dolaşımının yoğunlaşarak materyalleşmesi ile meydana gelmektedir. Bu durumda kentin; ekonomik, sosyal ve politik bazıları olmak üzere, pek çok düzlem tarafından kesildiği ve ortaya çıkışının bu düzlemler arasındaki etkileşimlerin kuvvetlerinin sonucu olduğu tartışılabilir. Düzlemlerin kesişimindeki kuvvetlerle kurulan kent kendisini kuran bu kuvvetleri de aynı zamanda dışa vurmaktadır. Örneğin orta çağ avrupalısında feodalizmin surlarla çevrili bir kale olarak dışa vurması gibi. Fransız düşünür Georges Bataille, mimarlık (1929) isimli kısa yazısında kentin materyal bağlamını, kenti kuran kuvvetlere odaklanarak tartışır. Bataille'a göre; mimarlık toplumların 'ideal ruh'unu yansıtır. Ancak bu 'ideal ruh' yalnızca emretme ve yasaklama yetkisine sahip belli bir zümrenin gücünden oluşur. Bataille'a göre; baskın kuvvetler (Bataille özelinde kilise ve devlet) yığınlara mimarlık aracılığıyla katedral ve saray olarak konuşur ve onlara sessiz kalmayı dikte eder (Hollier & Wing, 1992, s.47). Biraz daha günümüze yaklaştığımızda bir başka Fransız, poststrüktüralist felsefeci Jean Baudrillard, günümüzde deneyimlenen mekandan, anlamsız bir iletişimin aşırı doygunluğu içinde yok olmuş durumda olarak bahsetmektedir. Baudrillard'a göre; işleyemeyeceğimiz ve anlamlandıramayacağımız kadar fazla bilgi vardır ve kendi birinci elden deneyimlerimizden ziyade, medya temsilleri üzerinden ikinci el deneyimler dünyasındayızdır (Crouch, 1999, s.170). Kentte kurucu rolü bulunan kuvvetler, Baudrillard'a göre; kenti aynı zamanda mekanı ikinci el deneyimler oluşturarak etkisi altına almaktadır. Mekanı ikinci el deneyimler üzerinden yaşamak, mekanın kendi kapasitelerinden koparılması olarak anlaşılabilir. Kendi kapasitelerinden uzaklaştırılmış bir kent mekanının araçsallaştırıcı kuvvetler tarafından kendi doğrultularına uygun şekilde kullanıldığı, mekanın bir bakıma bu kuvvetler tarafından kodlandığı bu kapsamda söylenebilir.

Baudrillard'a paralel olarak, mimar Rem Koolhaas'ın Atık-mekan'da (2016) öne sürdüğü gibi mekanı kapasite açısından fakirleştiren bu tip kuvvetlerin mekanı araçsallaştırdığı ve bu araçsallaştırmanın sonucunun mekanda aynılışma olarak karşılık bulduğu tartışılabilir. Ancak kent netice itibariyle materyal bir ortamdır ve kenti yalnızca bu kuvvetlerin ürünü olan, kendi gerçekliğine sahip olmayan bir mekan olarak görmek kentte yaşanan deneyime ve kent içindeki dinamiklere dair çok az şey söyler (Farias ve Höhne, 2016). Kenti ortaya çıkaran ve onu aynı zamanda bir ifade aracı olarak kullanan kuvvetlerin, ortaya çıkardıkları kent mekanını, kendi doğrultuları ile ilişkili olarak dışa vurduklarını ihmal etmeyerek, kent mekanındaki materyal kapasiteden nasıl söz edebiliriz? Bu arayış için günümüzdeki kent deneyimini merkeze alırsak, kentin onu kuran kuvvetlerle ilişkisi ile ilgili olarak nasıl bir manzara ile karşılaşırız? Tez kapsamında, mekanı araçsallaştıran kurucu kuvvetler ile mekanın materyal kapasiteleri arasında, araçsallaştırıcı kuvvetlerin aynı zamanda mekanı kuran koşulları sağladığını atlamayarak, bir çerçeve oluşturulacak ve mekanın materyal kapasiteleri lehinde ince bir çizgi takip edilecektir.

Kentin yalnızca mal, para ve enformasyonun sirkülasyonunu değil, ayrıca insanların sirkülasyonunu da kapsaması, araçsallaştırıcı kuvvetler etkisinde sürekli değişen kentin materyal bağlamı ile kentli arasında çalkantılı bir ilişki doğurmaktadır. Yukarıda Bataille'ın kentte gücün biçimleşmesinin yığınları susturmak için onlara karşı bir baskı aracına dönüştüğünü ifade etmesi ve Baudrillard'a göre hızlı 'gelişim' ve 'büyüme'nin mekanda özneyi baş edemeyeceği kadar uyararla karşı karşıya bırakması, kent mekanının kentli ile çalkantılı ilişkisinin literatürdeki karşılıklarına emsal oluşturabilir. Elbette bu emsaller sayısız olarak çoğaltılabilir. Örneğin, Martin Heidegger'e göre; yapılı çevre bireyi özgürleştiren süreçler ile 'yuva bulma' ihtiyacına yanıt verdiğinde bireyin varlığının (ing. being-in-the-world) hakiki bir tezahürü olarak meşrulaşır, ancak mekan yuva bulma ihtiyacı dışında başka amaçları dışa vuruyor ise varlığı ihtiyaç dışı ve bunun sonucu olarak da yabancılaştırıcı hale gelir (Parreno, 2021, s.76). Kent mekanına dair bütün bu çıkarımlar, 'modernleşme'nin görece erken dönemlerine denk gelmelerine karşın, kentte meydana gelen değişimlerin kentliyi de değiştiriyor olmasına, kente karşı tutumunda değişiklik yapmaya zorlamasına vurgu yapmaktadır. Bu durum kentin başka kuvvetler etkisi altında dönüşüyor olmasının temel özelliğini, yani, kimlikleri, rolleri ve bağları değişime uğratma kapasiteni ortaya koyar (Farias ve Höhne, 2016). Bu

bağlamda kentin dönüşümünün, ve bu dönüşümün niteliğinin kentlinin özneleşme süreçleri üzerindeki etkisi bütüncül olarak sorgulanmalıdır. Uzun zamandır karşımıza çıkan bu problematik halen çağdaş düşünde güncelliğini, ilgililiğini arttırarak korumaktadır. Öyle ki, Fransız psikanalist ve felsefeci Felix Guattari kentlerin dev makineler (megamakineler) olarak, kolektif aygıtlar ve kitle iletişim araçları aracılığıyla, bireysel ve kolektif özneleşme süreçlerinin üreticisi konumuna geldiğini ifade eder. Guattari'ye göre; ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik çıkarların kavşağında oturan kentin birincil işlevi öznellik üretimidir. Guattari bu doğasından dolayı, kentin artık birçok sorun arasında bir sorun değil, bir numaralı sorun olduğunu belirtir (Genosko, 2016, s.41). Hayata dair yeni biçimlerin, araçsallaştırıcı kuvvetleri atlatarak özneleşme süreçlerine nasıl dahil olabileceğine odaklanan Guattari'nin çalışmalarında semiyotik (göstergebilim) önemli bir yer tutar. Semiyotiğin kurucusu kabul edilen C.S. Peirce'a göre; düşüncenin, dünyadaki kavranabilir pratik etkilerle uyum içinde olması gerektiği fikri 'semiyotik' yani bir göstergeler sistemi olarak anlaşılmalıdır (Vellodi, 2014, s.81). Göstergelerin işlevleriyle ilgilenen, sözdizim, anlambilim ve pragmatik içeren genel bir felsefi teori olan semiyotik, Guattari'ye göre; bilinçdışı düzlemde, yeni biçimlerin ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. Modern kentin, kentliyi uyaranların aşırı doygunluğuyla yabancılaştırdığını belirtmiştik. Uyaranların, göstergeler olarak kent hayatında sürekli karşımıza çıkıyor oluşu, kentin bu göstergeleri sağlayan materyal karşılıklarıyla semiyotik için zengin bir inceleme alanı teşkil ettiği şeklinde değerlendirilebilir. Bu açıdan semiyotik, bizi kenti oluşturan ve onu sürekli dönüştüren kuvvetlerle kurduğumuz kompleks ilişkiyi kavramaya çalışmaya yaklaştırabilir. Guattari, her türden göstergeyi, bireyler arasındaki ilişkileri kat eden ve bir birey için, nesneler ve mekanizmalar arasındaki olası bağlantıları belli bir biçimde bir araya getirerek 'dünya'yı oluşturan akışlar olarak ele alır. Göstergeler bu bağlamda akışlar olarak özneleşme süreçlerinin hammaddesi gibi davranır. Bir megamakine olarak kent mekanında, pek çok akışın materyal ortamda bir araya geliyor olması, özneleşme süreçleri ile ilişkili olarak ele alındığında, Guattari'ye göre; bir arzu ekonomisini meydana getirir. Arzu ekonomisi, mekanı araçsallaştırarak kentli için herkesin her yerde tekrarladığı, gitgide daha yapay ve gitgide daha yabancılaştırıcı 'dünya'lar oluşturur (Guattari, 2016, s.40). Guattari'nin arzu ekonomisinden bahsederken bulunduğu negatif ima, 'arzu' ile ilgili olarak değil,

‘arzu’nun bir ekonomi içinde belli bir şekilde düzenlenmesi ile ilgili olarak anlaşılmalıdır.

Kentin araçsallaştırıcı kuvvetleri dışı vurarak özneleşme süreçlerine dahilinden dolayı, kent ile özne arasında gerçekleşen etkileşim bu kuvvetlerden kopararak düşünülemez. Kentle kurulan bütün etkileşimler, kent ve kent ile etkileşimde bulunan öznenin arasında gerçekleşir. Bu etkileşimi irdeleyen bir çalışma, kenti veya özneyi izole ederek ilerlerse, etkileşimin tekilliğini ve o etkileşimin o şekilde gerçekleşmesinin koşullarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalır (Guattari, 2016, s.38). Hollandalı mimar Rem Koolhaas kenti dönüştüren kuvvetleri verili olarak kabul etmiş, mimarların yapabileceği tek şeyin bu kuvvetlerin akışına katılarak ilerlemek olduğunu savunmuştur. Mimarlık eğitiminde Bataille’den etkilenen Koolhaas, mimarlığın baskıcı politik rejimlerle hizalandığını; kendini Berlin Duvarı ile dışı vuran bölen, kapatan, ayıran ve dışlayan politik gerçekliğin mimarlığın da temel taktikleri olduğunu ifade etmiştir. ABD’ye ilk ziyaretinin ardından ise, kapitalizmin yarattığı sürekliliğin son derece spekülatif koşullar ürettiğini, bu sayede mimarlığı sabit ön yargılarından kurtararak değişime zorlayabileceği iddiasındadır. Koolhaas’a göre kapitalizmin sağladığı hızlı değişim ‘mimarlığı mimarlıktan kurtaran’ bir atlama tahtası olarak anlaşılabilir. Ancak daha sonrasında, Koolhaas bu hızlı değişimin mimarlığın toplumu etkileme olanaklarını da yuttuğunu ve mimarlığı aciz bir pozisyona soktuğunu savunmuştur (Dunham-Jones, 2013). Koolhaas’ın bu bağlamda kaleme aldığı Atık-mekan (2016) araçsallaştırıcı kuvvetlerin mekan üzerindeki etkisini izole ederek, bu çerçevede bir kent deneyimi tasviri olarak kabul edilmiştir. Bir megamakine haline gelmiş kent ile özne arasındaki kompleks ilişkiyi etkileşim merkezinde ele almak için deneyimi araçsallaşma bağlamında somutlaştıran Atık-mekan (2016) uygun bir başlangıç sağlayabilir.

Koolhaas atık-mekan’dan insanlığın gezegende bıraktığı kalıntı olarak bahsetmektedir. Modernleşme, ortaya çıkardığı ürünleri bağlamında tekil olarak ele alındığında, insan zekasının ürünü parlak icatların kaynağı olarak görülebilecek olsa da Koolhaas’a göre bütün bu tekil ürünlerin toplamı Aydınlanma’nın sonu ve saçmalık olarak yeniden dirilişi olarak mekanda karşılık bulmaktadır. Atık-mekan modernleşme devam ederken pıhtılaşan şey, mevcut başarılarımızın toplamıdır. Koolhaas “zaman ne zaman ilerlemeyi bıraktı?” diye sorar. Artık bir ilerlemeden

söz etmek mümkün değildir. Kültür uyuşturucu etkisi altındaki bir yengeç gibi sürekli yana doğru yalpalar. Koolhaas atık-mekanı yürüyen merdiven ve iklimlendirme elemanları arasındaki karşılaşmayı örnek göstererek somutlaştırır. Koolhaas'a göre atık-mekan her zaman yön bulmayı zorlaştırmanın yolunu bulur ve mekanı düzleştirir. "Nesiller boyu aynı mesleği icra eden mekan planlamacıları ve tamircilerin oluşturduğu tek bir dev alışveriş merkezi. İklimlendirme elemanları katedrallerimizi ayakta tutar" (Koolhaas & Foster, 2016). Baudrillard'a göre de alışveriş merkezi, yeni kültürün diyalog arenasının metalarla dolu kontrollü bir mekan olarak simgesi haline gelir. Artık kolektif, evrensel modernizmin hayal ettiği gibi kamusal alanlar yoktur onun yerine devasa ve iklimlendirilmiş dolaşım alanları vardır. Alışveriş merkezleri bize ikinci el deneyimler oluşturarak kamusal alanın bir simülasyonunu sunar (Crouch, 1999, s.173). Kontrollü mekan vurgusu, Koolhaas'ta koşullu mekan olarak yer bulur. Koolhaas'a göre paraya mal olduğu için mekan artık bedava değildir. Koşullu mekanlar er ya da geç koşullandırılmış mekanlara ve bu mekanlar da en sonunda atık-mekan'a dönüşür. Atık-mekan küreselleşmenin getirilerinden mahrum edilenler için bir yemdir. Dünyayı baştan çıkarıcılıkla donatarak boğar. Mükemmeliyet kaygısı yoktur sadece ilgi üretir. Çelişkileri yan yana getirerek birbirine kaynatır, kesintisiz, hatları belli olmayan bir bulanıklık imparatorluğunu kurar (Koolhaas & Foster, 2006). Guattari bu bulanıklık imparatorluğu içinde modern yaşamın özneleşme süreçleri ile sorunlu ilişkisini ilkel kabileler ile kıyaslayarak göstermeye çalışır. Guattari'ye göre ilkel kabilelerdeki ayin müzikleri ile ilgili araştırma yapacak bir uzman, bu müziklerde ritmin birden değiştiği kopukluklara (ing. synchopation) rastlayacaktır. Bu 'uzman' için norm izoritmiktir (ritmin kopmadan devamı). Ancak Guattari ilkel kabilelerin yaşam pratiklerinin bizimle aynı ritim algısına göre olmadığı konusunda uyarır. "Belki de onlar için norm ritmin kopmasıdır (ing. synchopation). Ve belki de hayatlarını kopuk ve yüksek vurgulu ritimler etrafında şekillendirmişlerdir, ki bu tekdüze izoritmik örüntülerimiz ile lanetlenmiş olan bizlerin, anlama kapasitemizi kaybettiği bir şey" (Guattari, 2016, s.239). İlgi oluşturan uyaranların ilişkisiz olarak yan yana geldiği izoritmik Atık-mekan'ın bu zenginliğinin etkisi Koolhaas'a göre ölümcül bir sığıktır. Konfigürasyonu tamamen tesadüfidir ve hiçbir örüntü barındırmaz. Bu yüzden deşifre edilemez ve bütün gösterişliliğine rağmen kavranamaz ve akılda kalmaz (Koolhaas & Foster, 2006). Rem Koolhaas'la olan röportajında Lars Spuybroek atık-mekan'dan atık-mekan'ı oluşturan bileşenlerin aşırı şekilde tanımlı

olmalarına rağmen birbiriyle olan bağlantılarının boş olduğundan bahsetmiştir (Spuybroek, 2009). “İnsanlık tarihinin en parlak yüzeyleri, insanlığı en gelişigüzel şekilde yansıtır” (Koolhaas & Foster, 2006).

Hal Foster, Atık-mekan’ın ilk baskısından sonra, diğer baskılarında Atık-mekan’la birleşik olarak yayımlanan ‘Oynama Payı’ (Running Room, 2016) isimli yazısında Rem Koolhaas’ın ürettiği atık-mekan kavramını yorumlar. Foster, Koolhaas’ın her yerde atık-mekan’ı gördüğünü söyler ve bize Walter Benjamin’in ‘mimarlık kolektif bir dikkat dağınıklığı halinde tüketilir’ sözünü hatırlatır. Foster’a göre 70 yılın ardından üzerimizdeki kuvvetlerin baskısı artık aşırı derecede daha fazladır. Foster, artık dikkat dağınıklığı aşamasını geride bırakarak dört bir yandan atık-mekan’a daldırıldığımızı (ing. immersive) belirtir. Foster ‘koşullandırılmış (araçsallaşmış) norm olduğunda, biçimin yerini yaygınlaşma aldığında ve mekanlar boş kabuk arayan münzevi yengeçler gibi işlev aradığında’ mimarlık nasıl devam edebilir diye sorar. “Zemin artık yok, [...] bütün perspektif kayboldu, [...] Bu ölümcül sığılğa mimari bir yanıt yok mu?” (Koolhaas & Foster, 2016). Foster “atık-mekan ne değildir?” sorusuna yanıt arayarak Koolhaas’ın atık-mekan ile ne kastettiğine açıklık getirmeye çalışır. Semiyotikten faydalanan Foster, atık-mekan kavramını içinde bulunduğumuz mekansal çıkmazda, mümkün olduğunca çok ‘gösterilen’i içine çeken, bir ‘boş gösteren’ olarak ele alır. Foster, Fransız antropolog Levi-Strauss’un dilin ortaya çıkışı ile ilgili olarak Fransız sosyolog Marcel Mauss üzerine yazdığı makalesinden alıntı yapar: “Dil ancak bir anda ortaya çıkmış olabilir”, “Hiçbir şeyin bir anlama sahip olmadığı bir aşamadan, her şeyin anlama sahip olduğu bir aşamaya geçiş yaptık”. Foster’a göre; Levi-Strauss için bu dilsel ‘büyük patlama’dan sonra anlamlamada (ing. signification) bir fazlalık, ‘gösteren’ler ve ‘gösterilen’ler arasında bir uyumsuzluk meydana gelmiştir. Öyle ki belirli bir ‘gösteren’ saf durumda bir sembol olarak herhangi bir sembolik içeriği barındırabilir. Levi-Strauss için Mauss’un makalelerinde konusunu ettiği Polinezya kabilelerindeki ‘mana’ terimi bu şekilde çalışır. Ancak ‘boş gösteren’i atık-mekan ile ilişkilendiren Foster bir ekleme yapar: “bir temel farkla, ‘mana’ anlamın ortaya çıkışı ile ilişkili iken ‘atık-mekan’ anlamın çöküşü ile ilişkilidir”. Foster’a göre; artık atık-mekan’ın çatlaklarında bir oynama payı aramak dışında yapacak bir şey kalmamıştır (Koolhaas & Foster, 2016).

Göstergelerin anlamlama olarak anlaşılması kent ile kurulan etkileşimin bütün yönleriyle incelenmesi için bu sebeple yeterli sayılmayabilir. Ancak göstergenin bir

anlamlamaya, yeni bir biçime dönüştüğü aralığa, oynama payına eğilebiliriz. Bu bağlamda göstergelerin içinde ortaya çıktığı ‘imaj’lar; görüntüler, sesler, tatlar, kokular ve dokunuşlar olarak duyu organlarıyla beyin tarafından yorumlanmak üzere üretilmektedir. Yorumlanmanın, yani herhangi bir pratik etkinin varlığının ortaya çıkarılmasının öncesini işaret eden imajlar, algılama ile direkt ilişkili bir konsept olarak, materyal kapasiteleri de içinde barındırmaktadır. Fransız filozof Henri Bergson’a göre madde (materyal bağlam) imajların kümeleşmesinden meydana gelir. Sezgi süreçlerinin gerçekliği kavramadaki en etkili araç olduğunu söyleyen Bergson, imajları nesnel olarak var olan şeyler ve düşüncelerimiz arasında bir köprü olarak kabul eder. Bergson bunu imajın hem öznde, hem nesnede bulunmasıyla açıklar (nesnenin doğasına uygun olarak duyu organlarına yansır). İlk olarak ‘şey’ler, imajlar olarak duyu organları aracılığıyla beyne yansır, ardından beyin hem imajların yansıdığı bir perde görevi görür, hem de imajları yorumlayarak süzgeçten geçirir. İmaj bu anlamda düşüncenin koşuludur. Ancak imajın bu şekilde filtrelenmesi yalnızca belli ilişkilerin veya varyasyonların görünür olması demektir (Uhlmann, 2006). Bergson’a göre bilinçli algılama, imajdan bizi ilgilendirmeyen şeylerin çıkarılması ve bizim etki edebileceğimiz veya bize etki edebilecek şeylere odaklanması ile gerçekleşir (Uhlmann, 2006, s.20). Benzer şekilde J.J. Gibson’a göre de algılama, hayatı etkileme ve etkilenme kapasitemize göre gerçekliği sadeleştirici doğası sebebiyle bir katılım ve beceri meselesidir. Gibson algılamayı, hesaplama gibi eylemlerden ziyade bir frekansa kanalize olma metaforuyla ilişkilendirir (Radman, 2018, intro 51). İmajı bilinçli olarak algılıyor olmak, imajın beyin tarafından süzgeçten geçirilmesi ile bütünleşik bir eylemdir (Uhlmann, 2006). Algılama bu bağlamda pragmatiktir. Beyin, imajı etkileme ve etkilenme kapasitemize göre anlamlı uyaranlar olarak sadeleştirerek gösterge sistemleriyle ilişkilendirmektedir. İmajın yorumlanarak gösterge sistemleriyle ilişkili hale, karşılaştığımız diğer imajlarla anlamlı bir bütün (bir anlatı) haline, getirilmesi bilinçli algılamanın sonucudur. İmajın etkilenme ve etkileme kapasitemize göre materyal kapasiteleri dışarıda bırakarak süzgeçten geçirilmesi imajı belirli bir tepkiyi imleyen zihinsel bir karşılığa, bir temsile, indirger (Uhlmann, 2006). Bergson’a göre imaj tam olarak temsil ile maddenin arasında bulunmaktadır. Temsil kavramı bu bağlamda pratik belli bir etkiyi imleyen anlamlanmış göstergelerle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, temsil bir şeyin kararlı şekilde davranış gösterdiğini belirtecek şekilde öznde o şeye ait özelliklerin yapılandırılmasıdır (Berressem, 2019). Bir şeyi temsil

etmek, yorumlayarak gösterge sistemleri ile ilişkili hale getirmekle ilgili temel sorun, temsilin ‘şey’i materyal kapasiteleriyle ortaya çıkarmanın aksine, şeyin üzerine onu gizlemeye yardımcı olan başka bir katman eklemesidir (Uhlmann, 2006, s.26). Temsil, materyal kapasitelerin üzerlerini örterek anlamı belirli bir gösterge sistemiyle ilişkili hale getirecek şekilde kodlamaktadır. Temsil bu anlamıyla halihazırda oluşmuş olan anlayışları ifade etmektedir. Bu sebeple, temsil alışkanlıktır. Temsillerin alışkanlıklar içinde algılanan, öznde önceden yapılandırılmış karşılıklara denk düşüyor olması algılanan imajdaki ufak ölçekli sonsuz değişimlere ve oynamalara karşı öznde operasyonel olarak kolaylık sağlar (Berressem, 2019, s.64). Özne, imajdan tanınabilir, bir şeyi imler vasıfta olan nesneler olarak objeleri yeniden bir belirlenime ihtiyaç duymadan direkt olarak ayırabilmektedir. Bu anlamda imajdaki sonsuz potansiyel değişimden özne kendini mesafelendirmiş ve kendi varoluşuyla ilişkilendirdiği bir ortama eklenmiş olmaktadır. Özne, alışkanlıkların kümelenmesi ile bulunduğu ortamın, algılanan imajların sınırlandırılmasıdır (Berressem, 2020).

Uyaranlarla karşılaşmalarımızda, yukarıda çerçevesini çizdiğimiz şekilde kendi etkileme ve etkilenme kapasitelerimize göre bir uyarı belirli bir gösterge sistemiyle ilişkili hale getirmeye ‘semiyotikleştirme’ diyeceğiz. Özneleşme süreci ise bir uyaran karşısında hangi gösterge sistemleriyle ilişki kurulduğunu ifade etmesi bakımından semiyotikleştirmenin bir uzantısıdır. Guattari’ye göre; günümüz kentinde materyal akışlarla karşılaşmada semiyotikleştirme şeklimiz, kentin materyal bağlamını araçsallaştıran baskın kuvvetlerin etkisi altındadır. Guattari, kenti kuran ve aynı zamanda semiyotikleştirmeyi etkisi altına alarak özneleşme süreçlerini etkileyen araçsallaştırıcı kuvvetlerden en etkilisini kapitalizm olarak görür. Kapitalist oluşumların karakteristiği özel bir semiyotik makine ile ilişkilenesidir. Bu semiyotik makine, sosyal ve bireysel düzeylerde, diğer bütün semiyotik bileşenlerin üzerini örterek onları kodlar, manipüle eder ve doğrultularını değiştirir. Bu şekilde semiyotik bileşenleri hiyerarşik hale getirir, ve onları kendisine tabi olacak şekilde düzenler (Guattari, 2016, s.6). Ancak Guattari’ye göre, hiçbir şey doğası gereği kapitalizmin semiyotik makinesinin tabiiyeti altında değildir (Guattari, 2016, s.125). Her şey birbirinden temel olarak farklı semiyotik bileşenlerin bir araya gelmesi sonucu oluşmuş ‘asembraj’lardır. Kapitalizmin semiyotik makinesi, asembrajları, farklı semiyotik bileşenlerin oluşturmuş olmasından kaynaklanan zenginliğinden

koparır. Nesne ile özne arasına, dünyanın belirli bir şekilde semiyotikleştirilmesini imleyen bir temsil yerleştirerek, başka şekilde gerçekleşebilecek olası varoluşları özneleşme süreçlerinden uzaklaştırır ve bu temsili öne çıkarır (Genosko, 2016, s.37). Guattari'ye göre bu temsil gündelik hayatta yer bulur. “Bizi evrensel bir referansın var olduğu, dünyanın, toplumun, bireyin ve onlara hükmeden yasaların başka bir şekilde gerçekleşemeyecek derin anlama sahip gerekli bir düzene göre şekillendiği kanaatine mecbur bırakır” (Guattari, 2016, s.7). Kapitalizmin semiyotik makinesi tarafından nesne ile özne arasına yerleştirilen temsil, semiyotik bileşenlerin çoksesliliğini yitirmesine neden olarak, kurulan ilişkileri araçsallaştırıcı kuvvetlerle hizalayan belli bir tip semiyotikleştirmeye indirger. Araçsallaştırıcı kuvvetler altında belli bir şekilde semiyotikleştirme bir kez başladığında şeylerin bütün eski dışavurumlarını kirletir ve yoğunluklarının üzerinde beliren ve onları düzleştiren bir tür gökyüzü oluşturur (Guattari, 2016, s.167). “Kapitalizmin nerede ve ne zaman son bulduğunu kimse bilemez” (Genosko, 2016, s.31). Belli bir dünyayı imleyen, kapitalizmin semiyotik makinesinin nesne ile özne arasına sızdırdığı temsil ile Hal Foster'ın Atık-mekan'a dair yazısında iddia ettiği ‘atık-mekan’ı her yere nüfuz eden ve kent mekanındaki deneyimi içine alan ‘boş gösteren’ olarak ele alması arasında paralellikler görmek mümkün görülebilir. Atık-mekan kavramını bu anlamı ile kabul edersek, atık-mekan'ın çatlaklarında ‘oynama payı’ını nasıl bulabiliriz? Atık-mekan nasıl çatlar? Bernard Cache mimarlığın geleneksel anlamıyla üretiminin yerin gerektirdiklerine uygun olarak gerçekleştiğine değinmiştir (Cache, 1995). Cache'ye göre geleneksel mekan üretimi yeri ile özdeşlik ilişkisi kurar. Cache modern mekan üretimini geleneksel üretimden ayrı tutar. Modern mekan üretimi yere dair dönüştürücü bir yaklaşım sergilemektedir. Modern mekan üretimi yerin potansiyelleri ile sınırlı kalmayarak, mekanı deneyimleyen topluma dair potansiyellerin gerçekleşebileceği bir aralık açar. Cache buna örnek olarak çatının başka bir potansiyel döşeme olarak düzleşmesini, atletizme imkan veren stadyumları, merdivenlerin rampalaşmasını örnek gösterir. Ancak Cache modernleşmenin açtığı bu aralığın git gide daha kaygan yüzeyler olarak karşılık bulduğu konusunda uyarır. Bu şekilde gerçekleşen mekan üretiminin etkileme ve etkilenme gücü sınırlanmış, içinde potansiyellerini keşfedecek insanlar üzerindeki kavrayıcılığı minimuma iner (Cache, 1995, s.24). Cache geleneksel ve modern mekan üretimi tartışmasına dair oluşturduğu diyagram aşağıda gösterilmiştir (Şekil 2.1). Cache'nin tartışması atık-mekan kapsamında genişletirek yorumlanmıştır (Şekil 2.2).

Les sites implicites de l'architecture :

1° Traditionnel

2° moderne

Şekil 2.1: Özdeşlik ilişkisi kuran geleneksel mekan üretimi ve yeri değiştirerek potansiyellerin belirlendiği bir aralık oluşturan modern mekan üretimi, Cache, 1995.

Atıkmekan

Şekil 2.2: Modern mekan üretiminin kavrayıcılığının minimuma inmesi ile atıkmekana dönüşmesi, Dabancı, 2023.

Tartışma bağlamında modernleşmenin insana dair potansiyelleri keşfetmek için açtığı oynama payında, oynama payımızı kaybettiğimiz söylenebilir. Bu devasa düz yüzeyde ortaya çıkacak potansiyeller baskın semiyotikleştirme şeklinin etkisi altında izoritmik bir örüntü içinde kaybolmaktadır. Mekanın etkileme gücü minimuma inmektedir. Gary Genosko'ya göre Baudrillard'ın ve Guattari'nin düşünceleri

arasındaki tutarlılık, baskın kuvvetlerin bir gösterge sistemini çeşitli şekillerde istila etmesidir. Gerçeklikle kurulan her türlü olası ilişki, yapay kısıtlamalar tarafından kontrol altında tutulur. Bu şekilde, dünyanın belli bir şekilde organize edilmesini ima eden bu kuvvetler gösterge sistemlerine nüfuz ederek özneyi bir temsile kazanmış tepkilere bağımlı kılar ve temsil edilende güç ilişkilerini göz ardı eden yetersiz özneler üretir (Genosko, 2016, s.102). Kapitalizm bu süreci her türlü semiyotik sisteme eklemlendirmektedir. Guattari'ye göre bu bütün toplumun özne üretimine dahil olması demektir. 'Kapitalizm özneyi içeriden ele geçirir' (Genosko, 2016, s.92). Özne bu şekilde karşılaştığı materyal akıştaki farklılıklara ve oynamalara karşı duyarsızlaşan içe dönük bir temsil çevriminde kendini bulur (Genosko, 2016, s.102).

Guattari'nin 'modern kent hayatı' ile ilkel kabilelerdeki hayatın ritimlerini karşılaştırmasını hatırlayalım. İlkel kabilelerde, kabiledaki yaşamla iç içe geçmiş ritüellerde ritimlerin koparak etkileme kapasitesi yüksek eşikler oluşturmaya kıyasla modern kent hayatında karşılaşmalar tekdüze izoritmik örüntüler ile belli bir semiyotikleştirme şekli içinde gerçekleşiyordu. Toplumun farklı organizasyonlarına göre, farklı yaşam şekilleri olabildiğine göre, ilkel kabilelerdeki çok bileşenli semiyotikleştirmenin aksine, sadece belli bir şekilde semiyotikleştirmeyi öne çıkaran bir organizasyon bize ortak, verili ve mutlak bir gerçekliği sunmaz. Berressem'e göre canlı ve ortamı birbirlerini karşılıklı olarak varsayarlar. Ortamda canlıyı uyarıcı bir değişiklik olmadığında, canlının algılayabileceği bir şey yoktur. Karşılaştığı önceden yorumlanmış imajların dışında, canlının algı makinelerinin ortamla ilişki kurabilmeye devam etmesi için ortamdaki uyaranlarda değişiklik olması gerekir. Algı makineleri bu anlamda farka dayalı olarak çalışır (Berressem, 2019, s.15). Her şeyin belli bir tip semiyotikleştirmeye göre kapsandığı bir ortam gitgide tekrar eder ve aynılaşır (Guattari, 2016, s.40). Kapitalizmin semiyotikleştirmesi tek bir değer tanımlamasına dayanan (artı değer), ve diğer bütün değerlendirme türlerini (estetik, ekolojik, arzulayan) artı değer(ing. surplus value) altında kapsayarak, içlerini boşaltan ve kendine tabi kılarak onları düzleştiren makinesel¹ bir süreç olarak çalışır. Guattari'ye göre kapitalizmin semiyotik makinesi altında işleyen bu süreç artı değeri

¹ Guattari felsefesinde makinesel ifadesi ile makineler, teknolojiler, sosyal yapılar dahil olmak üzere farklı unsurlar arasındaki karmaşık ve dinamik etkileşime atıfta bulunur. Makinesellik insan ve insan olmayan bileşenlerin birbiri ile eşgüdümlü olarak evrimleştiklerini ve birbirini ürettiklerini vurgular. Guattari bu kavramla özne ve nesne gibi ikili ayrımları ortadan kaldırmaya çalışır. Guattari'ye göre bir makinesel evrimi kendi başına olumlu ya da olumsuz olarak yargılamak imkansızdır. Her şey makinesel evrimin kolektif sözcelemelere nasıl eklemlendiğiyle anlam bulur (Guattari, 2005, s.5).

özneleşme süreçlerinin hammaddelerine yani karşılaşılan bütün materyal akışlara pompalama gayretindedir (Genosko, 2016, s.116). Bu şekilde herhangi bir karşılaşma dahi, henüz özneleşme süreçlerine dahil olmadan önce artı değer merkezinde bir semiyotikleştirmenin etkisi altındadır. Guattari global sermaye ekonomisinin geldiği aşamanın, kendisini kapitalizmin semiyotik makinesinden hiçbir şeyin kurtarılamayacağını düşünmeye zorladığını belirtir. Guattari'ye göre baskın kuvvetlerin etkisi altındaki semiyotikleştirmeye karşı dokunulmaz aşkın bir özne fikri bir kurgudan ibarettir. Öznenin en ulaşılamaz bileşenleri (algı, arzu, bilinç) dahi, toplumda tabii olduğumuz yere uygun olarak kalıplara sokulur (Guattari, 2016, s.13). Kapitalizm bu anlamda özne öncesi çalışarak her türlü sistemi kendi makinesel süreçlerinin esiri konumuna sokmaktadır. Özne asıl olarak, çevresel ortamdan semiyotik bir zenginlik içinde olan uyaranları hayata dair yeni biçimler olarak soyutlaştırarak kendi içine çeken ve bu şekilde özneleşen bir birey olarak ele alınabilir. Ancak enformasyonel bir limitte etkilenimden ziyade sadece bilgi geçişinin olduğu ve herhangi bir uyaranın yeni bir biçime dönüşmeden özneye kodlandığı gibi aktarıldığı bir düğümüne dönüşür. Örneğin internet ortamında özne; tüketici alışkanlıkları, ilgi alanları ve kişisel ilişkileri ile big-data'yı besler. Özne makinesel olarak işleyen algoritmalar tarafından araçsallaştırılarak bir içe dönük geri bildirim döngüsüne sokulur (Frichot, 2019). Öte yandan bu tip bir semiyotikleştirmenin izdüşümü kent mekanında ise yapıları çevrede olan değişimlerin artı değer merkezinde, artı değer başka değerlendirme türlerini kapsadığı şekilde gerçekleşiyor olması, kent hakkı tartışmaları ile ilişkilendirilebilir. Kentte artı değer, emlak rantı, mekanların ticari çıkarlara göre kurulması şeklinde karşılık bulmaktadır. Kentin özneleşme süreci ile ilişkisinin en büyük yönlerinden olan insan dolaşımı, enformasyonun ışık hızında dolaşımına yetişmeye çalışarak gitgide daha hızlı akmaya zorlanmaktadır. Gündelik hayatta hızlı akan izoritmik örüntü içinde, kente dair imajlar gün geçtikçe tekrarlayan ve aynılan, farklarından soyulmuş bir fon olarak Koolhaas'ın tabiri ile atık-mekanlaşmaktadır. Mimari tasarımlar ise Koolhaas'ın da üzerine eğildiği ve atık-mekan'ın parçaları olduğunu düşündüğü, aralarındaki bağlantılar kopuk, önceden tasarlanmış parçalardan oluşur (duvar sistemleri, tavan sistemleri, armatürler). İklimlendirme elemanları, yürüyen merdivenler ve bantlar; sirkülasyon dehlizlerini, ürün kataloglarından seçilen parçalardan oluşan dev iç mekanları mümkün kılar (Koolhaas & Foster, 2016). Kentin önceden yorumlanmış, alelade jenerik imajlar ile bezenmiş olmasını, Marc

Auge atık-mekana paralel olarak okunabilecek yok-yer kavramı ile ilişkilendirir. Auge'ye göre yerler yeni ilişkiler kurma olanakları sunan, kimlikle ve kentle oluşmuş bağlar ile ilişkiliyken, yok-yerler öznenin ortamla kurduğu ilişkiden önce halihazır olarak soyutlanmış jenerik elemanlarla ve kolay taklit edilebilmeyeyle ilişkilidir. Yok-yerlerin itici gücünü modern kent yaşamının araçsallaştırıcı kuvvetleri olarak saptayan Auge, bu kuvvetlerin yerlerin tarihi ve sosyal bağlarını çözerək onları yok-yerlere dönüştürdüğünü iddia eder. Yok-yerler neyin yapılp neyin yapılamayacağını belirterek öznenin potansiyellerini daraltan ve bu şekilde yerlerin yönetiminde operasyonel kolaylık sağlayan işaretler, yazılar, semboller ve haritalara ihtiyaç duyar. Ancak Auge her yerin yok-yer'e dönüşebileceği gibi her yok-yerin de yere dönüşebileceği şerhini de düşer (Parreno, 2021, s.169). Kent mekanı belli bir tip semiyotikleştirmeyi imleyen gösterge sistemleri ile bezeli olup öznenin eylemlerini kendi doğrultusuna göre daraltan bir yapıda olsa da, Guattari'nin de ifade ettiğı gibi kimse 'yerel'i tamamiyle 'küresel'e entegre etmeyi başaramamıştır (Berressem, 2019, s.154).

Bu gibi süreçlerle kapitalizmin semiyotik makinenin sadece materyal bağlam olarak kent mekanına sürekli şiddetini arttırarak sızmakla kalmayıp, aynı zamanda direkt olarak özneleşme süreçlerini de kirletiyor olması oynama payını arayabileceğimiz bir çatlak bırakıyor mu? Hal Foster atık-mekan hakkında, estetik ameliyatları, telefon bağlantılarını vb. kast ederek aynı zamanda atık-mekan'ın içimizde de olduğunu belirtir. "Hepimiz atık-mekan'ın ufak şantiyeleriyiz" (Koolhaas & Foster, 2016, s.). Buna katılıyor olmakla birlikte, belki de bu yorum bilinci, algı sistemlerimizi ve arzularımızın da aynı zamanda ufak şantiyelere dönüştüğü şeklinde genişletilebilir (Guattari, 2016, s.13). Öyle ki, Rem Koolhaas'a göre; kent gittikçe yapay ve gittikçe gerçek-üstü bir hal aldıkça, kentin anlaşılmasında bilinçaltının payı da gittikçe büyür (Dunham-Jones, 2013, s.5).

Şu ana kadar Guattari ile ilgili bölümler Atık-mekan yazısı ile paralellik kurabilecek şekilde sınırlı tutulmuş olsa da, aynı zamanda bir aktivist olan Guattari her zaman yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığımız önceden oluşturulmuş özneleşmelerden nasıl uzaklaşabileceğimiz konusunda yapıcı olarak çalışmıştır. Bir bakıma Guattari'nin sürekli olarak 'oynama payı' arayışında olduğu söylenebilir. Guattari teknolojik ilerlemeyi ve modernleşmeyi eleştirmekten ziyade, bu gelişmenin potansiyellerini özneleşme süreçlerinde değerlendiremeyişimizi eleştirir (Berressem,

2019, s.127). Özneleşme süreçlerini kapsayarak, özneyi potansiyelleri bakımından ufak bir alana sıkıştıran ve farklı semiyotik bileşenlerin zenginliğinin oluşturduğu assemblajlara karşı belli bir tip semiyotikleştirmeyi, bir temsili öne çıkarmaya çalışan, kapitalizm, psikanaliz, baskıcı politik rejimler ve kitle iletişim araçları kültürü gibi makinelere karşı, öznenin potansiyellerini kısıtlamayan ve farklı semiyotik bileşenlerin hayata dair yeni biçimler üretebildiği makinesel bir süreç arayışındadır. Guattari ilkel kabilelerde eylemler arasında ayırım yapmadan topluluk halinde eylemleri gerçekleştirilmesinden, ve ritüellerin de aslında pek çok eylemin birleşiminden oluşan geçişli bir düzende olmasından etkilenir. Burada pek çok semiyotik bileşenin birbirini besleyip yeni biçimlere imkan verebildiğini gören Guattari modern kent yaşamında temsillerin özneleşme süreçlerine karşı kurduğu baskının çevresinden nasıl dolaşılabilirliğini sorgular (Guattari, 2016, s.40). Özne ve ortamın birbirini karşılıklı varsaydığı semiyotik bileşenlerin zenginliğini koruduğu bütüncül bir yaklaşımla özneleşme süreçlerini ele almak isteyen Guattari özne ve ortam çiftlerine ekolojik olarak yaklaşır. Bu kapsamda, Guattari şu ana kadar araçsallaşmış kent mekanı bağlamında çerçevesini çizmeye çalışmış olduğumuz, dünya ile canlıları arasındaki kompleks ilişkinin indirgenmeden, kompleks yapılarına uygun olarak düşünülmesini sağlayan konseptler, düşünme şekilleri ortaya çıkarmaya çalışır. Guattari'ye göre temel soru nasıl dünyaya kompleks yapısına uygun olarak müdahale edilebileceği ve paradoksal olarak dünyanın nasıl bu yapısına uygun olarak yaratılabileceği ve inşa edilebileceği sorusudur (Berressem, 2019, s.10). Bu sebeple sürekli olarak dünya ve canlıları arasındaki ilişkinin kompleksliğine uygun olmadığını düşündüğü, dünyayı verili hali ile strüktüre eden ve baskın semiyotikleştirmelerin altında çalışan yapısalcılıklara karşı çıkar. Madde ile direkt etkileşim kurarak, gündelik hayattaki göstergeleri kapsamına alan Peirce'ın semiyotiğinden farklı olarak, göstergelerin incelenmesinde sadece dili merkezine alan ve düşünmenin koşulu olarak dili kabul eden semiyoloji bu yapısalcılıklardan biridir (Guattari, 2016, s.155).

Semiyolojinin kurucusu kabul edilen Saussure'e göre her sözcük nesnesini ifade eden 'gösteren' konumundadır. Sözcüğün materyal karşılığı ise sözcüğün içeriği olarak 'gösterilen' adı altında düzleştirilir (Berressem, 2019, s.177). Dili iletişimin yapıtaşı, enformasyonel olarak en küçük parça ve dünyayı açıklamak için bir araç olarak gören semiyolojinin, gösteren ve gösterilen altında bütün dünyayı resmetme

iddiasını Guattari ‘gösteren’in hegemonyası olarak nitelendirir. Guattari göstereni her şeyin açıklanabileceği bir başlangıç değil, karşılıklı belirlenimle gerçekleşen bir sürecin sonucu olarak ele alır (Guattari, 2016, s.220). Guattari bir gösterene varan belirlenim süreçlerinin çıktılarını ‘fazlalıklar’ olarak nitelendirir. Semiyolojinin dili ortaya çıkış koşullarından koparan ve içinde bulunduğu ve etkilendiği süreçlerden bağımsız otonom bir işleyişe sahip olduğuna dair idealist varsayımı, Guattari tarafından başka ifade şekillerinin baskılandığı yönünde eleştirilir (Berressem, 2020, s.108). Guattari’ye göre dilbilimden beslenen ve öznenin bilinçaltını dilde oluşmuş formlara göre strüktüre edip resmedebileceğini ve yorumlayabileceğini iddia eden Lacancı veya Freudçu psikanaliz de bilinçaltını fethetme gayesindedir (Berressem, 2020, s.176). Yapısalcı Semiyolojik ve Psikanalitik modeller yukarıda bahsedildiği haliyle verili bir dünyayı açıklamaya çalıştıkları için her zaman baskın semiyotikleştirme şeklinin etkisinde ve kapsamında kalırlar. Guattari’ye göre yapısalcı psikanaliz, dili analiz metodu olarak benimseyen bir gözlemciyi merkeze alır ve öznenin bilinçaltını oluşturan çokluğa karşı operasyonları dil seviyesinde yürütür. Sınırlı bir gerçekliği öznenin mutlak gerçekliği olarak kabul eder. Guattari psikanalizin dil üzerinden bilinçaltını açıklamaya çalışarak, operasyonu esnasında semiyotik düzlemleri birbiriyle karıştırdığını iddia eder. Psikanaliz bilinçaltını dil ile açıklamasıyla, kendi nesnesi haline getirdiği bilinçaltının ortaya çıkış koşullarını, öznenin geçirdiği özneleşme süreçlerinin çokluğunu yok sayarak bilinçaltını ortaya çıktığı kompleksiteden uzaklaştırır (Berressem, 2020, s.217). Yapısalcı psikanaliz bilinci dil üzerinden strüktüre ederek, bilincin genel olarak ele alınabileceği evrensel bir psikanalitik bir model sunar. Guattari psikanalitiğin semiyolojiye bağlılığını ve bilinçaltının dilsel modellerle açıklanabilecek olduğu iddiasını da ‘gösterenin hegemonyası’ olarak baskın semiyotikleştirme modu ile ilişkilendirir. Guattari’ye göre psikanaliz bilinci, zaman ve mekandan soyutlamadan, içinde bulunduğu gerçekliğin getirdiği kompleksite içinde ele almak evrensel bir bilinç modeli sunamayacağı için yapısalcı yollara başvurmuştur. Guattari bilinçaltını koşullarından koparmadan içinde bulunduğu kompleksiteye uygun olarak ele almak ister. Bu kapsamda Guattari yapısalcı, genel bir bilinçaltı modeline karşı, gerçekliğin sürekli olarak içinde bulunduğu zaman ve mekana göre üretildiği bilinçaltını yeğler. Ancak Guattari’ye göre ‘bir bilinçaltı’ndan konuşmak anlamsızdır. Bir bilinçaltı yerine içinde bulunulan zaman ve mekan koşullarına göre aktive olan ve bilinci oluşturan çoğul olarak ‘bilinçaltıları’ vardır. Bilinçaltıları materyal karşılaşmalardan etkilenir ve

her karşılaşmayla makinesel bir süreç içinde yeniden yapılır. Gerçekliğin özünde üreticisidir (Berressem, 2020, s.26). Guattari bu konuyla ilgili olarak yazılarında pek çok kez araba kullanmak örneğini verir. Guattari'ye göre araba kullandığımızda, arabanın teknolojik mekanizmalarına uygun olarak çalışan bir 'kısmi özneleşme'yi aktive ederiz. Araba kullanırken sergilediğimiz otomatik davranışlar öznenin kendisi için bilinçaltı seviyesinde olsa da 'kısmi özneleşme' seviyesinde bu tepkiler araba ile öznenin karşılıklı belirlenerek kurmuş olduğu makinesel bir sürecin 'gerçek' ifadeleridir. Dolayısıyla Guattari'ye göre bilinç bir çokluk olan bilinçaltılarının materyal karşılaşmalarla kısmi olarak aktive edildiği, bu karşılaşmalarda akışlara bağlandığı ve akışlardan koptuğu, üretici bir doğadadır. Bu şekilde bir bakış açısı materyal karşılaşmalar ile bilinçaltılarını birbirinden ayırtmaz ve bu ikiliyi birbirine bağlı bir çift olarak düşünür. Bilinçaltıları algı sistemleri aracılığıyla materyal karşılaşmalardan soyutlayarak kopardığı akışları özneleşme süreçleri için hammadde olarak kullanır (Berressem, 2019, s.177). Bu bağlamda materyal karşılaşmaların özneleşme süreçlerinde yapıcı ve üretici bir niteliği olması, araçsallaşmış bir kent mekanında oynama payı aramaya, kent mekanını öznenin baskın bir semiyotikleştirme şekline direnç oluşturabilecek bir potansiyel olarak görmeye başlı başına bir dayanak olabilir.

Araba örneğinde kısmi özneleşmenin arabanın mekanizması ile bağlı çalışması, herhangi bir materyal karşılaşmaya da uzatılabilir. Arabanın mekanizmasına bağlı olarak çalışan kısmi bir özneleşme bu karşılaşmaya özel bir semiyotikleştirme şekli ifade eder. Aynı şekilde materyal akışlarla karşılaşmalarda da karşılaşılan materyal ortam bağlandığı kısmi özneleşmeye karşı bir semiyotikleştirme şekli sunar. Atık-mekan üzerine yaptığımız tartışmada da kent mekanının araçsallaşmış kuvvetler altında düzleştirilip izoritmik bir karaktere bürünmesi aslında kentin materyal bağlamının bağlandığı kısmi özneleşme için baskın bir semiyotikleştirme şekli ifade etmesi olarak görülebilir. Algı sistemleri üzerinden bilincin bağlandığı ve koptuğu her akışın bir semiyotikleştirme modu ifade etmesi, materyal karşılaşmalara her karşılaşmaya özel, ve o karşılaşmanın kompleksitesi ile birlikte ele alınması gereken etik bir karakter kazandırır. Dünya ile öznenin materyal karşılaşmalarının algı sistemleri ile algılanması ve özünde süzgeçten geçirilerek yorumlanması Alman filozof Immanuel Kant'ın terminolojisinde karşılaşılan şeye dair 'estetik bir yargı' ifade ediyorken, aynı zamanda karşılaşılan akışın baskın semiyotikleştirme şekilleri

ile ilişkisi sebebi ile güç ilişkilerinden soyutlanamayacak, semiyotikleştirmeye uygun bir eylemi de imler. Kant da aslında estetik bir yargının semiyotik imalarından ayrı düşünölemeyeceğinin farkındadır. Bu yüzden gerçek bir estetik yargıdan bahsederken, estetik yargının öjesine karşı mutlak olarak ilgisiz olması gerektiğine dair bir lüzum görür. Kant’a göre ‘güzel’ ile kurduğumuz ilişkide, ancak arzudan ve herhangi bir araçsal güdüden bağımsızsak güzelliğı bilebiliriz. Güzel ile kurulan ilişkide arzunun Kant tarafından takibi ve kontrol altında tutulması, öznenin nesne ile ilişkisinde semiyotikleştirme şekillerinden, araçsallaşmanın dışlanması için koparılması anlamına gelir. Antropolog William Mazzarella Kant’ın estetik yargı üzerine tutumunu şu şekilde yorumlar: “Bir yandan, nesnelere karşı yankı uyandırıcı şekilde geçirgeniz. Öte yandan, nesnelere karşı yankı uyandırıcı şekilde geçirgen olduğumuz için, geçirgenliğimizden yararlanarak yapılabilecek muhtemel manipölatif kullanımlara karşı sürekli tetikte olmalıyız” (Mazzarella, 2017, s.22). Karşılaşılan materyal akış henüz belli bir semiyotikleştirme şekli ile ilişkilenmemiş ve semiyotik bileşenleri halen zenginliğini koruyorken özne ile karşılaşmasında karşılıklı bir belirlenime fırsat tanır. Bu belirlenim nesne ve özne çiftinin hangi semiyotik bileşenleri gösterge sistemleriyle ilişkilendireceğini içerir. Aynı çift arasındaki karşılaşma tekrar ettikçe öznenin dünya ile kurduğu potansiyel ilişkiler ağında nesnenin yeri katmanlaşır, yani belli semiyotik bileşenler diğer bileşenlere karşı üstünlük kurar (Berressem, 2020, s.13). Baskın bir semiyotikleştirme şekli tarafından araçsallaştırılan bir ortam, karşılaşılan nesnenin karşılıklı belirlenimde öne çıkan semiyotik bileşenlerinin mevcut güç ilişkileri ile hizalanmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde, Alman düşünür Theodor Adorno kitle iletişim kültürü üzerine baskın semiyotikleştirme şekli tarafından nesnenin üzerinde hakimiyet kurulduğu şeklinde anlaşılabilecek ifadelerde bulunur. Adorno’ya göre baskın bir semiyotikleştirme şekli içinde dünyaya karşı yabancılaşmanın sonucu olarak, artık kendi içinde belirli özneler olarak kendi içinde belirli bir dış dünya ile etkileşim içinde olduğumuzu zannederiz. Baskın semiyotikleştirme şekline paralel semiyolojik bir hırs ile materyal ortamların ilişkileri yalnız belli bir şekilde gerçekleşebilecekmiş gibi ströktüre edilmesi karşılaşılan nesnenin bütün yönleriyle bilindiğı yanılsamasını oluşturur. Nesnenin üzerindeki egemenliğı kırabilmek için Adorno nesne ile nasıl tekrar karşılıklı bir belirlenime girilebileceğı sorusuna cevap arar. Temsil ile örtölmüş nesne Adorno’ya göre biz ona baktığımızda, bize geri bakmalıdır, yani düşöncede ströktüre edilmiş halinin dışında da bize etki etmelidir. Adorno’ya göre

bir nesneyi kendi içinde bilmeye yaklaşmamızın yolu, nesneye karşı eylem halinde olarak nesneye dair düşüncede strüktüre edilmiş bilgiden uzaklaşmaktır. Semiyolojik hegemonya ancak nesnenin üzerindeki temsil örtüsünün özne tarafından aktif olarak eylemle yırtılmasıyla mümkündür. Adorno'ya göre bu yırtma eylemi, nesneye dair yeni olasılıkların ortaya çıkmasına, “nesnenin parıldamasına imkan tanır” (Mazzarella, 2017, s.125). Baskın kuvvetler tarafından araçsallaştırılmamış nesnenin ortaya çıkarılmamış semiyotik bileşenlerine bir açılış sunar.

Bir yandan karşılaşılan nesnelerin baskın kuvvetlerin semiyotikleştirmesi altında potansiyelleri daraltılabiliyor, öte yandan ise nesnelerin farklı semiyotik bileşenleri ortaya çıkarılmamış anlamları ve potansiyelleri içlerinde barındırabiliyor olduğundan bir ayırım yapmaya ihtiyaç duyuyoruz. Bu kapsamda, Guattari'ye göre, Adorno'nun dikkat çektiği gibi nesneye dair yeni olanakları ortaya çıkarabilen aktif bir özne ile, önceden oluşturulmuş temsiller ile alışkanlıklar içinde etkileşime giren beden arasındaki ilişki yeniden icat edilmelidir. Buna yönelik olarak Guattari, mental ekolojiye işaret eder. Aktif öznenin mental ekolojisi kitle iletişim ve sosyal medya bombardımanlarıyla, baskın kuvvetlerin gündelik hayatı hizalamaya çalıştığı semiyotikleştirme şekliyle baş edecek kabiliyette olmalıdır (Frichot, 2019, s.57). Guattari'ye göre baskın bir semiyotikleştirme altında alışkanlıklar içinde hareket eden bedenler, Guattari'nin kolektif bir araçsallaşmanın izdüşümü olarak ‘kolektif ekipman’ olarak adlandırdığı, dünyanın verili halinin yeniden üretildiği makinenin parçalarıdır (Guattari, 2016, s.13). Bedenlere ve alışkanlıklara bağlı kalan her bakış açısı dünyanın verili halini yeniden ortaya koyacağı için baskın ilişkilerden kopamamaktadır. Yalnızca gerçeği semiyolojik bir hırs ile kataloglama ve strüktüre etmek ile sınırlı kalmak, arzu ekonomisinin makinesel doğasını, dünyanın verili halinin ortaya çıkma koşullarını dikkatlerden kaçırmaktadır. Kapitalizmin semiyotik makinesinin makinesel doğasını, dünyayı olduğu gibi kabul ederek ele almak bu anlamda sadece belirli bir anla sınırlı kalmak ve ‘mantıklı’ bir şekilde dünyayı organize ediyor olduğumuzu zannederken, kapalı kümeler içinde tutsak olarak baskın bir semiyotikleştirme şekli ile sürekli yeniden karşılaşmamıza sebep olmaktadır. Guattari buna karşılık olarak baskın gösterge sistemleri ve baskın gücün gündelik hayata yerleştirdiği anlamlamalarda tutsak olmayan aktif bir öznenin nesne ile kurduğu ilişkilerde kendisinin de nesneye eklemlenen bir parça olduğu ‘asemblaj’ları öne çıkarır (Guattari, 2016, s.124). Kolektif ekipmanın gerçeğe mesafelenerek,

gerçeği düşüncede strüktüre ederek egemenlik altına almasının aksine assemblajlar gerçekte iç içe geçerek çalışır ve sürekli eylem halindedir. Baskın düşünce şekillerinden uzaklaşarak gerçeğin yeni yüzlerinin ortaya çıkmasını sağlarlar. Asemblajlar dolayısıyla yerleşmiş semiyotik bileşenlerin oluşturduğu fazlalıkları yerlerinden ederek bu bileşenlerin farklı şekillerde de semiyotikleşebileceğine dair bir alan açar (Guattari, 2016, s.169). Dolayısıyla Guattari ihtiyacımız olan ayrımı özne ve nesne arasında kurulan ilişkinin yeni ilişkilere yol açıyor olmasında bulmaktadır. Asemblajlar herhangi bir özneye atfedilemeyecek bir özneleşmeyi görünür kılarlar ve özne ile nesnenin içine kapalı varlıklar olduğu düşüncesinden bizi uzaklaştırırlar (Guattari, 2016, s.13). Bunun anlaşılabilmesi için Gilbert Simondon'a doğru sapmak kabul edilebilir görülebilir. Fransız felsefeci Gilles Deleuze'e göre Simondon yukarıda dolaylı olarak değindiğimiz herhangi bir özneye atfedilemeyecek bir özneleşmenin, yani özne öncesi tekilliklerin ilk baştan sona teorisini ortaya koymuştur. Deleuze'e göre Simondon, bireysel varlıkların ortaya çıkışı, her bir varlıktan önce kesin taslakların var olması anlamında, tamamen biçimlenmiş bireylerin sonucu mu olarak anlaşılmadığı yoksa özne etkilendiği çevresel etmenlerin toplamı mıdır ikileminden kurtulmamızı sağlamıştır. Bu alternatiflerden farklı olarak Simondon, özneyi özneleşmesiyle eş zamanlı olarak görür. Buna göre karşılaşmalar kendilerine içkin özne öncesi tekilliklerle doludur. Bu bakış açısı özneleşmenin özne öncesi durumdan özneye geçiş hareketi olarak görülmesini sağlar. Özneleşme sürecine dahil olan her varlık, özneleşme süreci sonunda yalnızca belli bir şekilde gerçekleşmiş/özneleşmiş olsa da (aktüelleşme), sahip olduğu tekillikler nedeniyle bu gerçekleşmeye indirgenemeyecek niteliktedir (virtüel potansiyeller, materyal kapasiteler) (Kleinherenbrink, 2020, s.158). Özneleşme bu bağlamda tekilliklerin sonsuz olanak arasından özneleşme sürecine katılarak aktüelleşmesi olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla tekillikler farklı semiyotik bileşenlerin zenginliğini, gerçekleştirebilecekleri sonsuz bağlantıyı, indirgenemeyecek bir doğayı ifade etmektedirler. Kolektif ekipman ve assemblaj arasındaki ayrıma geri dönecek olursak, Guattari'nin bu ayrımı herhangi bir nesnede veya özne de değil aralarındaki ilişkide buluyor olması, odağı herhangi bir biçimselliğin kolaya kaçarak baskın semiyotikleştirme şeklinden herhangi bir şeyi sorumlu tutabileceği sınırlı bir çerçeveden uzaklaştırmaktadır. Öyle ki Guattari'ye göre göstergeler, şeyler ve sosyal hayat arasında baskın semiyotikleştirme şeklinden kopuk 'gerçek üretici ilişkiler' mümkündür. Guattari buna örnek olarak sanatın ve bilimin göstergelerini, egemen

fazlalıklar sisteminden kurtulmak koşulu ile, örnek verir (Guattari, 2016, s.40). Bu gösterge sistemleri gerçekte olan ilişkileri bağlamında artık yalnızca öznel bir temsilin ürünü değil, gerçekte iç içe geçerek pragmatik bir etkililik kazanan ve bilinç seviyesinin altında çalışan semiyotik bileşenleri ortaya çıkararak, gerçeğe dair yeni çizgileri görünür hale getiren üretici konumunda bulunmaktadır. Uçlarda çalışarak yeni fonksiyonları kategorize etmeye çalışan bilimdense, Guattari yeni biçimleri ve bağlantıları hayatın içinde ortaya çıkarabileceğini düşündüğü sanata büyük bir parantez açar (O’Sullivan, 2012, s. 91). Deleuze ve Guattari’ye göre; sanat baskın semiyotikleştirme şekline karşı bir ‘savaş makinesi’ olarak çalışabilecek potansiyele sahiptir (Saldanha, 2017, s.25).

Özetlemek gerekirse, şu ana kadar çerçevesini temel olarak Felix Guattari üzerinden çizmiş olduğumuz özneleşme süreçleri üzerinde baskın semiyotikleştirme şekilleri tarafından kurulan potansiyelleri daraltıcı yönde kısıtlama, kent mekanında sözü edilen izoritmik örüntü ile aynışma ve yabancılaşma ile paralel olarak ele alınmıştır. Kent mekanı ile özne arasında etkileme ve etkilenme kapasitelerini arttırıcı, kent mekanı lehine yürütülen tartışmada, kapasitelerin altını oyan ve baskın semiyotikleştirme şekli altında kenti deneyimleme modunu sürekli yeniden üreten kuvvetlerden, kentin materyal bağlamından uzaklaşmamaya çalışarak bahsedilmiştir. Dünyayı olduğu hali ile açıklamaya çalışan ve bu verili halin ötesini ele almayı, ortaya çıkış koşullarını kapsam dışı tutarak yoksayan psikanaliz, semiyoloji gibi yapısalcılıkların, kapitalizmin semiyotik makinesinin her yere sızarak sürekli kendini yeniden üreten ve bütün değerlendirme türlerine karşı artı değeri öne çıkararak öznenin arzularına sızan doğasını ıskaladığı gösterilmiştir. Bunlara karşı öznenin ve özne öncesi yoğunlukların karşılaşmalarda ortak olarak özneleşme sürecine girdiği ve hayata dair yeni biçimler ürettiği assemblajlar, baskın semiyotikleştirme şekli ile yeniden hizalanabilme riskine rağmen, semiyotik bileşenlerin sonsuz zenginliğinin makinesel bir süreçle belli bir şekilde aktüelleştiği potansiyeller olarak öne çıkarılmıştır. Bu kapsamda kent mekanında baskın kuvvetlerin bütün materyal karşılaşmaları kendileriyle hizalamasının bir izdüşümü olarak görülen Atık-mekan’ın (2016) bu bağlamda karşı karşıya olduğumuz tehlikeyi somutlaştırarak görünür kıldığı kabul edilmiştir. Ancak başlangıçta da belirtildiği gibi, kent üzerine yapılacak herhangi bir çalışmanın, kenti yalnızca baskın kuvvetler altında somutlaşan bir yoğunlaşma olarak ele alması kenti ve içinde barındırdığı

sonsuz karşılaşmayı ve tekilliklerle karşılaşmaların doğurduğu sonsuz özneleşme olanağını açıklamakta yetersiz kalır. Guattari'nin de dikkat çektiği gibi semiyoloji, nesnesi kabul ederek üzerine çalıştığı jestler ve mimikler, mekansal algı, reklamcılık, moda, müzik gibi pek çok alanın ortaya çıkış koşullarını, tekilliklerinin ima ettiği potansiyel özneleşme süreçlerini, kendilerine özgü semiyotik bileşenlerin zenginliğini yok sayarak dil merkezinde kapalı bir sistem olarak kurgular. Bundan dolayı verili bir dünyanın strüktüre edilmesi ve baskın semiyotikleştirme şekillerinin yeniden üretilmesinin önüne geçemeyen hegemonik bir teori olarak kendini konumlandırır. Dünyayı olduğu haliyle açıklamanın gerçeği anlamaktan ne kadar uzak düştüğünü açıklamak için Guattari kent mekanından örnek verir. Guattari'ye göre semiyolojik bir araştırmanın kent mekanına uygulanması bu işlemin sterilleştirici etkisini karikatür derecesinde ortaya koyacaktır (Guattari, 2016, s.38). Mekanı oluşturan sayısız parçanın, sayısız semiyotik bileşeni ve bu bileşenlerin sahip olduğu tekilliklerle gerçekleşebilecek potansiyel sonsuz karşılaşma, bu karşılaşmaların materyal kapasiteleriyle uyumsuz strüktürleştirmelerin dışında kalır. Mimarlık bağlamında Koolhaas'ın projesine dönecek olursak, Koolhaas arzu ekonomisi içinde mimarlığın ufukta kaybolmasını detaylı olarak ortaya koymaya çalışmış ve Atık-mekan dışındaki kitaplarında da bu süreci fotoğraflar, grafikler ve diyagramlarla zenginleştirmiştir. Ancak ortaya koyduğu bu süreci yapılarında ve yapıtlarında aşamamış olduğu için eleştirilmiştir. Örneğin Spuybroek Koolhaas'ın grafiklere ve fotoğraflara başvurarak kent mekanının içinde bulunduğu durumun ortaya çıkarmasını, Koolhaas bunu mevcut kentin altyapısını manipüle ederek potansiyel aramak olarak görmüş olsa da, sadece verili dünyanın kataloglaması olarak değerlendirmiştir (Spuybroek, 2009, s.128 & Dunham-Jones 2013, s.9). Koolhaas'ın projesinde kent mekanını mevcut halinin imajlar aracılığıyla aktarılması Spuybroek'e göre semiyolojik bir yaklaşımı aşmak konusunda yetersiz kalır. Spuybroek bu bağlamda sindirilemeyecek imajlara ihtiyacımız olduğunu söyler. Spuybroek'e göre; dünyayı olduğu haliyle aktarmak, yaşamak ile aynı şey değildir (Spuybroek, 2009, s.128). Koolhaas'a yöneltilen eleştirilerin yürüttüğümüz tartışma bağlamında, baskın semiyotikleştirme şekline eklemleme tehlikesine işaret ettiği tartışılabilir. Koolhaas aslında mevcut kentin altyapısında mimarlığın etkisini arttırabilecek oynama payları arıyor olmasına rağmen, arzu ekonomisi içinde bu oynama payları her an tekrar kapanıp bulanıklık imparatorluğu içinde düzleştirilme tehdidi altındadır.

Cache, Bergson üzerinden imajları ele aldığı tartışmasında imajların temsil öncesi niteliklerine vurgu yapar. İmajları görüntü olarak ele alarak optik düzlemle sınırlandırır. Cache'ye göre imajın görünürlüğü hakkında düşünmek apaçık olanı düşünmenin zıttıdır. Apaçıklık tüm tartışmaları sona erdirerek imajı düzleştirir. Düşünce ancak apaçık görünenin içinde görünürlüğü düşünmeye başladığında yenilenebilir (Cache, 1995, s.105). İmajın sindirilemeyen yönü olarak ele alınabilecek, apaçık olandan kopan bu bakış açısı baskın bir semiyotikleştirme şekli altında nasıl sürdürülebilir? Cache, etkileme ve etkilenme kapasitelerimize göre algıladığımız imajları içimizde tutarak sınıflandırırken, gerçekliği dışarıda bırakma alışkanlığı edindiğimizi belirtir (Cache, 1995, s.139). Etkileme ve etkilenme kapasitesi bağlamında, şeylerle kurulan ilişki kapsayıcı genel deneyim modu olarak baskın kuvvetlerden soyutlanamayacağı için bu imajlar gitgide tek anlamlılığa yakınsamaktadır. Bergson'un anlayışıyla etkileme ve etkilenme kapasitelerimizi kapsayan beden konsepti bu anlamda alışkanlıklar içinde bir otomatikleşmeye dönüşmektedir. Ancak Cache'nin de Bergson üzerinden dikkat çektiği gibi beden bundan fazlasıdır. Beden etkileşimlerin iletiminde bir belirsizlik bölgesi oluşturur (Cache, 1995, s.143). Otomatikleşme, yani bedenin baskın bir semiyotikleştirme şeklinin uzantısına dönüşmesi, alışkanlıkların tekrarı ile kurulan belli bir ilişkinin ilişkiler ağı içinde öne çıkmasını ifade etmektedir. Ancak beden bu otomatikleşmeyi mümkün kılacak bir belirlenimin meydana geldiği aralığın kaynağıdır (Cache, 1995, s.141). Temsillerin oluşmasının öncesinde bu anlamıyla beden evrensel iletişime karşı bir direnç bölgesi oluşturarak, yeni belirlenimlere imkan tanımaktadır. Dolayısıyla beden etkileşimler arasında oynama payı oluşturma potansiyelinin kendisi olarak anlaşılabilir. Beden bir uyarının direkt olarak bir tepkiye dönüşmesine müsaade etmemesiyle, beklememizi sağlamasıyla, düşüncenin içinde belirlenebileceği bir alan açar (Cache, 1995, s.142). Bedeni içinde bulunduğu izoritmik örüntüden çıkararak, düşünceye imkan verebilmek özneleşme süreçlerinin büyük bir parçası olan araçsallaşmış kent bağlamında nasıl gerçekleşebilir? Araçsallaşmış kent mekanının, içinde oynayabilecek payımızı kaybettiğimiz bu devasa oynama payını, Cache üstü ve altı, sağı ve solu belli olmayan yerçekimsiz ortamda yüzen tek bir düzlem olarak nitelendirir. Ancak kentin materyal bağlamını oluşturan kendilerine içkin tekillikler barındıran her parça, Guattari'nin araba örneğinden hatırlanacağı gibi karşılıklı bir belirlenimin sonuçlarıdır. Bu belirlenimler baskın bir deneyim türü altında araçsallaşmış olsalar dahi bilinçaltı düzlemde

etkileme ve etkilenmenin gerçek ifadeleridir. Öznenin kentin o parçasıyla nasıl bir etkileşime sahip olduğunun niteliklerini oluştururlar. Ayrıca parçayla girilen etkileşimde potansiyel eylemleri daraltarak özneye operasyonel olarak kolaylık sağlarlar. Dolayısıyla farklı belirlenimlerin bir araya geldiği kent, her şeyin içinde dağıldığı dev bir düzlem olarak dahi kendine has bir topolojiye sahiptir. Cache'ye göre; bu düzlemdeki ilişkileri müzakere edebilirsek ilişkiler arasındaki kopukluğu gidererek birbirinden farklı imajların etkileşime açıldığı bir süreklilik sağlamak mümkün olabilir (Cache, 1995, s.47). Yorumlanmış imajlar yani temsiller arasında gerçekleşen bir müzakere, dolayısıyla imajlara dair yorumun içeriğini dönüştürme potansiyeli barındırabilir. İmajları canlı tutmanın tek yolu onları başka imajlarla sürekli etkileşime sokmaktır (Colman, 2013). Bu anlamda yeniden bir karşılıklı belirlenim fırsatı sunabilir. Olası bir müzakere, bedende materyal kapasitelerin ortaya çıktığı ve dünyanın olduğu halinden bir an için koptuğu bir belirsizlik bölgesine imkan verebilir. Oynama payı bu çerçevede düşünceye hareket alanı sağlayan materyal kapasitelerin ortaya çıkışı ile ilişkiliyse, kent deneyimi bağlamında verili olanın kataloglamasını aşan bir çerçeve nasıl çizilebilir? Bir oynama payı nasıl sürekli olarak aralığını koruyarak bir tutarlılık kazanır ve baskın semiyotikleştirme şekillerinin izoritmik örüntüsü içinde farklı değerlendirme şekillerine imkan tanıyabilir?

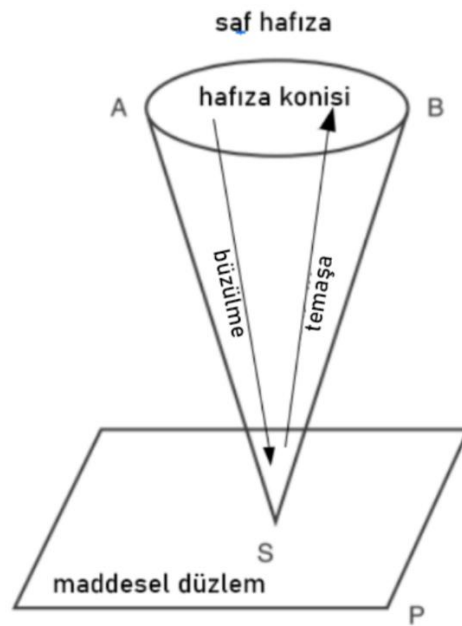

3. GÖSTERGELER: ALIŞKANLIKTAN KOMPLEKSLEŞMEYE

Beden önceden belirlenmiş imajlar ile karşılaşmasında, belirlenmiş imajın imlediği tepkiyi bir alışkanlık içinde gerçekleştirmektedir. Alışkanlıkların kendisi, etkileme ve etkilenme kapasiteleri ile ilişkili olarak karşılaşılan imajla belirlenimin ürünleridir. Ancak alışkanlıklar dışarıdan gelen farklı uyaranlara uyum sağlayabilmek için önceden oluşturulmuş belirlenimlerin ötesine geçmek zorundadır. Bergson'a göre; “bir alışkanlık kendi başına doğal değildir, ancak doğal olan şey alışkanlıkların başka alışkanlıklar edinmesidir” (Berressem, 2019, s.52). Alışkanlık bu sebeple yaratıcıdır. Belirlenmiş olan formların yeni alışkanlıklara kapı aralamasını sağlar. Alışkanlık dolayısıyla hem bir formun bir şekilde belirlenimini, hem de formun yeni biçimlere dönüşmesini açıklar. Sahip olduğumuz bütün belirlenimler, düşünce örüntülerimiz, renkleri algılayışımız veya iletişim kurabilme kabiliyetimiz alışkanlıklar edinebilmekle ilgilidir (Berressem, 2019). Alışkanlıklar dolayısıyla etkileme ve etkilenme kapasitemize göre belirlenim sonucu (temaşa) ortamdan çektiğimiz (büzülme) uyaranların ifade kazanmasıdır. Bütün varlıklar alışkanlıklarının toplamıdır (Berressem, 2019, s.57). Alışkanlık nasıl hem belirlenmiş imajlar olarak kalıcılık niteliğine hem de yeni biçimlere açılan yaratıcılık niteliğine sahip olabilir?

Demir'e göre Bergson karşılaşma esnasında bir temsil birbirlerinden doğa olarak farklı iki varoluşa bölündüğünü ifade etmiştir. Birisi bizi maddeyle direkt temas haline sokan algı, diğeri ise bizi zihin ile direkt temas haline sokan hafıza. Bergson önceki bölümde kısaca bahsettiğimiz gibi maddeyi imajların kümelenmesi olarak kabul etmektedir. Algımız etkileme ve etkilenme kapasitemize göre imajlardan kendi kapasitelerimizle uyumlu şekilde uyaranları çıkararak gerçekleşmektedir. Çıkarma işleminin gerçekleşebilmesi için algının yansıttığı imajın işlenmesi esnasında her ne kadar ufak da olsa bir süre gerekir. Birbirine karşı kayıtsız ve sürekli birbiri ile etkileşen materyal ortam, algı ile tepki arasında zorunlu olarak bulunan süre sayesinde farklılaşır. Maddenin nicel doğası, nitelik sahibi olur. Bir şey ötekine göre daha arzu edilebilir olur veya bir şey ötekine göre daha kırmızıdır. Dolayısıyla farkın ortaya çıktığı süre ile kayıtsız madde Bergson'a göre birbirinden doğa olarak

farklıdır. Bir imaja karşı bedendeki bekleme bir belirlenimsizlik bölgesi oluşturur. Bu belirlenimsizlik bölgesinde hafıza karşılaşılan imajı anlamlandırmak için operasyonel hale gelir. Bergson buradan hareketle, şeylerin olduğu hali içinde hareket eden algıyı maddesel düzlemle ilişkilendirirken, sayısız belirlenimin ayrılamaz bir çokluk olarak bulunduğu hafızayı ise süre ile ilişkilendirir (Demir, 2015). Hafızanın operasyonu virtüel çokluğu barındıran imajın içinden karşılaşmada öznenin kapasiteleri ile ilişkili göstergeleri öne çıkarmayı mümkün kılmaktadır. Deleuze'e göre; imajın kendisinin şimdiki zamanda, maddesel düzlemde olmadığı açıktır. "İmajın 'temsil ettiği' şey şimdiki zamandadır, fakat imajın kendisi değildir. İmajın kendisi, şimdiki zamanın yalnızca içinden aktığı bir zaman ilişkileri topluluğudur" (Uhlmann, 2006, s.15). Bergson'un imajın zaman ilişkileri topluluğunu belirten 'virtüel'i ve maddesel düzlemi ifade eden 'aktüel'i hafıza konisi olarak illüstre etmiştir (Şekil 2.1). Hafıza konisinde maddesel düzlem koninin tepe noktasını, virtüel olanaklıklar ise koninin tabanını ifade eder. Şimdiki zamanda herhangi bir karşılaşma anında, içinde sonsuz potansiyel barındıran hafızadan maddesel düzleme bir hareketle koninin tepe noktasına doğru büzülerek bir belirlenime kavuşur. Ancak, şiddetli bir karşılaşmada bir belirlenimsizlik bölgesi içinde aktüel (şimdiki zaman), virtüel hafızaya uzanır, tepe noktası tabana doğru gevşer. Potansiyellerin barındırdığı geçmişe dalarak temaşada bulunarak, büzülmek üzere bir belirlenim arar (O'Sullivan, 2012). Karşılaşmada dolayısıyla temâşa ve büzülme olmak üzere iki hareket vardır (aynı hareketin iki farklı yönü) (Şekil 2.1).

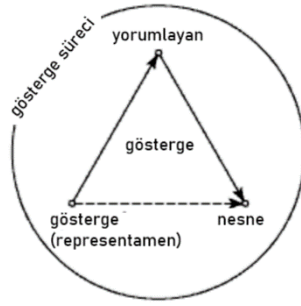
Şekil 3.1: Bergson'un Hafıza Konisi (O'Sullivan, 2012).

Temsil veya minimum bir belirlenimsizlik, bedenin bir otomatikleşme içinde hareketi virtüele gerçekleşen dalışı silikleştirmektedir. Virtüeldeki potansiyeller içinde yeniden bir belirlenimde bulunulmadan, geçmiş yalnızca alışkanlığın gerektirdiği eylemlerin karşılıkları için kullanılmaktadır. Farklılaşmanın tekrar altında görünürlüğü zorlaşır. Apaçık olan ise netleşir (Cache, 1995, s.105). Ancak bu nicel olan dünyadan niteliklere sahip biçimler çıkarmanın doğal sonucudur. Bir canlı ne kadar gelişmişse dünyanın kendisi ile arasına o kadar mesafe koyar (Berressem, 2019, s.167). Canlılar dünyayı bu şekilde sadeleştirmekte, ortamları içindeki hareketlerinde operasyonel kolaylığı ancak böyle sağlamaktadırlar. Deleuze'e göre; "dışarısı sadece yansıtılmış içerisidir, içerisi ise yalnızca seçilmiş dışarısıdır" (Berressem, 2019, s.164). Canlılar dünyayı, dünyadan kopardıkları biçimlerle ve niteliklerle kendileri içinde sürekli olarak inşa ederler. İnşa nicelin nitele farklılaşması ile gerçekleştiğinden yaratıcı niteliktedir (Berressem, 2020, s.13). Sorun bu farklılaşmanın önünün temsil rejimleri ile kesilmesi, farklılaşmanın gerçekleştirebileceği potansiyellerin daraltılmasıdır. Farklılaşma temsil rejimleri ile örtüldüğünde farklılaşarak ulaşabileceği çizgiler tıkanır. Deleuze, karşılaşma anını hiçbir aşkın konsepte yönelmeden sunulan gerçeklik içinde, 'gerçekliğin genetik koşullarını' yani virtüel olanı (duyarlılığın sınır durumlarını) yeni düşünce biçimlerine imkan verebilmek için ortaya koymaya çalışır (Demir, 2015, s.85). Deleuze çalışmalarında bu amaç doğrultusunda hiçbir yapısalcılığa başvurmadan gerçekle direkt ilişki içinde olduğunu düşündüğü C.S. Peirce'ın semiyotiğinden faydalanır (Vellodi, 2014).

Peirce semiyotiğini oluşturan gösterge sürecini şu şekilde tanımlar:

"Bir gösterge ya da representamen, bir kişi için herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir açıdan ya da nitelik bakımından tutan bir şeydir. Birine yöneliktir; yani bir kişinin zihninde, bir eşdeğer gösterge ya da belki daha gelişmiş bir gösterge yaratır. Yarattığı bu göstergeyi ilk göstergenin yorumlayıcı olarak adlandırıyorum. Bu gösterge bir şeyin, nesnesinin yerini tutar. Bu gösterge nesnesinin yerini tutarken bunu her açıdan değil, benim göstergenin (representamen) temeli dediğim bir çeşit kavramı iletme açısından tutar (Özmkas, 2009, s.36)."

Bu tanıma göre bir gösterge sistemi gösterge, nesne ve yorumlayan olmak üzere üç bileşenden oluşur (Şekil 3.2). Cardoso Jr.'a göre; Peirce göstergeler olarak duygular ve nitelikler algılayan bedeni içeriden ve dışarıdan dinlenmeden bombaladığını ifade eder. Bu sebeple canlılar sürekli olarak bir yönelim bozukluğu içerisinde. Sürekli şüphe içinde olduğumuz bu iritasyondan kurtulabilmek için inanç durumuna geçme eğilimimiz olduğunu belirtir. Nesnesini işaret eden gösterge yorumlayana birlikte yorumlayanın dünyasında anlam kazanır. Dengesiz ve değişken göstergeler inanç durumunda istikrara kavuşmuş olur. Peirce için göstergenin yorumlayanla birlikte daha gelişmiş bir göstergeye dönüşmesi alışkanlık ifade eder (Cardoso Jr., 2016, ss.4-6). Bu süreci açıklamak için örnek vermek gerekirse: Bacağımızda bir kızarıklık gördüğümüzü hayal edelim. Bir nitelik ifade eden göstergenin kendisi kızarıklık (kırmızı olma hali), bu niteliğin imlediği nesne bacadaki kızarıklık, yorumlayanın göstergeden çıkarımı ise bacağının tahriş olduğu yorumu olsun. Kırmızı olma hali

Şekil 3.2: Peirce'in gösterge süreci

olan gösterge, gösterge süreciyle birlikte yorumlayanda bacadaki tahriş olma halinin bir göstergesine dönüşerek şekil değiştirir ve bu sayede kendisi başka bir göstergeye dönüşür. Bacadaki kızarıklığın tahriş olmayı ifade ediyor olması, yorumlayanın hafızasında katmanlaşmış alışkanlıklara böylece katılır. Ancak Peirce'ı özel kılan oluşturduğu üçlü yapının her zaman başka sonuçlara da açılabilir olmasıdır (Gangle, 2015, s.117) (Şekil 3.3). Örneğin aynı yorumlayanın bacağındaki kızarıklığın kendisinin (ilk durumdaki gösterge) doygunluğunun arttığını düşünelim. Aynı yorumlayan bu kez göstergeyi merhem kullanması gerektiği şeklinde yorumlayabilir. Bu durumda göstergenin (kızarıklığın) yorumlayan üzerindeki etkisi nesne ile ilgili farklı yoruma, nesneyle ilgili olan alışkanlıkta değişime sebep olur. Merhem etkisini gösterir ve kızarıklık niteliğinin doygunluğu azalırsa, yorumlayan bacağı tahriş olduğu durumda A merhemini kullanması gerektiği çıkarımını yapabilir. Ancak gösterge değişmeye devam edebilir ve yorumlayanı tekrar çıkarım

yapmaya zorlayabilir. Merhem kızarıklığı daha doymun hale getirirse, bu gösterge karşısında yorumlayan cildiye gitmenin doğru olacağı sonucuna ulaşabilir.

Şekil 3.3: Peirce’a ait çalışma defterinden tarihsiz bir nüshada göstergenin yorumlayanda anlam bularak daha gelişmiş bir göstergeye dönüşmesi ve gösterge sürecini tekrar başlatması (Leja, 2000, s.107).

Bir yorumlayan tarafından istikrara kavuşturulmadan önce göstergenin bize hissettirdikleri duygulanımlardır. Demir'e göre Bergson duygulanımları ruh halleri

olarak isimlendirir. Bergson'a göre imajlar olarak algıladığımız sayılabilen ve ölçülebilen homojen bir çokluk olan madde ile duygulanımlar arasında doğa farkı bulunur. Bergson iğnenin parmağa batmasını örnek verir. Maddesel düzlemde bu olay homojen olarak dışarıdan görülse de duygulanımda hissedilen acı sayılamayan, yer kaplamayan, sürekli değişen, bölünemeyen ve heterojen çokluğa sahip bir gerçekliktir. Bedenin mekanda kesilmesi ile hissedilen acı arasında köklü bir fark vardır. Duygulanım, nicelikten niteliğe farklılaştırıcı aralık olan sürede gerçekleşir. Bergson doğa farklarını önce madde ve hafıza olarak iki ayrı kutba kartezyen tarzda bölmüş olsa da, deneyimde madde ve hafıza ikiliği örnekte görüldüğü gibi iç içe geçmiş halde kompozit olarak bulunurlar. Bergson'un özel felsefi yöntemi, kompozitlerin doğa olarak farklılık gösteren çizgilerini takip etmeyi içerir. İmajları beyne yansıtarak madde ile direkt ilişki kuran algı bile saf halde bulunamaz. Her algı mutlaka asgari de olsa bir süre işgal edeceğinden hafıza ile karışık halde bulunur (Demir, 2015).

Bu bağlamda, Bergson'a göre bedenin madde düzleminde bir uzanım olarak bulunduğu şimdiki zaman, geçmişin en sıkışmış halidir. “Şimdiki zamanım bedenim hakkında sahip olduğum bilinçten ibarettir” (O’Sullivan, 2012, s.41). Bergson maddesel düzlemde bulunan bedeni, şimdiki zamanda hareket eden, duyarlık gösterip, tepki veren bir hareket merkezi olarak tanımlar. Bir hareket merkezi olarak bedeni dışarıdan gelen etkiler üzerinden tanımlayarak Bergson, hafızanın etkilerden bağımsız olarak zihnin içinde ulaşılabilen bir şey olduğunu reddeder. Bergson'a göre maddenin içinde hareket eden ve kendisi de içinden geçtiği maddenin parçası olan bir nokta gibiyizdir. “Tüm zihinsel yaşam nihayetinde eylem tarafından belirlenir” (O’Sullivan 2012, s.38). Beden, maddesel düzlemde bir duyu-motor şeması içinde kendisine yönelik etkilere tepki vermektedir. Yani beden için dünya, etkileme ve etkilenme kapasitelerimiz tarafından maddesel düzlemde oluşturulmaktadır. Ancak maddesel düzlemde oluşturulan bu çerçevede geçmişin varlığı sona ermez. Geçmiş yalnızca eylem açısından yararlılığını yitirir. Geçmiş bilinçsiz ve saf durumda şimdiki zamanla birlikte mevcut bulunur. Duyu-motor şemasında maddesel düzlemde karşılaşılan imajlara tepki anındaki tereddüt ile geçmişle kurulan temas bizim alışkanlıkların ötesinde varlıklar olmamızı sağlar. Tereddüt, algıya yanıt olarak verilecek tepkinin çeşitli yollardan birini seçebilmesini mümkün kılar. Hafıza virtüel bir çokluk olarak bu aralıkta tepkiyi belirler (O’Sullivan, 2012). Hafıza bu anlamda

yalnızca geçmiş olarak değil içinde virtüel çokluğun tepkiye dönüştüğü sonsuz potansiyel olarak da düşünülmelidir. Duygulanım virtüel çokluğun tepkiyi belirlediği sürede gerçekleşir. Virtüel, duygulanımların ortaya çıktığı yer olarak her zaman aktif olarak maddesel düzlemle temas halindedir. Bir bilinç fazlalığı durumuna işaret eder. Bir bakıma gündelik deneyimimizde algılamamıza rağmen şiddeti bir eşiği aşmadığı için bilinçli zihne sunulmayan geçip giden anlarla karakterize edilebilir. Virtüel sürekli yeni karşılaşmalarla genişleyen duygulanımsal birikim havuzudur (Seigworth, s.162-164). Bizi alışkanlıklarımızdan şiddetiyle koparan bir karşılaşma anında virtüel ile yüzleşmemiz duygulanım olarak gerçekleşmektedir. Duygulanıma sebep olan etkilenimler (afekt) dolayısıyla bu bağlamda aşılması gereken eşiklerle karakterize olur. Deleuze'e göre tıpkı matematiksel bir eğrinin yön değiştirdiği tekil noktalar olduğu gibi beden de benzer şekilde yön değiştirdiği etkilenime maruz kaldığı tekillikler ile karşılaşmalarıyla karakterize edilebilir (Smith, 2012, s.56). Örneğin bir kişinin öfke veya gözyaşı ile yıkıldığı noktalar veya neşelendirici mutluluk verici karşılaşmalar. Öyleyse bir sürekliliği oluşturan sonsuz sıradan noktanın arasında eğrinin yönünü değiştiren, şiddetli karşılaşma ile etkilenime maruz bırakan tekil noktalar bulunmaktadır. Hayatlarımız az ya da çok rastlantısal karşılaşmaların belirlediği az ya da çok rastlantısal etkilenimlerden, şoklardan, oluşur (O'Sullivan, 2012, s.12). Karşılaşılan bu tekillikler bedeni harekete geçirmektedir. Geçmiş virtüel alemde kendi başına etkisiz ve güçsüz olmasına rağmen, şimdide bir duyuma dönüşerek gelen etki karşısında yeni tepkinin ortaya çıkabileceği faydalılık kazanır (O'Sullivan, 2012, s.43). Dolayısıyla, virtüel alemle kurulan ilişki, bir etkilenim havuzu içinden duyum veya duygulanım olarak şimdide taşınmaktadır. Deleuze'e göre; duyum, virtüel aleme dalarak temaşa ettiğiyle kendini doldurur ve şimdide maddesel düzleme uzanır (O'Sullivan, 2012, s.186). Karşılaşılan şoklarda duyum, virtüeli duyarlılığın sınır durumunda ortaya çıkarmaktadır. Ancak duyuma neden olan etkilenimlerle yalnızca şoklarda karşılaşmayız. Daha önce ifade ettiğimiz gibi algı dahi saf halde bulunamaz ve mutlaka bir süre işgal eder. Etkilenim bir süreklilikte eğrinin yönünü değiştirdiği tekil noktalarla karakterize oluyor olsa dahi sürekliliğin sıradan noktaları etkilenimsiz değildir. Sıradan noktalar etkilenimin kritik bir eşiği aşmadığı noktalar olarak görülebilir. Gündelik hayatta geçip giden ve bize tam olarak sunulmayan anlar bu sıradan noktalara örnek verilebilir. Maddesel düzlemde alışkanlıkları tekrar ettiğimiz anlarda, sıradan noktalarda, etkilenim arkaplanda 'atmosferik ve puslu' bir şekilde bulunur. Dolayısıyla bir süreklilikte

karşılaştığımız imajlar etkileme kapasitelerine göre kategorilere ayrılabilir. Deleuze'e göre karşılaştığımız tekil noktaların şiddetiyle bizi içine soktuğu duyum, temsille ilişkilendirilemeyecek, maddenin kendi içinde deneyimlendiği düşünce modlarıdır (Seigworth, 2011, s.161). Bergson'un felsefesinin özündeki problem madde ve hafızadır ancak halen etkilenimlere göre karşılaşılan imajları sınıflandırabilmek için bir çerçeveye ihtiyaç vardır. Bu bakımdan Deleuze, Bergson'un virtüelle karşılaşarak aktüeli yeniden belirlediği hayatla ilişkili yaratıcı nitelikteki felsefesini imajlar ve göstergeler seviyesinde tartışmak ister. Deleuze'e göre bu konuyu dert etmekten vazgeçmemiş ve imajlar ile göstergelerin tasnifini yapmaya çalışmış C.S. Peirce başvurulacak olan kişidir (Cardoso Jr., 2016, s.3).

Daha önce Peirce'in yorumlayanın göstergeyi daha gelişmiş bir göstergeye dönüştürerek nesneye anlam kattığını alışkanlık bağlamında incelemiştik. Ancak Peirce yorumlayanda anlamlanmış alışkanlık oluşturulması ile sınırlı kalmaz. Deleuze'e göre imgelerin ve göstergelerin en sıra dışı sınıflandırmasını yaparak, hayata yönelik düşünce üretimi potansiyeline sahip bir çerçeve oluşturur (Cardoso Jr., 2016, s.17). Gangle'a göre; çevremizin bizi şaşırtarak düşünmeye teşvik etme kapasitesini, düşünceyi dünyadaki deneyimin zenginliğinde konumlandırarak dışlamamıştır (Gangle, 2015, s.102). Peirce kahraman bir çözümleyici ile doğruya yaklaşılabilirdiği kadar ulaşılabileceğine vurgu yapıyor olsa da düşüncesi duygulanımları da içermektedir. Peirce'a göre gerçek kimin gerçek hakkında ne düşündüğünden bağımsız olarak var olur (Gangle, 2015, s.102). Biz bu gerçeğe ancak duysal bedene çarpan duygular ve şeyler aracılığıyla maruz kalırız. Peirce bir duygudan bahsederken ne kastettiğini başka bir şeye bakılmaksızın kendi içinde var olan bir öge olarak açıklar. Peirce'a göre duygular ancak belli koşulların varlığı içinde hissedilebilir. Peirce'ın verdiği örnekle: “Beni uykulu bir durumdayken belirsiz, nesnelleştirilmemiş, öznelleştirilmemiş, kızarıklık veya tuz tadı veya ağrı, keder veya neşe duygusuna sahip olduğumu hayal edin. veya uzun bir müzik notası. Bu, olabildiğince saf şekilde tekli (monadik) bir duygu durumu olurdu (Cardoso Jr., 2016, s.4)”. Peirce'a göre duygular muğlak bir bilincin içinden ansızın geçen kendi içinde var olan fenomenler olarak karakterize olur. Duygular müzik notası, tuz tadı veya kızarıklık gibi niteliklerle somutlaşırlar (Cardoso Jr., 2016). Vermiş olduğumuz bacak kızarıklığı örneğinde bir gösterge olan kızarıklıkla (kendi içinde kırmızılık hissi) muğlak bir bilinçle karşılaşan biri, bacağının tahriş olduğu sonucuna varmadan

önce kızarıklık karşısında ürperebilir. Duygulardan farklı olarak şeyler ise Peirce’a göre bir olayın kesintiye uğratan saf gerçeğidir. Hayallere dalmışken çalan telefona edilen körü körüne müdahale örnek verilebilir. Şeyler çaba gösterilmesine karşı dirençleri ile karakterize olurlar. Peirce’ın verdiği örneğe göre “omzunuzu bir kapıya dayayıp kapıyı zorla açmaya çalıştığınızda sizde bir direnç ve aynı zamanda bir çaba duygusu var. Çaba olmadan direnç olamaz; direnç olmadan çaba olamaz” (Cardoso Jr., 2016, s.4). Sürekli yönümüzü değiştiren ve uyaran değişken ve dengesiz duygular ve şeylerden kendimizi kurtarmaya çalışırız. Bu sebeple duyguların ve şeylerin bizi soktuğu şüphe hali karşısında inanç haline geçmeye meylederek alışkanlıklar oluştururuz. Peirce bu kapsamda duygularla ilgili alışkanlıkları duygu alışkanlıkları olarak isimlendirir. Örneğin bir apartman dairesinde yaşıyorken birden yüksek bir müzik sesi duyduğumuzda bir anda benliğimizi bir öfke hali kaplayabilir. Dolayumsuz olarak ilişkiye girdiğimiz kendi içinde var olan bir nitelik duygularla somutlaşmaktadır. Şeylerle kurulan dolayumsuz ilişkileri ise Peirce eylem alışkanlıkları olarak isimlendirir. Örneğin sabahleyin uyanmak için kurduğumuz alarma ettiğimiz körü körüne müdahale ya da asansörde kabine girdiğimiz anda bilinçsizce çıkacağımız katın tuşuna basmak eylem alışkanlıklarıdır. Peirce’a göre alışkanlık genel bir eylem yasasıdır. Belli bir genel durumda bir kişi az ya da çok genel duruma uygun şekilde davranma eğiliminde olmaktadır. Alışkanlıkların tekrarlanmasıyla genel durumlara karşı eylem alışkanlıkları git gide daha ince ayar yapılmış bir karakter kazanmaktadır. Peirce’a göre; eylem alışkanlıklarının giderek rafine olabiliyor olması genel karakterde başka bir alışkanlık şekline işaret eder. Genel alışkanlık gelecekteki tepkilere bir niteliğin kazandırıldığı ilişkidir. Karşılaştığımız dengemizi bozan şeyler ve nitelikler karşısında şeyler ve nitelikler arasındaki ilişkililiğin üçüncü bir öge tarafından düzenlenerek anlamlı bir bütün haline getirilmesidir (Cardoso Jr., 2016). ‘Müzik 3. kattan geliyor olmalı’ veya ‘alarmı bir daha kapatırsam uyanamam’. Peirce’a göre yukarıda bahsettiğimiz duygu alışkanlıkları, eylem alışkanlıkları ve genel alışkanlıkların her biri birbirinden ayrı deneyim kategorileridir (Gangle, 2015, s.108). Peirce bunları sırasıyla birincilik, ikincilik ve üçüncülük olarak isimlendirir.

Birincilik saf ve farklılaşmamış bir nitelikle karakterize olur. Kendi içinde var olan nitelikle dolayumsuz olarak ilişkiye girilir. Herhangi bir modalite içinde kurulmaz, direkt olarak bedene etki eder. Dirimsel bir akın olarak etkilenimdir.

İkincilik ise kendi içinde var olan niteliğin bir ikinciyle bir direnç hali içinde ilişkili olmasıdır. Direnç gösteren şeye karşı gösterilen tepki ile karakterize olur. Fiziksel bir gerçeğin hayatın akışını bölmesi ve tepkiye sebep olmasıdır.

Üçüncülük üçüncü bir öge diğer iki kategorinin birbirleriyle ve kendisiyle kurduğu ilişkililiği düzenleyen köprüdür. Üçüncülük etkilerin ve kuvvetlerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu yöneten örüntüler ve tekrarlarla ilgilenir. Üçüncülük dolayımı olarak karşılaştığı şeyin ve niteliğin ilişkililiğine göre ortaya çıkan örüntüdür. Genel bir ilişkiyi görünür kılar. Peirce'a göre gelecekteki tepkiler niteliklerini üçüncülük ile kazanır. Bilinçli etkinliğin ve genel olarak düşüncenin alanıdır. (Dawkins 2020 & Cardoso Jr. 2018 & Gangle, 2015)

Yukarıda açıklanan üç kategori deneyimin gerçekleştirebileceği üç şekli ifade eder. Gösterge, nesne ve yorumlayan üçlüsünde yorumlayanın göstergeyi anlamlandırarak genel bir alışkanlığı ortaya koyabilmesi üçüncülükle mümkün olmaktadır. Ancak yorumlayan bunun öncesinde sırasıyla deneyim kategorileri olarak birincilik ve ikincilikten geçmek zorundadır. Birincilik göstergeyle kurulan dolayimsız ilişkiyi, ikincilik göstergenin nesnesiyle kurduğu ilişkiyi karakterize eder. Üçüncülükse gösterge ve nesnenin bir üçüncü öge tarafından anlamlandırılmasıdır. Peirce'ın semiyotiğinin temeli deneyimin kategorileri ile üçlü ilişki arasında yapısal olarak türdeşlik bulunmasıdır. Gerçekle ilişki kurma biçimi olarak deneyimin kategorileri gerçeği her zaman göstergenin üç ilişkili yapısı içinde kavrar. Peirce'a göre her şey göstergedir. 'Dünya göstergelerden yapılmadıysa da kesinlikle göstergelerle sıvanmıştır (Gangle, 2015, s.104.)'. Göstergeler bizim onlar hakkında ne düşündüğümüzden bağımsız olarak kendi içlerinde var olur. Temsil ettikleri nesneye indirgenemezler. Göstergenin nesnesiyle bir ilişki içinde olması ancak yorumlayanla anlaşılır olur. Gösterge sürecinde her düşünce göstergeden çıkar. Yorumlayan gösterge ve nesnenin ilişkisini ortaya çıkararak başka bir göstergeye dönüşür. Peirce'a göre; düşündüğümüzde, düşündüğümüzde olduğumuz halimizde bir gösterge olarak görünürüz (Cardoso Jr., 2018, s.11.). Göstergenin nesnesiyle kurduğu herhangi bir ilişkiyi ortaya çıkarıyorsak anlam katılmış bir gösterge olarak yorumlayanın yerine geçeriz. İkincilik içinde göstergenin nesnesi olabiliriz, mesela bize direnç uygulayan bir kapıya kuvvet uygularız ya da birincilik içinde gösterge ile direkt temas kurarız.

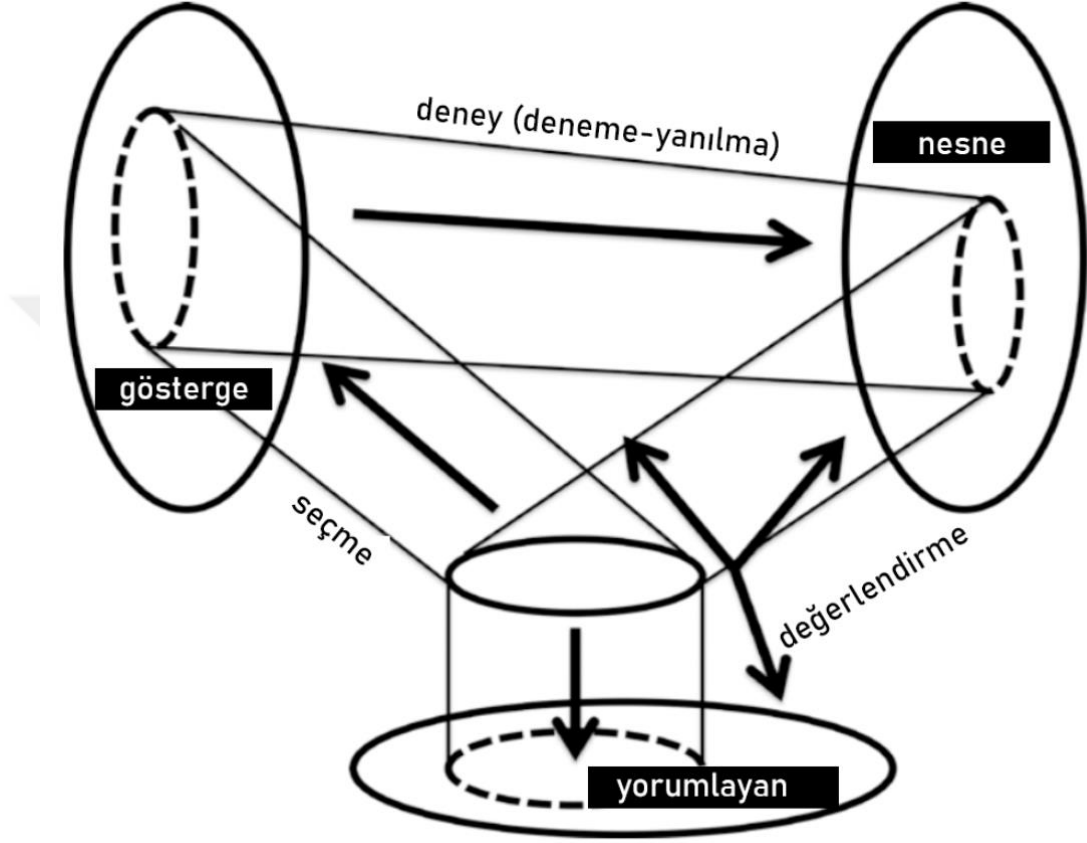
Peirce için kendi içinde nitelikler olarak göstergeler düşünce için bir sınır durumu ifade eder. Peirce göstergelerden yola çıkarak bireysel bilişlerin kendine has

yönlerini dışlayarak üçüncülüklerle akıldan bağımsız gerçeğin nihai anlayışını ortaya koymak ister. Yani Peirce için kendi içinde nitelikler ile genel alışkanlıklar arasında aklın kavrayabileceği ve düşüncenin içinde hareket edebileceği bir alan açılır. “Her biliş önceki bilişler tarafından mantıksal olarak belirlenir” (Gangle, 2015, s.104). Düşünce en az genel olandan en çok genel olana doğru ilerleyen bir dinamiğe sahiptir ancak bu aralıkta düşüncenin sona erdiği bir nokta yoktur. Aralığın kendisi açık uçludur ve yüzü her zaman geleceğe dönüktür. Kendi içinde var olan gösterge düşüncüyü teşvik eder (Gangle, 2015, s.104-105). Düşüncenin ortaya çıkması için göstergenin etkilenebilmesine ihtiyacı vardır. Ancak düşüncenin genel bir ilişkiyi görünür kıldığı üçüncülük herhangi bir bilişten bağımsız olarak var olmaktadır. Şeyler ve göstergeler arasındaki genel ilişkililiği bireysel bilişlerin kendilerine haslığından bağımsız olarak ortaya koymaktadır. Üçüncülük bu anlamıyla geleceğe dönüktür ve dünyada aynı şeyler ve nitelikler gibi bir fenomen olarak var olan genel bir ilişkinin görünür kılınmasını sağlamaktadır. Peirce’a göre “İnançlarımız, bizim insan olmamızla ilgili bir şey tarafından değil, düşüncemizin üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı bazı dış süreklilikler tarafından belirlenir” (Cardoso Jr, 2016). Bu anlamıyla dünyanın içinde hareket ettiği örüntüler düşüncüyü dünyanın pratik etkilerine üçüncülükle yaklaştırmaktadır. Ancak her bilişin bir önceki biliş tarafından üçüncülükle belirlenmesi her yorumlayanın göstergesine karşı önceden bir bilgi sahibi olduğu anlamına gelir. Peirce herhangi bir anda daha az genel ve daha az belirgin olmak kaydıyla bilgilere sahip olduğumuzu söyler. Bu bilgilerle yorumlayan mantıksal ilişkiler kurarak göstergenin nesnesine dair yeni anlamlar üretir. Daha az genel ve daha az belirgin bilgiler de aynı şekilde mantıksal bir ilişki kurmanın sonucudur. Bu süreç geriye doğru ideal bir ilk deneyime kadar devam eder. Peirce’a göre ideal olandan düşüncenin kompleksleşebilmesi deneme ve yanılma ile neyin gerçek neyin yanılsama olduğunu düşüncenin dünyadaki pratik etkileriyle uyumu ile anlayabilmemizle mümkündür. Dolayısıyla mantıklı ilişkilerin görünür olduğu üçüncülük dünyanın zamansal sürekliliğine aktif bir katılımı ifade eder (Gangle, 2015, s.128). Böyle bir süreç herhangi bir karşılaşmada yeni ve daha rafine olmuş ilişkilerin önceki bilişlerle oluşmuş ilişkilere eklemleyerek yeni olasılıklar açmaktadır. Yeni olasılıkların açılması daha önce verdiğimiz bacadaki kızarıklık örneğinde olduğu gibi yorumlayanın değişen koşullarla göstergeye sürekli yeni anlamlar katarak gösterge sürecini beslemesiyle gerçekleşmektedir. Her yorumlama yeni yorumlamalar için yeni koşullar oluşturmaktadır. Üçlü ilişkide sergilenen süreç

hem anlamlı bir sonuca ulaşılan işlevsel bir kapanış hem de gelişimsel bir açıklık sağlamaktadır. İşte bu gelişimsel açıklık Peirce'ın semiyotiğini dilbilimi merkeze alan semiyolojik yapısalcılığın alanına girmekten kurtarmıştır. Bir anlamın hazır olarak bir göstergede paranteze alındığı dilbilimsel gösteren ve gösterilen ilişkisinden, üçlü yapı ideal bir doğruya yaklaşıldığı ön görülse de yeni koşulları sentezler (Gangle, 2015). Yeni ilişkilerin üçlü yapıda mümkün olması Peirce'ın ortamdaki değişikliklerin, bizim ne düşündüğümüzden bağımsız olarak var olan dünyanın, bizi şaşırtma kapasitesini dışlamamış olmasındandır. Üçüncülük bir şeyi üreten sürecin etkileri olarak algıladığımız şeyin dünya ile ilişkililik içinde anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Ancak süreç içindeki en ufak değişimler bile şeyin farklı şekilde ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Peirce'a göre deneyerek ve yanılarak bir göstergenin nesnesiyle kurduğu ilişkinin üçüncülükle genel bir ilişki karakteri kazandırılması düşüncenin diyagramlaştırıcı vektörü ile mümkündür (Vellodi, 2014).

Peirce için kendi içinde tutarlılıklar ve örüntüleri bulunan ve hakkında ne düşünüldüğünden bağımsız olarak var olan dünya, düşüncede sürekli olarak inşa edilir. Peirce diyagramı bu insanın vasıtası olarak anlar. Diyagram, genel alışkanlığın anlamını somutlaştıran bir şematik görüntüdür ve bu şemanın (özellikle parçaları arasındaki ilişkiler) gözleminden yeni bir genel alışkanlık oluşturmamız beklenir (Vellodi, 2014). Göstergenin kendi içinde var oluşundan genel bir alışkanlıkla nesneye anlam kazandırmaya diyagramlaşma ile gidilmektedir. Diyagramlaşmanın vardığı üçüncülük olan yorumlayan karmaşık bir terimdir. Çünkü göstergeden nesneye dair genel bir alışkanlığı ortaya koyan yorumlayanın kendisi başka bir göstergedir. Var olan ilişkiye göre daha ilerlemiş bir ilişkiyi ortaya koyar, gelişmiş bir göstergeye dönüştürür (Cardoso Jr., 2018, s.20). Diyagram aslında göstergeden anlam katılmış, gelişmiş bir göstergeye giden gösterge sürecinde bir sonucu işaret eden öncülü ifade etmektedir. Diyagram bu anlamıyla genel ilişkiler kurabilmenin, düşüncenin temeli olarak anlaşılabilir (Vellodi, 2014). Peirce'a göre herhangi bir düşünce akışı özelden genele doğru giderken diyagramlaşma ile temsil edilebilir. Diyagramlaşma düşünceyi gösterge sürecinin sınırlarında tutmaktadır. Parçalar arasındaki ilişkiler ile düşünceyi uzlaştırmaktadır. Somutlaştırmak için Rocco Gangle'ın düşüncenin içinde hareket ettiği diyagramatik yöntemine verdiği örnekler aydınlatıcı olabilir. Mesela bir sürücü parmağıyla bir yol haritası üzerinde olası

rotaları takip ediyor veya Galileo topları bir rampaya bırakıyor ve yuvarlanmalarını izliyor (Gangle, 2015, s.123). Peirce diyagramı benzerlikler üzerinden, göstergenin nesnesine kazandırdığı anlamın ortaya çıktığı ilişkililik üzerinden karakterize eder. Yani diyagram bütüne varmadan önce parçalar arasındaki ilişkileri izole eden, yorumlanmasına olanak sağlayan ve bir çıkarıma işaret eden öncüdür.

Şekil 3.4: Peirce'in diyagramlaşma anlayışı (Gangle, 2015).

Gangle'a göre diyagramlaşma karşılaşma esnasında yapılan bir ayıklama eylemiyle başlar (Şekil 3.4). Daha önce ifade ettiğimiz gibi yorumlayan her zaman önceki bilişlerle nesne hakkında nesneden bir gösterge ayıklayabilecek kadar bilgi sahibidir. Bir mantıkçı olan Peirce diyagramlaşmayı daha çok araştırma esnasında gönüllü bir akıl yürütme olarak karakterize eder. Araştırma görünür bir verinin görünmez nedenini, bir göstergenin nesneyle kurduğu ilişkiyi genel bir örüntü olarak anlamlandırmaya çalışır. Karşılaşılan durumda ilişkililiğin aranacağı bir göstergenin seçilebiliyor olması bir genel alışkanlığın aranabilmesi için diyagramatik bir koşuldur. 'Burada dikkate değer bir şeyler var'. Bir üçlü ilişkinin kurulması dolayısıyla önce yorumlayan tarafından göstergenin seçilmesi ile başlar. Bilinmeyen

ilişkililiğin seçilmesi diyagramlaşmayı başlatır. Diyagramlaşma seçilen ilişkililiğe deneme ve yanılma anlamlı bir genel karakter kazandırmayı amaçlar. Diyagramlaşmanın seçme sonrası ikinci aşaması deneme olarak adlandırılabilir. Seçilen ilişkililiği manipüle etmeyi veya ilişkililiğin kurucu parçalarında ve ilişkilerindeki değişimin, seçilen ilişkililiği nasıl etkilediğini incelemeyi içerir. Deneme süreci aynı seçme sürecinde olduğu gibi bir amaçlı kontrol yelpazesi içinde gerçekleşir ve yine nesneye dair önceden bilinen bilgiler deneme sürecinde etkilidir. Deneme, diyagramı oluşturan parçaların denendiği ve seçildiği ilişkililik alanı ne olursa olsun diyagram içinde işleyen, somut bir etki tepki sürecidir. Diyagramın parçaları çeşitli şekilde değiştiğinde ilişkiler de buna göre değişir. Eski ilişkiler kaybolur veya yeni bilgiler ışığında dönüştürülür. Önemli olan parçalar arasındaki değişimlerin, semiyotik sürece bir katılımın sonucunda ortaya çıkmasıdır. Nesne ve gösterge arasındaki ilişkililik yorumlayanın katılımıyla anlam bulur. Denemenin değerlendirildiği ve bir çıkarıma varıldığı değerlendirme aşaması nesne ve gösterge arasındaki genel ilişkililiğin ortaya çıktığı aşamadır. Yorumlayanda ortaya çıkan çıkarımın baskın özelliği diyagramda gösterge ile nesne arasındaki ilişkisel eşgüdümün doğrudan algılanmasıdır. Diyagramda değişen şey gösterge ile nesne arasındaki yapısal bağlantının hissedilen niteliğidir. Yani deneme yanılmaların serileşmesi ile yürüyen diyagramlaşmanın sonucu nesneye ait bir tekilliğin göstergesinde kavranmaya çalışılmasıdır. Diyagramın ilgili parçalar derlemesinde ortaya çıkan şey nesneye anlam katan ve nesnenin tekilliğine yaklaştıran bir gösterge olmalıdır. Deneyim düzeyinde iyi bir diyagram, hissedilen bir nitelik olan kendi içinde var olan göstergeyle kaynaşmalıdır. Nesne hiçbir şekilde tam olarak bilinemez. Diyagramlaşma bizi sadece doğruya yaklaştırır. Değerlendirme sürecinin sonunda ortaya çıkan nesnenin tam olarak bilgisi değil, nesne ve göstergenin ilişkililiğine dair var olan alışkanlıkta ortaya çıkan değişimdir. Yorumlayan bu sürecin sonunda nesneye dair genel bir alışkanlığı ortaya koyarak kendi önceden var olan alışkanlıklarını değiştirir. Yorumlayanın çıkarsaması sonucu nesneye dair genel alışkanlık değişimi, diyagramda deneme yanılma sonucu önceki ve sonraki durumlar arasındaki niteliksel farkın temeli olarak göstergede vücut bulur. Ancak değerlendirme aşamasının mutlaka bir bilinçli çıkarım içermesi gerekmez. Yerleşik alışkanlıklardaki ufak bir değişim dahi yeterlidir. Gösterge, nesne ve yorumlayan arasındaki üçlü ilişki içinde hareket eden diyagramlaşma daha genel anlamda da değerlendirilebilir. Örneğin Gangle'ın örnekleriyle seçme eylemi bir kar tanesinin

konacağı yaprağı ‘seçme’si olabilir. Deneme ve yanılma ise doğal bir sürecin gelişimini ifade edebilir. Karın konduğu yaprakta erimesi gibi. Dolayısıyla diyagramatik anlamlandırma Peirce’ın her şeyi gösterge süreçlerinin parçası olarak kabul etmesine uygun olarak doğal dünyaya genelleştirilerek uygulanabilir (Gangle, 2015).

Gangle’a göre Peirce’ın semiyotiği alışlagelmiş düşünce anlayışımızda oldukça kapsamlı bir değişim gerektirdiği anlaşılmazsa, önemsizliğe düşme riski taşır. Gangle doğamız gereği alışkanlıklarla yönetilen, çoğunlukla kör ve son derece muhafazakar canlılar olduğumuzun altını çizer. Gangle’a göre düşünce kendini üreten sürecin az ya da çok çarpıtılmış göstergesi olarak şekillendirdiği için, önümüzde sunulan nesnelere karşı özgürce tasarrufta bulunan amaçlı bir aktör olarak kendi kendimize verdiğimiz rolü çok kolay kabul ederiz. Ancak düşünce daha derin bir şekilde belirli bir yörüngeyi ve bu yörüngeyi içinden geçtiği ortamın yapısal karmaşıklığını ifade eder (Gangle, 2015, s.132). Bergson’un bedeni etkileme ve etkilenim kapasitelerine göre maddesel düzleme bağlı bir hareket merkezi olarak görmesi Peirce ile bağdaştırılarak düşüncenin ortamına bağlılığı üzerinden okunabilir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi beden bir süreklilikte tekil noktalarla karşılaştığında yön değiştirir. Bu yön değiştirme Peirce üzerinden kurulan çerçevede, bir göstergenin diyagramlaşma sonucu yerleşik alışkanlıkları az ya da çok değişime uğratması olarak görülebilir. Beden maddesel düzlemde mevcut alışkanlıklarını tekrar etmektedir. Alışkanlığı tetikleyen ortam ile ilişkililik, göstergenin diyagramlaşma ile ortaya çıkışıyla alışkanlığın altında çalışan ve onu oluşturan kuvvetlerle temas etmemizi sağlamaktadır. Peirce’ın semiyotiği başka deneme yanılmalar için diyagramın kaynaştığı göstergeye tekrar tekrar dönse de Peirce için amaç alışkanlıkları virtüel potansiyel tarafından yaratıcı şekilde yeniden belirlenmesi değil nesne ile kurulan ‘doğru’ bir alışkanlığa ulaşmaktır. Üçüncülük semiyotik süreci yeni çıkarımlara açıyor olmasına rağmen, bir doğruya ulaşarak bütünü kendi içine kapatmaktadır. Deleuze üçüncülüğü bir bütünün kendi içine kapanması olarak anlamaz. Deleuze için üçüncülük başka bir şeye geçişi ifade eder (Cardoso Jr, 2018, s.22). Peirce’ın semiyotiği bu anlamda kendi içine kapalı temsilden hazır bir kaçış sunmaz. Semiyotik süreç içinde kuvvetlerin dolaşımını mümkün kılıyor olsa da, semiyotik süreci oluşturan kuvvetleri kalıplara sokan düşünce şekillerini dışlamaz (doğrusallık, erekselcilik, bilişselcilik, evrenseller, kendi içinde dünyanın gerçeği) (Genosko,

2016, s.171). Peirce duygulanımları dışlamayarak yeniden belirlenimlere semiyotiğinde imkan vermesine rağmen verili bir gerçeklikle sınırlı kalmaktadır. Verili bir dünyanın doğrusuyla sınırlı kalarak düşüncesinin ima ettiklerini uygulamasında daraltmaktadır. Baskın bir semiyotikleştirme modunda maddesel düzlemin dışına doğru bir hareket yoksa, baskın olan semiyotikleştirme modundan da bir kaçış yok demektir (O’Sullivan, 2012, s.54).

Peirce gibi Deleuze de diyagramı gerçekliğin inşa edildiği bir vasıta olarak anlar. Ancak Peirce’in aksine Deleuze için diyagramatik inşa ‘doğru’ olanı temel almasıyla karakterize edilmez. Deleuze diyagramı yeni bir gerçekliğin oluşturucusu olarak görür. Diyagramatik inşa yerleşik herhangi bir ölçünün ötesinde yeni değerlerin üretilmesine yöneliktir. Deleuze nesneye dair genel bir alışkanlık olarak çıkarım yapmayı virtüel bir karşılıklı belirlenimin bir şekilde gerçekleşmesi olarak görür. Nesnenin sahip olduğu tekillik, hakkında çıkarım yapılmasıyla potansiyellerini maddesel düzlemde bir uzanıma dönüştürmüş olur. Semiyotik Deleuze tarafından nesnenin yalnızca belli bir anlamının yorumlayanda bir şekilde gerçekleşmesi olarak anlaşılır. Yani belli bir şekilde aktüelleşmiş genel bir alışkanlık oluşturulmasıdır. Peirce’da amaçlı bir kontrol yelpazesi içinde kasıtlı olarak manipüle edilen ve bu manipülasyonun sonucunda geçmiş ve gelecek arasında benzerlik ilişkisi bulunan bir süreç olarak vurgulanan diyagram, Deleuze için saf bir ilişkiler haritasıdır. Deleuze’e göre diyagramlaşmanın sonrası geçmişle benzerlik ilişkisi kurmaz ve üçüncülükten gelen kasıtlı bir kontrol içeren dolayıcılık da yoktur. Deleuze diyagramı bütün alışkanlıkları yıkan ve dolayıcı ve dolayıcımsız şekilde niteliksel olarak yeninin inşasını ortaya çıkaran kaçış çizgilerinin haritası olarak öne çıkarır. Deleuze için ortaya çıkan saf ilişki yeni olanın bir an için görünür olduğu her şeye içkin olan ancak uzanımla örtülmüş farkın kendisidir (Vellodi, 2014). Dolayısıyla Deleuze için gösterge sürecine katılmak virtüelle temas halinde olunan bir temaşa halinde bulunmaktadır.

Deleuze semiyotiğin hatırı sayılır bir hafıza ve hayal gücü çabası içerdiğini belirtir (Dawkins, 2020, s.12). Kendi içinde kayıtsız ve nicel olan dünyanın sürekliliğini, gösterge süreçleriyle ilişkililikler olarak soyutlarız. Sürekli bir oluş halinde olan akıştan ilişkililiklerin çekilebiliyor olması, oluşun akışının kendisinden az ya da çok kalıcı doğaya sahip sabit formların alışkanlıklar içinde tanınmasını ve algılanmasını mümkün kılmaktadır (Dawkins, 2020). Deleuze’ün vurgusu yaratıcı düşünceye ve oluşa iken Peirce muhakeme etmeye ve ilerlemeye yönelmiştir.

Deleuze için düşüncenin bir ilerleme içinde geliştiği düşüncesinin kendisi dahi düşünceyi ortaya çıkaran karşılaşmalara ihanet etmek olarak anlaşılır (Vellodi, 2014). Ancak Deleuze'ün düşüncesi de Peirce'ci bir şekilde, olağan deneyim ve geleneksel akılcılığın her zaman kırılğan ve varsayımsal kaldığı, deneyimin aralıksız sürprizine ve doğanın kaotik çalkantısına odaklanır (Gangle, 2015, s.166). Deleuze'e göre göstergenin ortaya çıkması bir serinin (şey, gösteren, representamen, verili dünya), başka bir seriyle (şeyin mental imajı, gösterilen, nesne, inşa edilmiş dünya) yapısal eşgüdümünün düşüncenin yeğin aktörü olmasıyla gerçekleşir. Gösterge bu iki serinin kurduğu her karmaşık bağlantıda bir flaş misali patlar. Birbirinden ayrı şeyler arasında gerçekleşen iletişimin görünür olmasıdır. Deleuze göstergenin iki yönlü bir etki olduğunu ifade eder. İlk yönü iki seri arasında iletişimi mümkün kılan ve aynı zamanda bu iletişimin ürünü olan asimetrik bir üretimi dışa vurmasıdır. İkinci yönü iki seri arasında farklılık sonucu ortaya çıkan yeğlinliğin üzerinin temsille (uzanım) örtülmesidir. Bu yön göstergenin virtüelin üzerini örten yanıltıcı karakteristiğine vurgu yapar (Dawkins, 2020). Deleuze'de de Peirce'da olduğu gibi düşünce ancak göstergelerle gerçekleşebilir. Gösterge düşüncenin daha derine inemeyeceği asimptotik bir sınıra işaret etmektedir. Peirce aslında dolayısıyla anlamlı ilişkiler kuran semiyotiğinde dünyadaki pratik etkileriyle uyumlu olarak düşüncenin içinde hareket edebildiği alanın bir haritasını çıkarmıştır. Ancak Deleuze için direkt olarak erişilemiyor olsa da bu sınırdan ötesi de vardır. Deleuze, Guattari ile birlikte Peirce'ın semiyotiğinin ötesinde düşüncenin ortaya çıktığı genişletilmiş bir semiyotik önerir. Genişletilmiş semiyotikte Peirce'ın anlamlandıran semiyotiği (ing. signifying semiotics) anlamlandırmayan semiyotiğin (ing. a-signifying semiotics) yalnızca bir bölümüdür (Berressem, 2020, s.39). Deleuze göstergesi ve diyagramı anlamlandırmayan semiyotik ile daha geniş bir çerçeveden ele alarak göstergenin anlamlama öncesi varoluşuna dikkat çeker. Öyle ki Deleuze için karşılaşmanın nesnesi bir nitelik değil ama yine de bir göstergedir. Verili olan bir nitelik değil, verilenin verildiği şeydir. Bu nedenle, bir anlamda algılanamaz olandır ancak yalnızca duyumsanabilir (Gangle, 2015, s.170). Gösterge ancak karşılaşma anında temaşa edilerek bir nitelik hüviyetine bürünür ve bir uzanıma dönüşür. Gösterge bizi temaşa etmeye zorlayan şeydir. Deleuze ve Guattari için göstergeler anlamlandırmayan anlamlamaların (ing. a-signification) bir bakıma birikmesi ile oluşan eşiklerdir. Anlamın ortaya çıktığı sınır durumlarıdır. Gösterge önceden oluşturulmuş anlamları yerinden eder ve yeni bir anlamlamaya geçiş ile karakterize

olur (Vellodi, 2014). Verili olarak olan anlamları Deleuze temsil rejimleri, klişeler, düşünce imajları veya gösterge rejimleri olarak görür. Deleuze'e göre; yeni biçimlere imkan verebilmek ve kendi içinde nicel ve oluş halinde dünyanın yaratıcı kuvvetlerini görünür kılabilmek için verili anlamlar sürekli olarak yerlerinden edilmelidir. Deleuze diyagramı işte bu yerinden etmenin ve yeni bir anlamı sentezlemenin vasıtası olarak görür. Diyagram var olan anlamların yıkımı ve yeni anlamların üretimi için bir araçtır. Aşırı kodlanmış ve tıkanmış gösterge rejimlerin altında çalışan kuvvetlerin haritasıdır. Düşünceyi anlam seviyesinin altında çalışarak sentezler. Bu sebeple Deleuze düşünmeyi aklın bir yetisi olarak değil, düşüncenin dışarıdan maruz kaldığı şey olarak anlar. Düşünce göstergenin flaş misali patlamasıyla düşüncenin dışından ortaya çıkar. Peirce ile Deleuze arasındaki fark bu çerçevede, Peirce'in deneme ve yanılmanın amacı gelecek tepkiler için olabildiğince değişmez genel bir alışkanlığa ulaşmakken, Deleuze deneme ve yanılma, sürekli olarak anlam seviyesinin altında hareket ederek virtüelin içinden yeni biçimleri sentezleyen tekilliklere yaklaşımdır. Deleuze için nesneye dair anlam sürekli olarak yaratıcı şekilde yeniden üretilmelidir (Dawkins, 2020).

Deleuze için anlamlandırılmamış, nicel, sürekli değişen bir oluş olarak dünya, içkinlik düzlemi olarak da adlandırılan, kendi içinde yeğin bir düzlemdir. Verili haliyle algılanamaz. Ancak dünya kendi içinde 'var olmaz' yalnızca dünyanın varlığını dışa vuran bireylerde var olur. Dünyanın içimizde var olduğu bizler, verili olanı veren içkinlik düzlemiyle ancak uzanımlar olarak karşılaşırız. Uzanımlar içkinlik düzlemindeki kendine içkin farkın iptal edildiği verili formlardır. Maddesel düzlemde kalan ampirik düşünce, Deleuze'e göre yeğlinliği uzanımlar ve nitelikler olarak kavramaya çalışır. Ancak daha önce ifade ettiğimiz gibi, gösterge nitelik ve anlamlama öncesi bir varoluşu ifade eder. Niteliklerle karşılaşmada niteliğin eşleştiği duyumları verili olarak kabul eden bir çalışma, duyumun ortaya çıktığı yeğin düzlemi dikkatinden kaçırır. Deleuze ancak aşkın deneyciliğin (ing. transcendental empiricism) yeğlinliğin kendi içinde saklı kaldığını keşfedebileceğini söyler. Deleuze bir karşılaşma anında yeğin düzlemle baş başa kalmayı, uzanıma ya da niteliğe dönüşmemiş kendi içinde farkı, bir vertigo hali olarak tasvir eder (Berressem, 2019, s.69). Kuvvetlerin yeğin ilişkilerini ancak duyarlılığın bir sınır durumu olarak algılarız. Belirlenim sonucu kendini iptal ederek uzanıma dönüşecek olsa da, karşılaşma anı sonsuz şekilde aktüelleşebilecek virtüel alemle bir temas halidir.

Yeğin düzlem dolayısıyla bir duygu alışkanlığına işaret edebilecek olan verili duyumlarla karakterize olmaz. Bir duyumdan başka bir duyuma geçişi mümkün kılan şeydir, veya bu geçişin kendisidir. Duyumun oluşudur. Deleuze şöyle der: “Aşkın deneycilikte çılgın ve kuvvetli bir şeyler var. Virtüel, mutlak bilinç, aktüel duyumlar tarafından kesilir, bu duyumların her biri akışta bir kırılma olarak işlev görür” (Berressem, 2019, s.218). Deleuze birey olmayı, dünyanın eğrisinden çıkarılan, her biri süreksiz ve benzersiz olan, dolayısıyla ayırt edilemez olan birey öncesi tekilliklerin birikmesi veya çakışması olarak anlar. Özneleşme veya bireyleşme, tekillikten tekillığe olan farklılaşmadır. Tekillikler, tekilliklerden bireyin çıkardığı kadarıyla, birey için filanca bir dünyayı oluşturur. Tekilliklerden çıkarılan ilişkililik bir alışkanlıktır, dünyayla ilişki kurmanın bir şeklidir. Sürekliliğin içinde karşılaşılan başka tekillikler, öznenin kendisi için kurduğu filanca bir dünya ile uyumlayabilir. Alışkanlıklarını değiştirmeye zorlayabilir. Deleuze için artık birey, içeriden ifade ettiği dünya anlayışı yerine onu sürekli kendi dışına çeken diziler ile baş başadır (Smith, 2012, s. 57). Deleuze’ün göstergenin ortaya çıkışı olarak anladığı iki farklı serileşmenin iletişimi de bu şekilde anlaşılmaktadır. Bir tarafta dünyanın kendi içinde tekillikleri ve sıradanlıkları, diğer tarafta bireyin dünyadan kopardığı ilişkililikler arasında flaş misali patlayan gösterge. İçeri seçilmiş dışarıdır, dışarı yansıtılmış içeridir. Gösterge bu anlamda, içeriye yeni bir dışarının girişini, var olan dünyadan şiddetli bir ihtilaf sonucu başka bir dünyaya geçişi ifade etmektedir. Dolayısıyla Deleuze tekilliklerin üçüncülükle farklı formlar olarak karşılıklı belirlenebilecek bir zenginlik taşıdığına vurgu yaparak karşılaşmaları merkeze almaktadır. Tekillikleri özne öncesi olarak kabul etmektedir. Belirlenimlerin kaynağı olan tekillikler aktüelleşmemiş ancak yine de virtüel olarak gerçekler. Deleuze özneleşmeyi karşılaşmalarda gerçekleşen bir oluş olarak anlamaktadır.

Guattari de özneleşmeye Deleuze ile çok büyük oranda benzer şekilde bakar. Fakat aynı zamanda bir psikanalist ve aktivist olarak özneleşmenin tartışıldığı çerçeveyi felsefe merkezinden bir ölçüde çıkararak sosyal, politik ve teknik düzlemlere Deleuze’e göre daha çok ağırlık verir. Örneğin Felix Guattari’nin *Three Ecologies* isimli kitabında döneminin güncel olayları önemli bir yer tutar (Genosko, 2016, s.49). Guattari bir bireyi veya özneyi bir tutarlılık olarak anlar (Berressem, 2020, s.14). Guattari’ye göre canlılar, operasyonel ve enformasyonel olarak bulundukları ortamdaki kopukturlar ve kendi içlerine kapalıdırlar. Başka bir deyişle, canlıların içsel

gerçeklikleri kendi bilişsel gerçekliklerinin içinden inşa edilir. Bu Deleuze'ün çerçevesinde birey tarafındaki serileşmeye karşılık gelmektedir. Ancak canlılar operasyonel ve enformasyonel olarak içe dönük olsalar da, enerjetik olarak olarak ortamlarına açıktırlar ve hayatlarının geliştiği ortama daldırılmış vaziyettedirler. Ortamlarıyla sürekli olarak enerji alışverişinde bulunurlar. Guattari bir tutarlılığın operasyonel ve enformasyonel olarak içe dönüklüğünü enerjetik olarak dışa açıklığı ile hizalar. Görünüşte birbirini dışlayan iki özellik olsa da Guattari bu ikiliği bir canlıya dair kompleksiteyi oluşturucu tamamlayıcı yönler olarak görür (Berressem, 2020, s.12). Deleuze'ün çerçevesinde ortam kendi içinde dünya olarak ikinci serileşmeye karşılık gelmektedir. Enerjetik açıklık ile bu iki serileşme arasındaki enerji alışverişi göstergenin ortaya çıktığı aralık olarak anlaşılabilir. Operasyonel ve enformasyonel olarak içe dönüklük dolayısıyla ortamla etkileşimde bulunmama olarak anlaşılmalıdır. Canlılar organizasyonlarının ürününün organizasyonlarının kendisi olması anlamında içe kapalıdır (Genosko, 2002, s.196). Ortamdaki değişimleri kendi içsel gerçekliklerine göre modüle ederler ve kendi içinde sürekli dalgalanan nicel kuvvetlerden oluşan dünyayı niteliklerle bezerler. Yani ortamlarını ortamları yapan nitelikleri, ortamlarına enerjetik alışverişler esnasındaki belirlenimlerle kazandırmaktadırlar. Canlıların içsel gerçekliğinin kendisi aynı zamanda enerjetik açıklık sayesinde belirlenmektedir. Dolayısıyla ortam ve canlı arasında sürekli olarak devam eden bir geri bildirim döngüsü vardır. Verili olan ortam mı içsel gerçekliği oluşturur, yoksa ortama niteliklerini veren canlı mı ortamı oluşturur sorusu bir noktada tavuk mu yumurtadan çıkar yoksa yumurta mı tavuktan sorusuna dönüşerek anlamını yitirir. Esas olan enerjetik alışveriş esnasında karşılıklı belirlenimdir. Yani, Deleuze'de olduğu gibi özneyi kuran özneleşmeyi sağlayan karşılaşmalardır. Ortamda sunulan kendi içinde tekilliklerin görece örüntüleri ve düzenlilikleri, canlının ortamıyla karşılıklı belirlenerek özneleşebileceği bir aralık açmaktadır. Canlı özne öncesi tekilliklerden belli bir şekilde ilişkililik olarak kopardığı bu örüntülerle kendi kapasitelerini, içsel doğasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla özne ancak bir ortamı olduğu için özne olabilmiştir. Canlı aynı zamanda ortamına karşı aktif bir katılım halindedir. En başında bu katılım haliyle özneleşmesi mümkün olmaktadır. Kendi kapasitelerine göre ortamla etkileşime girmektedir ve kendi kapasitelerine göre içinde bulunduğu ortamı düzenlemektedir.

İlk bölümde bahsetmiş olduğumuz, dünyanın belli bir şekilde organizasyonu, kent mekanının, içinde bulunduğumuz ortamın organizasyonu demek olması itibarıyla, özdeşleşmenin belirleyicisidir. Bergson'un maddesel düzlem olarak anlayacağı ortam, kapitalizmin baskın semiyotikleştirme şekli altında pazarın, metanın, alışverişin ve bunlardan doğan hayatın olasılıklarını barındırmasıyla imal edilmiş vaziyettir. Hazır olan bir gerçekliği sunar. Gerçekliğin öznenin kendi içsel gerçekliği tarafından anlamlandırılmasına izin vermez, çünkü zaten anlam verili olarak sunulmaktadır. Kapitalizm, bu anlamda bir bakıma karşılaşmaları kendi hayatlarımızı belirlemediğimiz fakat verilmiş olan anlamların izleyicisi olduğumuz şekilde düzenler (O'Sullivan, 2012). Bir bilincin ortamdaki koparak yaptığı çıkarımlar, ortaya koyduğu ilişkililik veya oluşturduğu genel bir alışkanlık Stiegler'e göre düşüncenin yapısı içinde her zaman yeniden üretilebilir niteliktedir (Baranzoni, 2016). Kültür endüstrileri ve kapitalizm belli bir 'ben' olma şeklini çekilip alınabilecek genel alışkanlıklar olarak ortama yansıtır. Dolayısıyla maddesel düzlem baskın bir semiyotikleştirme şekli altında verili anlamların dağıtıldığı, dışarıdan gelen etkilere katılım göstermeden maruz kaldığımız bir yapıdadır.

Guattari kapitalizmin semiyotik makinesinin dünyanın olası varoluşlarını belli bir şekilde organizasyona indirgeyen iki modu bulunduğunu ifade eder. Bu modların ikisi de olası varoluşların semiyotik makineye uygun olarak yeniden yeryurtlaştırılmasına hizmet eder. Guattari'ye göre bu formlardan ilki olan analogi, ikinci mod olan anlamlamaya göre daha az katıdır. Analogik mod Peirce'in semiyotiği ile anlaşılabilir yorumlama alanları oluşturur. Peirce'in diyagram kavrayışında olduğu gibi benzerlik ilişkisi üzerinden anlaşılabilir. Bir göstergeden nesneye dair bir yoruma varılır. Ulaşılan yorum başka bir gösterge olarak tekrar nesneye dair başka bir anlama sebep olur. Bu süreç böyle devam eder, ta ki süreci sonlandıran bir 'doğru'ya ulaşınca kadar. Guattari analogik modun bir sözlük gibi kendi içine kapandığını ifade eder. İkinci mod olan anlamlama analogiye göre çok daha katıdır. Anlamlandırmayan göstergelerin keyfiliği ile analogik modun oluşturduğu sözlük semiyotik makineye göre düzenlenir ve keyfiliğe uygun olarak indirgenir (Guattari, 2016). Analoginin üzerine aşkın bir referans kutbu yerleştirir. Bu ikili karşıtlıkların analogik olarak oluşturulmuş düzlemde dağıtılmasıdır. İkilikler aşkın bir hakikat ,güzel ya da iyi anlayışının sabitlenmesi olarak anlaşılabilir. Ancak en önemlisi kapitali bu aşkınlıkların düzenleyici prensibi olarak algılar dolayısıyla

yaşanan hayatın merkezine yerleştirir. Hayatın heterojen çokluğunu, keyfi olarak oluşturulmuş aşkınlıkların yakıtı olduğu değiş-tokuş ilkesi çerçevesinde düzleştirir. Dolayısıyla anlamlama modu kapitalizmin düzenleyiciliğine göre gösterge akışını katı bir şekilde tertipler (O’Sullivan, 2012). Kapitalizmin semiyotik makinesi, anlamlandırmayan göstergeleri kendi doğrultusuna göre hizalar. Anlamlandırmayan göstergelerin mevcut anlamları yerinden etme gücünü artı değer kapsamında yeniden yeryurtlaştıracak şekilde bölümlere ayırır. Bu semiyotik makinenin yürüttüğü makinesel süreç, artı değerın düzenleyiciliği içinde aşkınlıkların her yere yayıldığı ve artık kapitalizmin nerede bitip nerede başladığı anlaşılamadığı bir manzara yaratır. İlk bölümde ifade edildiği bir temsiller döngüsü içinde, içine kapalı bir ‘özne’yi oluşturur. Ancak kapitalizmin makinesel süreci içinde ortaya koyduğu aşkınlıkların keyfi olarak belirlenmiş bir ‘doğru’yu imleyen gösteren-gösterilen ilişkisi, semiyotik makinelerin çalışmasının yalnızca belirli bir durumudur. Anlamlandırmayan göstergelerin yürüttüğü makinesel süreç kapitalizmin semiyotik makinesinin yaptığı gibi katmanlarına ayrılabilir ve etkisiz hale getirilebilir ancak yine de diyagramın yaratıcı potansiyelleri ve öngörülemez sonuçları ortaya çıkarma iddiası hiçbir şekilde engellenemez. Bunun sebebi anlamlandırmayan göstergelerin herhangi bir anlamlamamanın öncesinde çalışmasıdır. Anlamlandırmayan göstergeler Peirce’in semiyotiğinden örnek vermek gerekirse, neyin gösterge, neyin nesne olduğu arasında bir ayrım yapmamaktadır. Dolayısıyla dışa vurulan, ifade edilen şey (gösterge) ile dışa vurulan şeyin içeriği (nesne) arasında anlamlandırmayan göstergeler seviyesinde bir ayrım söz konusu değildir. Guattari’ye göre bu durum kapitalizmin semiyotik makinesi özelinde olabildiğince yeniden yeryurtlaştırılıyor olsa da başka değerlendirme şekillerinde de gerçekleşebilecek potansiyele sahiptir. Temsilin ve tabiiyetin dönüştürücü özneleştirme ağına dolanmadan önce, anlamlandırmayan göstergeler oluşturulmuş hazır bir özne fikrinin ötesinde farklı semiyotikleştirme şekillerini keşfedebilir (Genosko, 2016). Dolayısıyla, Guattari’nin ifade ettiği gibi, “bütün soru semiyotik bir bileşene neyin yaratıcı bir işlev kazandırdığını ve neyin bu yaratıcı işlevi ortadan kaldırdığını belirlemeye çalışmaktır” (Guattari, 2016, s.118). Bunun için Guattari, düzenleyici bir yapı tarafından istikrara kavuşturulmadan önce, göstergelerin duyular arası geçişlerle etkilenime sebep olarak genel alışkanlıkları değiştirme potansiyelini bir oynama payı içinde sürdürmeye çalışmak ister (Genosko, 2016, s.169). Dolayısıyla bir formun kendisiyle değil, formu ortaya çıkaran aralıkla ilgilenmektedir.

Guattari genel alışkanlıklar olarak belli ilişkililikleri değil fakat bu ilişkililiklerin ortaya çıktığı etkilenimleri önceliyor olması, maddesel düzlemde verili ilişkililiklerle hareket eden bilinçle değil, bilinçdışlarıyla ilgilendiği anlamına gelmektedir. İlk bölümde kısaca bahsettiğimiz gibi Guattari için bir ‘bilinçdışı’ndan konuşmak anlamsızdır. Her zaman karşılaşmalarla aktive olan çoğul olarak bilinçdışı söz konusudur. Guattari yapısalcı bakış açılarının öne sürdüğü dil merkezinde strüktüre edilmiş bir bilinçdışını reddeder. Onun için bilinçdışı, gösteren gösterilen ilişkisi kuran dilbilimsel anlamlamanın belki de en önemlisi olmadığı, semiyotikleştirme modlarının çokluğu olarak yapılandırılmıştır (Guattari, 2016, s.3). Semiyotikleştirme modlarının bir araya geldiği bir çokluk olarak anlaşılan bilinçdışı, karşılaşmalarla eşleşir. “Belirli bir anda ve belirli bir durumda, bilinçdışının gerçek yapılarını ya da daha doğrusu bilinçdışı makineleri olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz şeyi ortaya koyan semiyotik bileşenlerin belirli türlerdeki bir araya gelmesinden başlamayı öneriyoruz” (Guattari, 2016, s.4). Guattari semiyotiği her yere yerleştirmek istemekle, belki de çalışma alanını yeterince anlaşılır şekilde sınırlamadığı konusunda suçlanabileceğini ifade eder. Ancak Guattari için bu, baskın bir semiyotikleştirme şeklinin açık şekilde yabancılaştırmacılığını meşrulaştırmaktansa, alınmaya değer bir risktir (Guattari, 2016, s.40). Guattari gerçekten de semiyotiği her yere yerleştirir. “Bilinçdışı ne bireysel ne de kolektiftir, göstergelerin gerçeklikle bağlantı kurduğu ve dünyaya ait bir görüşü oluşturan her yeredir” (Guattari, 2016, s.3). Guattari’de de göstergeler Deleuze’de olduğu gibi dünyaya dair farklı görüşler sunan akışlar olarak anlaşılmaktadır.

Guattari bireyin maruz kaldığı karşılaşmaların semiyotik bileşenlerinin eşleştiği bilinçdışı makinelerinin nasıl verili anlamların ötesine geçilebileceğini sorgulamaktadır. Dünyadaki semiyotik bileşenler Guattari’nin ‘patik’ olarak adlandırdığı duygulanımsal kavrayışlarla eşleşirler. Patik kavrayış bireyin içsel gerçekliğini karakterize etmektedir. Karşılaşmalara karşı aktive olan duyuları virtüel çokluk olarak maddesel düzlemde ayrıştırır. Ancak daha önce ifade ettiğimiz gibi canlının içsel gerçekliğinin kendisi, ortamdan koparılan tekilliklerin görece düzenlilikleri, ve semiyotik bağlantıları tarafından oluşturulmaktadır. Bu semiyotik ilişkililikleri Guattari ‘söylemsel’ olarak tanımlar. Söylemsellik uzay ve zamanın oluşturduğu koordinat sisteminde bulunabilirliği, bir konuma sahip olması ile karakterize olur. Maddesel düzlemi karakterize etmektedir. Ortamla kurulabilecek

bütün ilişkililiklerin kaynağı söylemseldir. Söylemsel olan, göstergelerle dolu dünya ve patik olan birey enerjetik olarak sürekli bir geri bildirim döngüsü içindedir. Patik deneyim heterojen çokluğunu anlaşılır kılabilmek, dünyayı anlamlandırabilmek için söylemsel olana ihtiyaç duyar. Geri bildirim döngüleri içinde ilişkililikler duygulanımlarla eşleşir. Peirce'ın çerçevesinde duygu alışkanlıkları bu şekilde anlaşılabilir. Söylemsel olan dolayısıyla patik kavrayışları paranteze alma eğilimindedir. Guattari ancak söylemsel olanı kendi başına bir düşman olarak görmez. “Söylemsel olan ortadan kaldırılamaz, yalnızca aşık olan uçlarından saptırılabilir” (Genosko, 2016, s.39). Patik kavrayış katı şekilde semiyotikleştirilmiş baskın modlardan saptırılarak kurtarılmaya çalışılmalıdır. Başka şekilde ilişkililikleri keşfetmek için sürekli olarak yön değiştirerek sürekli olarak başka destek noktaları bulunmalıdır. İçsel dünya ancak söylemsel olanla sürekli olarak girdiği geri bildirim döngüleri ile kendini kompleksleştirebilir. Guattari dolayısıyla bir ikilik yerine enerjetik açıklığı vurgulayan bir iç içe geçme ortaya koyar. Söylemsel dolayısıyla patik kavrayışı zenginleştirir ve kompleksleşmesine imkan tanıyarak yeni duygulanımların sentezlenmesini mümkün kılar. Bedenler arasındaki karşılaşmaları dışa vuracak araçları patik kavrayışa kazandırır (Genosko, 2016). Guattari patik kavrayışın eşleştiği söylemselliği aşmasını sağlayan etkilenimsel eşikleri aramayı, bu eşikleri karakterize eden tekilliklere yaklaşmak olarak görmektedir.

Bir karşılaşmanın niteliğini ortaya koyan tekilliğinin ortaya çıkarılması, bireyin ortamıyla kuracağı baskın semiyotikleştirme şeklinden kopuk başka belirlenimlerin ortaya çıkmasını katalize edebilir. Karşılaşmaya tekilliği üzerinden yaklaşmak, karşılaşmanın neyin etrafında belirlendiğini ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. Bu anlamda tekillikleri keşfetmek yeni deneme yanılmaları ve tekilliklerle kurulacak yeni yaratıcı ilişkilere imkan verebilir. Tekilliğin etrafında gerçekleşebilecek olası dünyaları özneleşme süreçlerinin parçası haline getirebilir. Dolayısıyla bir süreçselliğin parçası olarak gerçekliğin gelişimine aktif bir katılımı ifade eder. Baskın semiyotikleştirme şekli altında, maddesel düzlemde verili anlamların bombardımanı karşısında izleyici konumunda olan özne, tekilliklerle ilişki kurmaya başladıkça kendi karşılaşmalarını aktif olarak düzenlemeye başlar (O’Sullivan, 2012, s.7). Sürekli değişim halinde olan dünyanın sonsuz olanağı, sonlu bireyin gerçekliğin süreçselliğinin parçası olmasıyla dışarıdan içeriye alınmaktadır. Bu Deleuze’nün Spinoza’nın ikinci tür bilgi olarak isimlendirdiği ortak mefhum oluşturmaya

açıklaması ile daha iyi anlaşılabilir. Deleuze yüzmeyi öğrenmek örneğini verir. Etkilere yalnızca maruz kaldığımız, izleyici olduğumuz durum; suyun üzerimize sıçraması veya dalgaların üzerimize çarpması olarak anlaşılabilir. Deleuze'e göre yüzmeyi öğrenmek ise bedenimizi oluşturan ilişkileri dalganın bedenini oluşturan ilişkilerle birleştirmeyi ve dünyanın bir ögesini fethetmeyi öğrenmek demektir. Bu sayede kendimizi dünyanın bazı bölümlerinin dinamik bileşimini anlayacak düzeye yükseltiriz. Ortak mefhum oluşturmak nesneye dair bir anlamın çıkarımına varmak değil, nesneye ait anlama ulaşmaktır. Yüzmeyi öğrenerek su ile eş hareket ederiz. Suyun içindeki sonsuz olanağın bir uzantısı oluruz (O'Sullivan, 2012, s.7). Guattari bir başkalığın tekil karakteri ile kurulan geri bildirim döngülerini, başkalığın materyal ve semiyotik bileşenlerinin bir parçası olmak olarak anlar. Karşılaşmalarla başkalığın tekil karakterlerinin olanaklarına aktif olarak katılırız ve başkalaşmaya ait değerlendirme şekillerini keşfederiz. Guattari özellikle sanatın göstergelerini tekil karakter taşıyan, farklı semiyotikleştirme şekillerine imkan tanıyarak baskın deneyim modlarından saptırma potansiyeline sahip olarak görür. Yalnız Guattari sanatı otonom olarak işleyen hayatın diğer alanlarından izole bir bölge olarak algılamaz. Sanatı hayatın içinde, yaratıcı yaşam pratiklerinin genişletilmiş bir alanı olarak yeni bir estetik paradigma olarak düşünür. Guattari'ye göre sanat olarak adlandırabilecek assemblajları oluşturan belirleyici eşik, yaratım süreçlerinin kendilerini varoluşsal çekirdekler olarak olumlama yeteneğinde yatmaktadır. Sanat kendi gerçekliği içinde tekil karakterlerini olumlar. Varlığın emsali görülmemiş, öngörülemeyen ve düşünülemez niteliklerini bu olumlama ile keşfetme kapasitesine sahiptir. Mevcut zaman ve mekan tarafından yönetilmeyen mutant koordinatlara açılır. Guattari sanatın kendi tekilliklerine göre özneleştirici süreçselliğinin bir otopoeitik çekirdek etrafında gerçekleştiğini ifade eder (O'Sullivan, 2012, s.94). Farklı varolma şekilleri, sonsuz olanak içinden bu çekirdek etrafında sürekli olarak keşfedilir. Bir tutarlılık olarak birey farklı varoluşlarını keşfetmek ve baskın bir semiyotikleştirme şeklinin homojenleştirici verili anlamları karşısında seyirci pozisyonunda kalmamak için sürekli olarak bu çekirdekler etrafında destek bulmalıdır. Otopoeitik çekirdekler, verili anlamlamaların yerinden edip kendi tekil karakterleri etrafında yeni dünyalara açılırlar. Baskın semiyotikleştirme şekilleri tarafından yeniden yeryurtlaştırılma tehdidi altında olsalar dahi, diyagramlaşma ile anlamlandırmayan göstergeler makinesel eşleşmeler kurarak tekil karakterlerine uygun değerlendirme şekilleri

yaratabilir (O’Sullivan, 2012). Guattari, Michel Proust’un ‘Kayıp Zamanın İzinde’ kitabındaki Swann karakterini etkileyen ufak melodiden örnek verir:

“‘Bildiğimiz gibi, toplumsal devrimler, estetik devrimler sadece fikirleri ve görülmesi ve işitilmesi için verilen şeyleri alt üst etmekle kalmaz, aynı zamanda bedenler ve organik metabolizmaların en alt seviyelerinde, dünyaya dair algılar, öznel arası ilişkililikler ve hatta geleceğe dair belirli önseziler üzerinde çalışırlar. Swann’ın durumunda, tüm bu verili dizinleri aşan soyut makinenin kendisi bir müzikal melodi olarak görülür. Ama bir başkası için bu makine matematiksel bir formülde, bir yüzde veya bir eskici dükkanının raflarında bulunan bir şeyde kristalleşmeyi ‘seçebilirdi’. Swann bu melodiyi neden duydu? Neden kulaklarını tıkamadı ve neden yargısını bu tür müzikal yenilikleri sağlıksız bulan çağdaşlarıyla hizalamaya çalışmadı? ‘Müzik böyle yapılmaz’, ‘Matematik böyle yapılmaz’.” (Guattari, 2016, s.234)

Burada ‘soyut makine’ olarak bahsedilen diyagramlaşma, genel alışkanlıklar içinde deneyimlenen verili anlamların kurucu semiyotik ve materyal bileşenleriyle eşleşen patik kavrayışlarını bir an için göstergeler olarak gözler önüne sermektedir. Diyagramlaşma ile açılan oynama payını olabildiğince açık tutmaya çalışarak kompleksleşmelere imkan tanımak, sayısız geri bildirim döngüsü içinde başka değerlendirme şekillerine ve başka dünyalara açılabilir.

4. GÖSTERGELERİN TOPOLOJİSİ

Felix Guattari'ye göre mimarlar iletişimin ve gelişimin hızlılığı karşısında nereye döneceklerini şaşırılmışlardır. “40 milyon nüfuslu Mexico City karşısında günümüzde Le Corbusier ne işe yarayabilir” (Guattari, 2013, s.231)? Atık-mekan idealleştirmesinde mekan iletişimin ve gelişimin hızlılığıyla şekillenen kapitalizmin semiyotik makinesinin aşkınlığı altında çalışmaktadır. Bu gerçeklikte, gerçek olan bir sembolle değiştirilir (artı-değer) ve kendisini gerçekten ayırır. Kendi içinde gerçekliği olan dünyaya değil, kendi değerlendirme şekline hizmet etmektedir. Mimarlığa da bir aşkınlığın perspektifinden yaklaşmak, mimarlığı dünya ile olan ilişkililiğinden koparır. Mimarlık teorisyeni Colin Rowe'a göre dünyayı kendi etrafında düzenleyen aşkın kuvvetlerin oluşturduğu sistemleri kutlayarak, sorgulamadan peşlerinden gitmek ahlaki bilinç için kabul edilemez. Rowe, kente toptancı olarak yaklaşan bütün stil tartışmalarını ve ideolojileri vaat ettikleri şey ütopya olsa dahi bir sistem arayışı olarak değerlendirir. Yapıları tarihsel öneme sahip bir iyileşme, mimarı da mesih olarak gören kurtuluş şehrinde kurtulmak gerektiğini ifade eder. Kendi deyimiyle yapıcı bir göz açma çağrısında bulunur ve mimarlığın farklı anlatılarını aynı anda (düzen-düzensizlik, basit-kompleks, özel-kamusal) kabul ederek bu erdemleri içinde bulunduğu koşullara duyarlı hale getirmeyi savunur (Rowe & Foetter, 1978). Bu yaklaşım mimarlığa karşı bir sistemin düzenleyiciliğinden kopuk, içkin bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Kousoulas'a göre mimarlığa içkin olarak yaklaşmak, mimarlığı bu dünyaya ait kabul etmek, ona bir yer ve değişmezlik addetmektir. Bunu yaparak mimarlığa, onu üreten mimari anlayış ve bu mimari anlayıştan türeyen mimarlık olarak yaklaşılabilir (Kousoulas, 2022). Mimarlık, koşullarına bağlı olarak zamanın açılımıyla birlikte açılır ve kendi tekilliklerini yaratır. İçinde hayatımızın geliştiği kent mekanına temas etmek lehine bir tartışma dolayısıyla kentin tekilliklerine yaklaşılmaya çalışmalıdır.

Homojen gerçeklik bir aşkınlığın gerçekliğin üzerine kodlanması olarak anlaşılabilirken, tekillikler yerel olarak kodlanırlar. Homojen bir gerçekliğe karşı destek noktaları oluştururlar (O'Sullivan, 2012). Guattari için destek noktalarının

çöküşü homojen gerçekliğin içinde izoritmikliğin kara deliğine düşmekle sonuçlanır (Guattari, 2016). Guattari'ye göre tekillikleri görünür kılan ve işler hale getiren sanatın göstergeleri, fazla rutinleşmiş ilişkililiklerden koparmak için tutarlılıklara enerji verebilir (Berressem, 2020). Daha önce ifade ettiğimiz gibi Guattari bireyi bir tutarlılık olarak anlar. Enerjetik olarak ortamına açık olan tutarlılık, göstergelerle karşılaşmasıyla bir faz değişimi yaşayarak yeni bir düzleme oturabilir. Deleuze ve Guattari'ye göre tutarlılık olan birey sinyal-gösterge asemblajlarından meydana gelir (Kousoulas, 2022). Asemblajlar, bütünü bir arada tutan parçalar arasındaki etkilenimsel (afektif) ilişkililikle karakterize olur. Birey de bu manada göstergelerin birikmesi ve afektif olarak bir araya gelerek bir bütün oluşturması olarak anlaşılır. Guattari'nin ekolojik projesi en geniş anlamıyla bir asemblajın neden kendi içine kapandığını ve bir döngüye sıkıştığını sorgular (Guattari, 2011). Bir etkilenimsel ilişkililikle bir arada duran her şey asemblajdır. Gezegen ölçeğinden insan ölçeğine ilişkililiklerden oluşan ve kendisi de ilişkilerde yer alan her şeyi kapsar (Kousoulas, 2022). Guattari için önemli olan bir asemblajın yeni ilişkililikler kazanabilmesi, alışkanlıklarının yeni alışkanlıklar edinerek kompleksleşebilmesidir (O'Sullivan, 2012).

Yukarıda bahsedildiği gibi asemblajlar parçalar arası etkileşim sonucu oluşmaktadır. Asemblajın alt seviyesindeki gerçeklikte asemblajı oluşturan parçalardan her biri asemblajın tutarlılığına karşı bir kısıt veya imkan olarak davranmaktadır. Başka bir deyişle asemblajı bir arada tutan parçalar arası etkileşim sıradan ve tekil noktalardan meydana gelir. Düşük dozlarda medikal maksatlı kullanılabilen bir ilaç, yüksek bir dozda ölüme sebebiyet verebilir. Bedeni oluşturan parçaların ilaçla etkileşiminin tekil noktanın kapasitesini aşması asemblajın çözülmesine neden olabilir. Ancak bu müdahale tekilliğin oynama payı içinde hareket edebilirse etkisini gösterebilir ve iyileşme gerçekleşebilir (Kousoulas, 2022). Guattari'ye göre her tutarlılık, olanaklarının ve kısıtlılıklarının içinde hareket eden bir kapasiteler listesi olarak tanımlanabilir. Guattari'nin ekolojik anlayışında, ekoloji insanın dünyaya yaptığı bir şey değil, dünyanın kendi kendine yaptığı bir şeydir. Her şey zaten verili durumdadır. Dolayısıyla konu hiçbir zaman bir ekoloji yaratma meselesi değildir, fakat varolan bir ekolojiyi yönetmek ve ona müdahale etmekle ilgilidir. Bir ekolojiyi daha yaşanılabilir ya da katlanılamaz hale getirebiliriz, ama kimin için yaşanılabilir veya kimin için katlanılamaz? Berressem'e göre bu tercihler ve sorumluluklar ekolojinin

parçası olan bizlerin kapasitelerimiz dahilinde üzerimize düşer. Ekolojik anlayışta bir ekolojiye yapılan müdahalede etik olan, potansiyellerin ve seçim özgürlüğünün koruyucusu olmaktır (Berressem, 2020).

Göstergeler içinde bulunduğumuz mevcut ilişkililik ağından bizi çıkarmaya ve hareket etmeye zorlar. Dünyanın kendi içindeki serileşmesi ve kendi gerçekliğimiz arasında oluşan farkın bir an için görünür olmasıdır. Üzeri uzanımlarla kaplanmış alışkanlıklar içindeki davranış örüntüleri göstergenin görünür olmasıyla kesintiye uğrar. Tutarlılığı meydana getiren yeğin düzlemi görünür kılar. Tutarlılığın yeniden belirlenerek başka bir tutarlılık oluşturuşudur. Guattari'ye göre diğer her şey gibi bilinç de bir asemblajdır ve daha önce belirttiğimiz gibi kısmi bilinçlerin kümelenmesi ile meydana gelir. Her birinin kendi kapasiteleri ve birbiri ile ilişkililikleri içinde aşılması gerekli eşiklere bağlı olarak aktive oldukları durumlar vardır. Ancak bir gösterge ile tetiklenmedikleri, hareket etmeye zorlanmadıkları sürece üst seviyedeki bilince göre bilinç dışında kalırlar ve hissedilemezler (Berressem, 2020). Göstergeler dolayısıyla tutarlılığımızın, alışkanlıklardan oluşan sürekliliğimizin dışında kalır. Gösterge temsilden kaçır. Dünyanın kendi içinde dışavurumudur. Dünya, göstergeler ürettiği anda daha ilginç gelir ve kendi içinde birliğini ve homojenliğini kaybeder (Kousoulas, 2022). Tekilliklere karşı duyarlı olmak dolayısıyla göstergelere eklenilebilmek onlarla birlikte yeniden belirlenebilmek demektir. Sinyal-gösterge asemblajı olan bizlerin gerçekliğini göstergeler meydana getirir. Bu anlamda sanat Guattari'ye göre olabildiğince çok bilinçdışı düzlemin bilinçle hizalanması, ve bu sayede görünür hale getirilerek homojen gerçekliğe karşı destek noktaları sunabilmesiyle işlevsel olur (Berressem, 2019). Sanat bu anlamıyla sıradanlaşmış uzay-zaman koordinatlarından bizi koparır ve mutant koordinatlarla karşılaştırır. Gerçekliğin değişmesi yani, bilinci meydana getiren etkilenimsel ilişkililiklerin farklı koordinatlara merkezlenerek destek noktaları ve yeni değerleme şekilleri bulabilmesidir. Sanat mevcut sürekliliği yeniden üreten sürekliliğin söylemsel olan anlamlama (ing. signification) gibi sıradan noktalarıyla değil yeni biçimlere imkan veren tekilliklerle ilgilenir. İçsel gerçekliğimizi, patik kavrayışı, söylemselin parantezinden kaçır çizgileriyle kurtararak tekilliğin etrafında gerçekleşen bir başkalaşmaya, dolayısıyla yeni bir deneyimleme moduna geçiş potansiyeline sahiptir.

Önceki bölümde incelenen diyagramlaşma veya diyagramatik süreç farklı deneyim modlarına geçişi mümkün kılabilir. Bir asamblajı oluşturan alt gerçekliğin ilişkililik ağındaki yeğin düzlemde oluşan farkla ortaya çıkan gösterge verili semiyotik formların içinde hareket etmez (Guattari, 2016). Henüz bir forma sahip olmayan bir madde-fonksiyondur (Genosko, 2016). Direkt olarak maddeye moleküler düzeyde temas eder. Ortaya çıktığı düzlemdeki yeğnilikleri takip eden soyut makinelerle çalışır (Guattari, 2016). Diyagramatik süreç içinde soyut makineler dünyanın bütün düzlemlerini keser ve potansiyel bir aktüelleşmenin öncülü olarak davranır. Gösterge dolayısıyla bir şekilde mümkün gerçeklikleri sızdırma işlevine sahiptir (Berressem, 2020). Ancak bu mümkün gerçekliklere katılmak için dünyanın oluşturduğu göstergelere karşı duyarlı olmamız gerekir. Bu durum gösterge etkisiz veya kabiliyetsiz olduğu için değil, ancak göstergelere karşı duyarlılık bir kabiliyet gerektirdiği için ileri gelir (Kousoulas, 2022). Dünyanın tekilliklerine eklenilebilmek için onlara katılım gerekir. Hatırlayacak olursak algı bile bir katılım meselesidir. Göstergeler kendilerine ait bakış açılarını oluşturur, tekil noktalarla dünyanın çokluğunu ortaya koyarlar. Kendi bakış açılarının edinilebilmesi için bir olanak sunarlar. Bakış açılarını edinebilmek Peirce'ın üçüncülüğünün, yeni bir özne olabilmenin bulunduğu yerdir. Göstergelerin sunduğu tekillikler bir tutarlılık için 'anlam' ifade eder. Burada 'anlam' kendi içine kapalı anlamlamayla (signification) yani temsil sistemiyle karıştırılmamalıdır. Burada anlam 'önem' ifade eder. Patik kavrayışı etkilenimle hareket ettirerek dünyaya dair yeni biçimlerle karşılaştırır. Anlam her zaman tekil noktalarda, bir tutarlılığın ortamıyla yapısal olarak önemli ve ilgili şekilde eşleşmesi sonucu ortaya çıkar. J.J. Gibson'a göre ortamın tutarlılığı anlamlı olarak etkilemesi 'etkilenim' (affekt) kavramına yakın bir kavram olan sağlarlıklardır (ing. affordances). Sağlarlık ortamın tutarlılığa sunduğu ve sağladığı şeydir. Ancak bu tanımın basitliğine karşın, sağlarlık ne ortamın özelliklerine ne de tutarlılığın özelliklerine aittir. Ortamla tutarlılığın ortasında yer alır, ikisi arasındaki ilişkinin kendisidir. Bir durumu algımlarken gerçek olan, sadece anlamı verili durumda olan nesnenin kendisi değil kurulan ilişkililiktir. Algılanan bu ilişkililik karşılaşmada ortama karşı eylemin ve manipölasyonun sağlayıcısıdır. Sağlarlık dolayısıyla ortamın içindeki hareket ve eylem özgürlüğünün belirleyicisidir (Kousoulas, 2022). Guattari'nin bakış açısından mimarlık için etik olan eylem olanaklarını arttırmak ve çokluktan yana taraf olmaktır (Berressem, 2020). Mimarlık bu anlamda sağlarlıkların ortamın manipölle edilmesiyle arttırıldığı ve yeni eylem

alanlarının oluşturulduğu bir pratik olarak görülebilir. Bir asemblajın alt gerçekliğinde hareket eden ve göstergelerin görünür olduğu diyagramatik süreç asemblajın ilişkililiklerinden doğan geçmişinden kopuk olarak hareket etmez, ancak bu ilişkililiklerin öncesinde hareket eder. Bulunduğu bu konumdan ilişkililiklere yol gösterir. Mimari eylemin öncesinde yer alan içinde mimarlığın gerçekleşeceği ‘boş alan’ bu anlamda aslında boş değildir. Diyagramlaşmanın mimarlık öncesi konumdan çalışarak aktüelleşmelerin mimari anlayışın kuracağı ilişkililiklerine göre gerçekleşebileceği olasılıklarla doludur (Berressem, 2020). Mimarlık dolayısıyla yerin tekilliklerini görünür hale getirerek anlamlı ortam-tutarlılık eşleşmelerine imkan verecek sağlıkları ortaya çıkarmaya çalışır. Sağlıklı ortamla canlı arasındaki ortak anlam olasılıklarını ortaya koyar. Bundan dolayı mimarlık ortamının bütün düzlemlerine yönelik olmalı, ortamının tekilliklerini kendine özgü tarihiyle ve kısıtlarıyla gözetmelidir. Özetle mimarlık yerin tekiliğinden doğan kendi içinde dünyanın kuvvetlerini vurgular. Ambians veya atmosfer olarak soyut makinelerin göstergeler oluşturmaya imkan tanır. Berressem’e göre bu yüzden mimarlıkla ilgili soru verili ekolojinin ne kadarının bu tür eylemlerde ve müdahalelerde bastırıldığı ve böylece dünyanın kör ve dilsiz hakikatini kendi içinde ve aracılığıyla ne kadar yeterli bir şekilde konuşturdukları ile ilgilidir. Mimarlık dünyanın kendisini ne kadar ifade etmesini sağlayabilir (Berressem, 2020)? Bu anlamıyla kent mekanı da Guattari’nin sanattan bahsederken ifade ettiği gibi görünmeyen kuvvetlerin görünür hale geldiği ve homojen gerçekliği kesintiye uğratabilecek potansiyel destek noktalarıyla doludur. Örneğin bir kişinin bir odaya girişi odanın uzanımlarının kartezyen düzlemde ölçülebilirliğiyle ve hesaplanabilirliğiyle değil, odanın sağladığı ortamın tutarlılıkla girdiği rezonans ile şekillenir (Berressem, 2020). Ortamla rezonans bir varlığın kendisini açma ve çevresinde mümkün olduğunca sürekli değişen gerilimlere ve güçlere otomatik olarak uyum sağlama yeteneğini ifade eder. Odanın materyal ve semiyotik akışlarının parçası olunur. Ortak bir mefhum oluşturulur. Bu elbette odanın göstergelerine duyarlı olabilmeye bağlıdır. Guattari’ye göre herkes eldeki materyallerle dünyada yeni bir şey oluşturabilir ve kendini yeniden inşa edebilir (O’Sullivan, 2012). Ama bu ancak dünyaya yaratıcı katılımı dünyayla ilişkisini sürekli biçimde kendi kendine zenginleştiren öznellik üretimiyle mümkündür.

Mimari anlayış veya mimari eylem sonucu ortaya çıkan mimarlık ürünü yukarıda bahsedildiği gibi ortamın tekilliklerini ilişkililikler olarak somutlaştırır. Dünyanın

kuvvetlerinden ve gerilimlerinden içinde hayatın açılabilceği ve gelişebileceği yüzeyler oluşturur. Dolayısıyla her mimari nesne, nesneyi mümkün kılan yeğin düzlemin koşullanmasıyla ve inşa edilmesiyle mekanda vücut bulur. Buna karşılık olarak mekanın deneyiminde, bu koşullar ve ilişkililikler bütünü mekanın spesifik atmosferi olarak hissedilen bir niteliktir (Berressem, 2020). Peirce’ın birinciliğinde bahsettiği gibi mekan, hissedilen nitelikleriyle bedeni kuşatır. Bu kuşatmaya direnç gösterdiğimizde ise mekandaki ilişkisellikleri keşfe zorlar. Ekolojik açıdan mekan-tutarlılık eşleşmesinin dışarıya açık bir assemblaj olarak davranarak kompleksleşebilmesi için keşfedilen bir ilişkililikte üçüncülüğün tıkanmaması, sürekli olarak gösterge oluşturmaya devam ederek yeni ilişkililiklere açılabilmesi gerekir. ‘Bulutluluk, sıcaklıktaki düşüşler, aydınlıktaki değişimler’, mimarlık yalnızca kendini gösterir ama sürekli olarak kendinden farklı görünerek kendini yeniden üretir (Kousoulas, 2022). Bu anlamıyla “yeniden tekilleşmenin fuayelerini inşa eder” (Berressem, 2020, s.205). Sürekli farklı ilişkililiklere açılabilcek özneleşme çizgileri oluşturur. Bernard Cache’a göre de paralel şekilde, mimarlık potansiyel eylem aralıklarını oluşturan bir çerçeveleme sanatıdır. Cache’a göre mimarlık aracılığıyla dünyanın kendi içinde dalgalanmaları çerçevelenir. Bu çerçeve katı bir yapıda olduğunda ve oynamaya imkan vermediğinde onu koşullayan kuvvetlere geri dönüşe izin vermez. Ancak bu çerçeve tam olarak katı bir yapıda olmayabilir ve geri dönüşlere imkan verebilir (Cache, 1995). Böylece yeni ilişkililiklerin keşfedilmesine olanak sağlar. Keşfedilen her ilişkililik, dolayısıyla edinilen her alışkanlık, Deleuze ve Guattari’nin terminolojisine göre bir pürtüklenme (ing. striation) ifade eder. İlişkililiklerin yeğin düzlemden yükselerek kazanılabiliyor olması ise kayganlaşmadır. Bundan dolayı mimarlık teorisinde kaygan mekan olumlanırken, pürtüklü mekandan mesafeli² olarak bahsedilmiştir. Ancak Berressem’in ifade ettiği gibi pürtüklenme kaygan mekana boyun eğdirerek, üzerine kodlayarak ve metrikleştirerek ilişkililikleri görünür hale getiren bir işlem olsa dahi, aynı zamanda kaygan mekana üzerinde yayılabileceği bir yüzey sunar. Kaygan mekanın minimum bir strüktür bulunmadan hareket edebilme imkanı yoktur. Dolayısıyla kaygan mekan ancak pürtüklenerek kompleksleşebilir. Kaygan mekan pürtüklenmesine izin verir ve pürtüklü mekan tekrar kaygan mekanı ortaya çıkarır.

² Berressem’e göre Deleuze ve Guattari üzerine mimarlık hakkında yapılan pek çok okumada mimarlıktan, oluştıra zıt bir şey olarak bir sabitliğin kurulması olarak bahsedilir (Berressem, 2020).

Hem de bu sefer farklı değerlerle ve göstergelerle. Kompleksleşme pürtüklü mekanda görünür olur, oluş ise kaygan mekanda gerçekleşir. Dolayısıyla pürtüklü mekan kaçınılmazdır, aynı zamanda kaygan mekan kadar olumludur. Guattari'ye göre pürtüklenme virtüel ve olanaklılığın zenginleşmesi süreçleriyle eş anlamlıdır. Her yeni tercih edilen rota ortamın daha incelikli şekilde farkına varılmasına neden olur. İlişkililikleri zenginleştirir ve yeni biçimlerin ortaya çıkabileceği yüzeyi genişletir. Daha fazla pürtüklenme, daha fazla kayganlaşmaya yol açar (Berressem, 2020). Örneğin Kevin Lynch'in Kent İmajı isimli kitabında, kişilerden evden işe yaptığınız yolculuğun kente dair oluşturduğu imajı betimlemeleri istendiğinde neredeyse bütün mülakatlarda iş yerine yaklaşıldığında izlenimler git gide canlılığını yitirdiği görülmüştür. Evin yakınlarında eğimler, dönüşler ve bitki örtüsüne detaylar ile gündelik ilgi ortaya çıkarken iş yerine yakın konumlarda oluşan izlenimler çok daha kavramsal boyutta kalmıştır (Lynch, 1960).

Guattari ve Deleuze ilişkililiklerin kurulmasına imkan veren dünyanın kendi içinde dalgalanmalarıyla (kayganlaşma), söylemsel olan ilişkililiklerin (pürtüklenme) bir arada durmasını sağlayan ve yeni ilişkililikleri mümkün kılan bileşeni 'nakarat' (ing. refrain) olarak kavramsallaştırır (Kousoulas, 2022). Nakarat tekrarlanma yoluyla bir tutarlılığın yönelim kazanarak inşa edilmiş bir alanı -bir yeryurtu- meydana getirme sürecini açıklar. Guattari nakarat kavramı altında tekrar edilen kendi içine kapalı söylemsel sekansları, varoluşsal etkilenimleri ortaya çıkarıcı faktörler olarak gruplar (Berressem, 2020). Nakarat ortama karşı eylemde bulunarak çeşitli bileşenleri ayıklar ve bir yeryurdun ortaya çıkışını mümkün kılar (Grosz, 2008). Hatırlamak gerekirse bir tutarlılığın algısal ve bilişsel ağlarının işlevi gelen uyarınları örüntülere dönüştürmek ve bu örüntülerden konseptler çıkarmaktır. Yani nicel dalgalanmaları niteliklere dönüştürmektir. Niceliksel dalgalanmaların modunu ve yoğunluklarını kayda geçirirler ve eski dalgalanmalarla karşılaştırırlar. Ortaya çıkan değişim ortamda hareket edebilmek için bilişsel ve etkilenimsel haritalar oluşturulması için kullanılır (Berressem, 2020). Yani yeryurt nicel uyarınlara tutarlılık için anlamlı, kendi varoluşuna uygun şekilde niteliklerle ortamın sınırlandırılmasıdır. Nakarat dünyanın sonsuz dalgalanmasını bir temele oturarak yeryurdun meydana gelmesine imkan veren bileşendir (Kousoulas, 2022). Bir çocuğun amaçsızca ortalıkta dolaşırken yaptığı tıklamalar, bir şeyi veya birini endişeyle beklerken bazen bilinçsizce yaptığımız mırıltı, nefret etmemize rağmen kafamıza saplanan küçük can

sıkıcı müzik parçası... Bunların her biri nakarata melodik ve ritmik parçaların yakalanmasıyla örnek teşkil eder. Gelen uyarıların modüle edilerek işlenebileceği bir kapıdır. Nakarat bir tutarlılığa minimum bir ritim oluşturarak kaosu (nicel dalgalanmaları) dışarıda tutabileceği bir mod veya çerçeve (yeryurt) sağlar. Ancak nakarat yeryurdu bir arada tutan bileşen olarak yeryurttan ayrı düşünülemez. Deleuze ve Guattari'ye göre nakaratın üç bileşeni vardır. İlki bir düzenlilik sağlayıcı destek noktası (minimum strüktür olarak nakarat, bir çocuğun ev ödevi için gereken gücü toplamak için mırıldanması), ikincisi kontrol altındaki bir dışarıyı, korunacak bir alanı tanımlayan çember veya yeryurt (bir kedi kendi bölgesinin sınırlarına stratejik nesneler püskürtür), üçüncüsü ise henüz bahsetmediğimiz dışarıya doğru kaçış çizgisi, bir dönüşüm veya deformasyon hareketi. Nakarat tekrar edilen ritmik bileşenler olarak bir yeryurdu ortaya çıkarır aynı zamanda da bir yeryurttan kaçışı da mümkün kılar. Bir yeryurdun örgütlenmesi, yeryurt asemblajı bir arada tutan etkilenimsel ilişkililik kesintiye uğradığında nakarat dışarıya açılabilir. Nakarat minimum bir ritim veya tempo olarak müziği engeller ancak müziğin ortaya çıkması için gerekli olan koşuldur. Müzik nakaratın içeriğini alır ve bir dışavurum olarak tutarak dışarıya götürmek için onunla birlikte bir blok oluşturur. Nakarat bir yeryurt asemblajını bir arada tutan işlevsel rolünden koparılıp bunun yerine niteliklerin dışavurumu haline geldiğinde dışarıya açılır. Sadece kendi yeryurt asemblajının içinde değil, dışarıda, başka bir yerde yankılanmaya çalışırlar. Bu anlamda müzik nakaratın inşa ettiği yeryurttan bir kaçış çizgisidir. Deleuze ve Guattari nakaratı örneklendirmede müzik örneğinde olduğu gibi işitsel bileşenlere direkt olarak hissedildikleri için öncelik vermişlerdir. Ancak bir yeryurt asemblajını oluşturan her alışkanlık bir nakarat sayesinde bir arada durur. Yeryurt yaşanan ve içinde yaşanan, tutarlılığın içinde kendini evinde hissettiği alandır. Örneğin evden işe tekrarlanan rota nakaratlarla bir arada duran bir yeryurt tanımlar (Grosz, 2008). Yeryurt işitsel bileşenlerle bir arada durabileceği gibi bunun yanında eylemler, kokular, anılar, nesneler de nakarat oluşturabilecek hissedilen bileşenler olabilir. Guattari televizyon izlemek örneğini verir. Bir yandan televizyondaki hipnotize edici görüntü, diğer yandan kafamızdaki hayaller, öte yandan mutfaktaki açık ocak ve kaynayan su. Bütün bunlar bizi pek çok yöne çekiştirir ancak televizyondaki anlatı bizi koltuğumuzda sabit tutar (Guattari, 2006). Nakarat diyagramlaşma (söylemselin ortaya çıktığı) ile varoluşsal (patik gerçeklik) fonksiyonların kesişiminde bulunur. Diyagramlaşma ile elde edilen söylemsellikleri, tutunulabilecek şekilde bir yüzeye

modüle eder. İçinde bulunan yeryurt asemblajı ancak nakarat bir işlevsellik taşımayı bırakıp bir niteliği dışavurduğunda kaçış çizgilerine imkan verir (Grosz, 2008). Örneğin mutfaktaki su çok daha şiddetli bir şekilde kaynamaya başladıysa bir niteliği dışavurur ve bizi hipnoz halinden çıkarıp nakarat olarak davranarak yeryurt asemblajları arasında geçişi mümkün kılar. Yeryurtlar ve nakaratlar bilinçli davranışlardan veya kararlardan değil gösterge sistemlerinden ortaya çıkar. Nakarat ortamdaki farkı titreşerek farklılaştıran bir harekettir. Yeryurttaki etkilenimsel ilişkililikleri yeniden düzenler. İşlevleri ve kuvvetleri kendine göre koşullayarak organize eder (Kousoulas, 2022). Kaostan seçilen uyaranlar nakarattan koşullanarak geçerler. Nakarat zaman ve mekanı kendine göre attıran Bergson'un anlayışıyla kendi süresine sahip etkilenimsel ilişkililikler oluşturur (Guattari, 2013). Deleuze ve Guattari'ye göre nakarat zaman ve mekanı üreten bir zaman ve mekan kristalidir. Nakarat daha önceki varoluş şekillerinin hafıza olarak toplandığı ve henüz aktüel olmayanla ilişkilendirildiği tutarlı bir alan sağlar. Aktüel olanı virtüelin gölgesiyle sınırlandırır. Nakarat yeryurt bileşenlerinin içinde bulunduğu etkilenimsel olarak ilişkilmesini dışavurur. İçinde özneleşen tutarlılıkların özneleşme süreçlerini belirler. Özneleşme sürecinin içinde gerçekleşebileceği bir süreklilik sunar. Bir ortamdaki niteliklerin açığa çıkarak dışa vurması nakarat olarak yeryurt asemblajını zenginleştirebilir. Bu sayede yeryurt kendi etkilenimsel ilişkililiği içinde yeni ittifaklar kurulmasına imkan verir. Örneğin yağmur, kaldırım, şemsiye ve ısılk çalmak bir yeryurt asemblajı içinde yeni ittifaklar kurulmasıyla oluşur. Kurulan her ittifak diyagramlaşma esnasında zorunlu olarak dünyanın dalgalanmalarıyla bizi tekrar karşılaştırır. Gerçekliği kuran virtüel yeğin düzlemle, özne öncesi hafızayla temasa sokar ve kalıplaşmış özneliğimizi sorgulattır (Kousoulas, 2022). Guattari'nin kavramsal çerçevesinde nakarat duyumsanabilir yüzeyler yaratır. Deneme ve yanılmaların oluşturduğu geri bildirim süreçleri sonucu bir yönelime sahip olmayan duyum yüzeyleri kendi etkilenimsel kompozisyonlarına özgü modüllere dönüşüp yönelim kazanırlar (Berressem, 2020). Bunlar özneleşmeyi kurucu kuvvetlerin görünür olabileceği ve yayılabileceği etkilenimsel ilişkililik içinde duran kayganlaşmanın içinde hareket ettiği pürtüklenmelerdir. Dolayısıyla nicel olan söylemselden çekilen ritimler ve işlevler bir etkilenimsel ilişkililiği hem kurucu yön üstlenirler hem de bu ilişkililiğin kendi etkilenimlerine sebep olarak kompleksleşebilmesini sağlarlar.

Nakarata oluşturan dışavurucu nitelikler tutarlılığın kendisine ait değildir, ancak öznenin üreteceği kendisine ait olacak bir yeryurdu sınırlandırır. Gece toplanan insanların silüeti, yanan mumların ve bahar çiçeklerinin kokusu ... Bunların hepsi sonsuzluğun içinden çekip çıkartılan bir yeryurda aittir. İşlevlerden ancak nitelikler yeryurtlaştırıldıktan sonra bahsedilebilir. İşlevler nakarat tarafından etkilenimsel ilişkililik içinde yeniden organize edilir. Bir uyaran sonucu yeryurtta gerçekleşen etkilenime göre tutarlılığın kendine pozisyon aldırmasıyla işlevsellikler anlam kazanır (Kousoulas, 2022). Guattari'ye göre yeryurt denge durumunun dışındaysa nakarata dışarıya a ılması ve dışarıda yankılanabileceği başka yerler bulması mümkün olur. Nakarat Guattari'nin deyimiyile bu koşulda bir haberci kuş gibidir, gagasıyla pencereye vurarak mevcut yeryurdun modunu baştan aşağı değiştirebilecek başka değerleme şekillerinin olanaklarını haber verir (Guattari, 2013). Değer evrenleri (değerleme şekilleri) yeryurdun bir arada durduğu etkilenimsel ilişkililiğin ilişkililik modunu kavramsallaştırır. Bir yeryurdun dışarıya açıldığında söylemsel olanla kendi etkilenimsel kapasiteleri doğrultusunda ilişkilendiği ve kendini zenginleştirebildiği alandır. Tutarlılığın kendini evinde hissettiği yeryurtlar, kendi organizasyonlarını söylemsel normlar ve değerlerle oluşturarak etkilenimsel ilişkililiklerini sabit tutarak sınırlama eğilimindedir. Değerleme evrenleri ise yeryurdun içinde bulunduğu yerleşik normları ve değerleri yerinden edebilecek olanakların ortaya çıktığı yeryurdun mevcut organizasyonuna meydan okuyan yeğin düzlemle yeryurdun yeni ittifaklar kurabilmesini ve ilişkililik modunu değiştirebilmesini mümkün hale getirir. Bu alanda tutarlılığın kendi içine kapandığı yeryurt, karşılaşmaların kendi içinde tekillikleriyle değişime zorlanabilir. Guattari'ye göre değer evrenleri, etik-estetik bir destek noktası olarak anlaşılan sanatın ortaya çıktığı alandır. Guattari'nin nakarata atfettiği önem yeryurdu mevcut içine kapalı gerçekliğinden kopararak yeni değerleme şekillerine açılabilme olanağından gelir. Ancak bir tutarlılığın varoluşsal olarak bir başkalıkla kurduğu ilişkide tekilleşerek yeni değerleme şekilleri edinmesine bir kesinlikle veya re etelendirerek ulaşılamaz.  zneleşmenin karmaşık süreçlerinin sonucudur (Berressem, 2020). Guattari'ye göre  rneğin Marcel Duchamp'ın şişe rafları evin mahzeninde bulunan mahrem hatıraları tetikleyen bir değer evrenini ortaya çıkarabilir. Ya da pentatonik müzikal nakarata sadece birkaç notayla Debussy etrafında merkezlenen Gregoryan ilahisi evreni, Parsifal operasını çevreleyen Wagneryan evreni gibi pek çok değer evrenine açılabilir (Guattari, 2006). Söylemsel olan nicelikler  znede veya kolektifte nitelikler

olarak bir değerleme evrenine göre çatallanarak szcelenirler. Guattari'nin bir değerleme şekli ile i içe geçmiş olarak onunla birlikte üretilen sözceleme asemblajları materyal ve semiyotik akışların tekiliğinin kefedildiği komplekslemeleri ifade eder. Guattari sözceleme asemblajları hakkında yazarken daha genel ifadeyle semiyotikleştirme şekillerinden bahsetmiştir. Böylece bir değer evreni ile ilişkili olarak gerçekleşen çatallanmaların toplamını bu şekilde bir öznenin ifade şekillerinden uzaklaştırarak, tekilliklerin kefedildiği özne öncesi diyagramatik bir okluk olarak ele almıştır (Genosko, 2002). Bu anlamıyla Guattari'ye göre baskın değerlerden ve normlardan koparak göstergelerin materyal ve semiyotik akılarla kendi tekilliklerinin kefedilmesine olanak sağlayan nakaratlar homojen gerçeklik içinde destek noktaları sunabilir. Homojen bir değerleme şeklinin yarattığı gerçeklik olarak artı-değer her şeyi bir soyutlama vasıtasıyla birbirine eitlemesiyle dünyayı dzletirir ve dünyaya içkin tekilliklerin kefedilmesini zorlaştırır. Post-modern düşünür Lyotard'a göre homojen olan bu gerçeklikte her şeyin söylenmesine izin vardır ancak hiçbir şey söylenemez (Crouch, 1999). Lyotard da Guattari gibi modern durumu her şeyin birbirine eşitlenerek sıradan noktalara dönüştüğü homojen ve destek noktalarından yoksun olarak tespit eder. Guattari için yeni biçimleri mümkün kılmak tekilliklerin materyal ve semiyotik akışlarının kefedileceği verili gerçekliğin kesintiye uğramasıyla ortaya çıkan yeni değerleme evrenleri ile mümkündür.

Kent mekanı ve mimarlık bağlamında Guattari, Le Corbusier tarzında modernizmin evrenselci varsayımlarını, yerin ve yaşayanların kendilerine özgü öznellik üretimlerini ne çıkarmak adına reddeder. Guattari'ye göre yere özgü öznellikler soylulatırma kaprislerine, piyasa glerine, uzlaşmaya dayalı zevklere ve mali çıkarların kolayca manipüle ettiği demokratik karar alma süreçlerine terk edilemeyecek evrensel baskın öznellik üretiminden kaçan kısmi znelemeler barındırırlar. ‘‘Bu kısmi znelemeler bir yandan geçmişe, bazı kültürel etkilere ve birtakım ilikililiklere tutunma eğiliminde olacak ancak aynı zamanda destabilize edici olsa dahi karşılaşılan sürpriz ve yenilik unsurlarına karşı dikkatli olmaya devam edecektir’’ (Guattari, 2013). Dolayısıyla Guattari yer ile ilişkililiği baskın özneleşme sürecine destek noktası oluşturabilecek özellikte görür. Mimarlık bu anlamıyla yerin mevcut etkilenimsel ilikililiğine ket vurmada, dünyanın yeğin düzlemiyle bizi temasa sokarak yer ile ilikililiğimizi kompleksletirmelidir. Vrtel olanaklılıkları sakat bırakmamalıdır. Guattari bu kapsamda mimarlığa ait sekiz kategoride

sözceleme asemblajı sınıflandırır. Jeopolitik, kentsel, ekonomik, işlevsel, teknik ve anlamlayıcı gibi mimarlık üretimi ile birlikte çatallanan söylemsel kümelenmeler mimarlık pratiği etrafında üretilir. Ancak mimari sözceleme söylemsel kümelenmelerle sınırlı değildir. Mekanın yaşanan deneyiminde bir etkilenimsel ilişkililik içinde söylemselin patik gerçeklikle eşleşmesini de gerektirir. Bir tutarlılığı mimarlığın değer evrenleriyle karşılaştıran bu eşleşmelerdir. Guattari'ye göre söylemsel kategorilerde mimarlık pek çok açıdan binlerce gerilimle farklı yönlerle çekilir, ancak varoluşsal eşleşmelerinde bir yeryurt kazanarak etkilenimlerle kendilerini inşa ederler. Varoluşsal eşleşmeler eşik durumlarıyla karakterize olur ve belli bir eşiğin altında mimarlığın varoluşu ve yeğinlikleri yakalanamaz (Guattari, 2013). Her şey bir nakaratı ortaya çıkarabilmeye bağlıdır. Guattari şöyle der:

“Bir toplu konutun kasvetli geçitlerinde yürüyen bir çocuğun algısı bazen hangi küçük ayrıntılara takılır? Bu çocuk üzücü bir dizisellikten yola çıkarak büyümlü halelerden oluşan bir dünya keşfini tamamlamayı nasıl başarır? Bu aura, duyumsanır dünyanın nakarat olarak oluşu, olmasaydı etrafımızı saran nesneler aşinalık "havasını" kaybeder ve ıstırap verici bir tuhaflığa dönüşürdü” (Guattari, 2013, s.238).

Bu nedenle Guattari'ye göre mimarın sanatını tanımlayan şey mekansallaştırılmış etkilenimlerin sözceleme potansiyelini kavrama kapasitesidir. Ancak bu bakış açısıyla mimarın pratiği artık uzay zaman koordinatları belli olan uzanımlarla değil, kompleksleşmelere imkan veren karşılaşmalarla, tekil noktalarla ilgilidir. “Mimari biçim kendi içine kapanmış bir tasarım objesi olarak değil, semiyotikleştirme türleri arasında bizi kendimizden uzaklaştıran ve yeni olasılık alanlarına maruz bırakan bir katalitik operatör olarak işlev görmelidir” (Guattari, 2013). Tanıdık bir durumun ya da eski bir meskenin yaydığı aura ile bitişik olan mahremiyet ve varoluşsal tekillik duygusu, aynılaşmış ilişkililiklerin kırılmasında nakarat olarak davranarak yaşama arzusunu kaçış çizgileriyle ortaya çıkararak görünür hale getirebilir. Virtüel geçmiş yeğin düzlemde bir nakaratın oluşuyla temas edilebilir ve yeni değer evrenlerine açılabilir hale gelebilir. Guattari'ye göre mimar kapitalist akışlarla harap olmuş özleşme süreçlerini, mekanın yeryurtları yeniden organize edecek bir nakarat olarak davranacağı tekil noktaları kullanmaya çalışmalı ve bir süreçsellik içinde mekanı ve özneyi sürekli olarak zenginleştirebilmelidir. Dolayısıyla mesele tekil noktalar arası bir kaçış çizgisiyle gerçekleşecek anlamlı bir hareketi katalize

edebilmektir. Gerçekliği bakış açımızı değiştirerek yeniden kurgulayabilmektir. Leibniz'in ifade ettiği gibi bakış açısı onu edinenden daha derindedir (Radman, 2021). Hiçbir zaman bütün ilişkililikler bilinemez ve kontrol edilemez. Her zaman gerilimlerin çözünmesiyle ortaya çıkabilecek yeni hareketler vardır (Cache, 1995). Bir ilişkililikte (pürtüklenme) tıkanmayarak, patik kavrayışla hissedilen niteliğe sürekli olarak geri dönmek (kayganlaşma) ortamlarla temastan kopmayarak yeni hareketleri hissedebilmemizi ve belki de nakaratlar edinerek yeni değer evrenlerine açılabilmemizi sağlar. Guattari'nin ekolojik projesinin amacı özneyi bu tip başkalaşmalardan korumak değil, tersine karşılaşmaların olanaklarını keşfetmeye çalışmaktır (Berressem, 2020). Bir tekiliğin içinde bulunan gerçekliği kesintiye uğratması etrafında yeni ilişkililiklerin keşfedileceği mutant bir özneleşme çekirdeğini ortaya çıkarabilir (Guattari, 2006). Guattari'ye göre; insan aktivitesi bağlamında kabul edilebilir tek sonluluk sürekli olarak ortamlarla olan ilişkinin zenginleşmesidir. Sürekli olarak hissedilen niteliğe geri dönerek yani kendimizi ortama açarak gerçekliğin etrafında yeniden kurgulanacağı sayısız çatallanmaya olanak sunan nakaratlar edinilebilir. Guattari için değişime açılmak, verili formlarda ve sunulmuş olan ilişkililiklerde tıkanmadan onları koşullayan ortamın sağlıklarını kullanmaktan geçmektedir.

Kousoulas'a göre mimarlık için nihai devrim ortamın sunduğu sağlıklarla teması koparmayarak özne, nesne ve ortam arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktır. Bu anlayışla mimarlık bir ilişkililiğe indirgenmeden özne kendini sözceler ve sürekli olarak değişimlere açılarak kendini yeniden üretir. Maddenin değişime açıklığını ve kapasitelerini ortaya koyar. Maddenin eylem halinde olabileceğinin dışavurumudur (Kousoulas, 2022). Maddenin nitelikler olarak dışavurmasıyla, yerleşik bir yeryurt içinde işlev sahibi bileşenler kendi ifadelerini kazanarak dışa açılır. Bir ses bir anıyı çağırıştırabilir, ahşaptaki küçük bir pürüz yüzde bir mimiğe sebep olabilir, ışıktaki ince bir kayma ruh halini değiştirebilir (Berressem, 2019). Ortamın bileşenleri dışavurarak yeryurt içindeki görevlerinden ayrılıp yönlendirici olmaktan çıkarak kendi boyutlarını kazanırlar (Berressem, 2020). Materyal ve semiyotik akışların bir nakaratla dışarı açılmasıyla oluşan boyutsallık Guattari için mimarlığın yeniden tekilleştirme işlevinin yattığı yerdir. Tekilleşme en temel düzeyinde farklı bileşenlerin kümelenmelerini bir araya getirir ve kendi kendini, kendi boyutsallığı içinde organize eder. Yani kendi içkin referanslarını konuşlandırır ve bu referanslara

göre yeni bileşenler edinebilir. Guattari'ye göre tekillikler yeni tekillikleri çeker. Mimarlık bu bağlamda onun nesnesini bir arada tutan ve içsel tutarlılığını sağlayan, tekilliklerin etrafında keşfedilen yeryurtlar ile ilgilidir. Tekilliklerin ima ettiği sözceleme assemblajları her zaman sınırlandırılmış bir özneyi aşarlar (Genosko, 2002). Sürekli olarak yeni ittifaklar kurabilir, tekrar tekrar dışarıya açılabilir ve yeni değer evrenleri etrafında bir araya gelebilirler. Ortamla temas halinde olmak dolayısıyla bir ilişkililikte tıkanmamak, ortamın sağladığı karşılaşmalara ve bu karşılaşmaların imkanlarına açılmak demektir. Mimarlık bu anlamda karşılaşmanın içinde gerçekleştiği mekan değildir. Karşılaşmayla mekansallığı oluşturur ve kendi çatallanmalarını tekillikler etrafında organize eder. Karşılaşmanın kendisi mimaridir. İçinde mimarlığın ilişkililikleri keşfedilir (Hardliz, 2022). Dünyanın dışa açıklığının keşfedilmesine imkan sunar. Mimarlığı inşa edilmiş bir son ürün olarak değil, materyal ve yapı (sağladığı ilişkililikler) olarak yaklaşmak eylem halinde olan materyal ve ilişkisel kapasitelerini spekülative bir potansiyel olarak ortaya çıkarır (Kousoulas, 2022). Guattari'ye göre mimarın amacı inşa edilmiş biçimlerin oluşturucusu değil, mekanların virtüel arzularını tekillikler etrafında ortaya çıkaran yaşanan ve ilişki içinde bulunan deneyimin sağlayıcısı olmaktır (Guattari, 2013).

Mevcut kent mekanına atık-mekan idealleştirmesi perspektifinden bakmak, kentin ve mimari karşılaşmaların tüketildiği deneyim modunu baskın kuvvetlerin semiyotikleştirmesiyle (bir ideoloji etrafındaki sözceleme assemblajları) ile sınırlar. Ancak mimarlık teknik, ekonomik, işlevsel, kentsel gibi söylemsel sözcelemeleriyle dünyanın verili halini dışavuran baskın kuvvetler tarafından yönlendirilmek zorunda olsa da etkilensel olarak eşleştiği sözcelemeler farklı değer evrenlerine açılır (Guattari, 2013). Kentin bir bütün olarak üretimi, bu üretimin içinde sürdürülebilirlik, kentsel tarım gibi yaklaşımlar olsa dahi baskın kuvvetlerin kendi değerlendirme şekilleriyle yeniden üretilmesinden kaçamaz. Öyle ki baskın gerçeklik içinde her üretim karlılık esasında ticarileştirilebilir. Kuvvetlerin araçsallığında düzenlenir ve yönlendirilir. Dolayısıyla baskın gerçekliğe karşı kayıtsızdır (Hardliz, 2022). Ancak karşılaşma anında verili gerçekliğin söylemsellikleriyle eşlenen patik kavrayış mimarlığın materyal ve ilişkisel kapasiteleri ile her zaman verili gerçekliği aşabilir ve başka değer evrenlerine açılabilir. İşlevsel şekilde düzenlenen bileşenler dışa vurarak görünür olur. Kendi boyutsallıklarını yaratır. Mimarlığı sadece piyasa güçlerinden başka bir şey üretmeyen, başka değerlere karşı kısıtlama aracı olarak

görmek yalnızca bu güçlere çalışan bir altyapı olarak kavramaktır. Colin Rowe mimarlığın kısıtlama aracı olarak anlaşılmasını umutsuz bir fikir olarak görerek reddeder. Rowe'a göre kısıt varoluşun aşılamaz bir koşuludur ve aynı mantıkla doğum ve ölümün, yer ve zamanın, dil ve eğitimin kısıtlarından bahsedilebilir (Rowe & Foetter, 1978). Kent mekanının kısıtları hayatın mekanla birlikte açılabilmesini mümkün kılar. Hayatın içinde hareket edebileceği yüzeyler sunar. Yapılı çevre onu deneyimleyen tutarlılık için zorunlu olarak patik gerçekliğiyle eşlenerek, kendine özgü durumundan koparılamayacak etkilenimsel ilişkililiği, bir yeryurdu meydana getirir. Yeryurdu oluşturan bileşenler işlevselliğini koruduğu sürece kent mekanı ile kurulan asemblaj denge durumunda kalma eğilimindedir. Yani nerede olduğumuzu biliyorsak ve her şey yolundaysa kent mekanında evimizde hissederiz. Oluşturmuş olduğumuz biçimleri, alışkanlıklarımızı tekrarlarız. Mekanın kısıtları alışkanlıkların tekrar edilebilmesini sağlar. Deacon'a göre bir sürecin tüm mümkün durumları gerçekleşmediğinde veya gerçekleşme olanağında belli bir duruma doğru eğilim olduğunda alışkanlık söz konusudur. Alışkanlık kısıtlamanın bir ifadesidir. Ancak ortaya çıkan her kısıt veya her alışkanlık içinde bulunulan etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenler ve özneleşme sürecinin gerçekleşebileceği bir çizgi sunar (Kousoulas, 2022). Alışkanlıklar yeni alışkanlıklar getirir. Mekanın kısıtları kent mekanının tekilliklerini yeni kısıtları görünür kılarak keşfetmeyi mümkün kılar. Yeryurdun etkilenimsel kapasitesini büyütür. Dolayısıyla mekanın kısıtları yeni ilişkililikler ortaya çıkarabilmeli, ortama karşı yeni eylem olanaklarını sağlayabilmelidir. Mimarlık kent mekanındaki kısıtların sağlayıcısıdır. Yapılı çevre mimarlık olma halini, kendisi olduğu gibi, hayatın uzantısı olan alışılmış bir durum olarak sergiler.

Walter Benjamin 'Teknik Araçlarla Yeniden Üretim Çağında Sanat Eseri' isimli makalesinde mimarlıkla alışılmış bir durum olarak karşılaşılmamasını baskın kuvvetlere karşı bir fırsat olarak görür. Benjamin için yapılı çevre kullanım (dokunsal) ve algı (görsel) olarak iki katmanlı şekilde deneyimlendiğinden, mimarlık her zaman tüketimi dikkat dağınıklığı içindeki bir kolektif tarafından tamamlanan bir sanat eserinin prototipini temsil eder. Benjamin, bir yapının görsel olarak deneyimlenmesini nesneyi tesadüfen fark etmeye atfeder; yani görsel algılama, büyük ölçüde dokunsal deneyimlemenin bir aracı olan alışkanlık tarafından belirlenir (Benjamin, 1935). Dokunsallık görüşümüze nüfuz etmiş haldedir. Alışkanlık içindeki

deneyimde, görüş ortamla mevcut ilişkiselliği içinde hareket eder. Yani beden tepkiselliği ortamla kurduğu ilişkililikte halihazırda yuvalanmış vaziyettedir. Beden parçası olduğu etkilenimsel ilişkililik içinde kendi tepki verme gücünü görüşünde hisseder (Cache, 1995). Algı esnasında ortama karşı oluşmuş mevcut alışkanlık görüş seviyesine yükselir. Benjamin dokunsal olanın algıya nüfuzunu bu anlamıyla kavrar. Alışkanlık hali görsel olanla birbirini tamamlar. “Mimarlığa bakabiliriz, ama bakmak her zaman sanki yeni görmüşüz gibi hissettirir, yani dikkatimiz dağılmış bir durumda yolumuzu bulmamıza yardım eden ellermiş gibi gözlerimizle dokunabiliriz” (Hardliz, 2022). Ortamla kurduğumuz etkilenimsel ilişkililikle temas halinde oluruz. Mekanla eşlenen bilinçdışını aktive ederiz. Yeniden üretim çağında Benjamin’in mimarlık adına fırsat olarak gördüğü alışılmış bir durumda etkilenimsel ilişkililik içinde tüketilebilmesidir. Benjamin’in üretimin baskın ideolojilerle bağınyok saymak gibi bir niyeti yoktur, niyeti üretimin sonrasında ideolojik durumundan kopmayı başarabilen sanatla ilgilidir. Kent mekanının dikkat dağınıklığı halinde alışkanlık içinde deneyimi, etkilenimsel ilişkililik içinde bulunarak kullanım değerini oluşturur. Mekanın materyal ve semiyotik akışlarıyla temasta tutar. Benjamin için kullanım değeri mimarlığın kavramsal temelini oluşturur. Sanat araştırmacısı Ronny Hardliz’e göre örneğin yanan bir ev bir anti-mimarlığı değil mimarlığın uç bir durumunu ifade eder. Sürekli kendini tüketir ve tüketilir. Mimarlığın kullanım değerini yansıtır. Mimarlığın içinde üretildiği baskın gerçeklikten bağımsız olarak alışkanlık içinde tüketilebilmesi, hayatın içinde açılabilceği yüzeyler sunar. Yapılı çevrede alışkanlıklar alışkanlık edinir. Materyal kapasiteler ideolojik temellendirmelerini aşarlar. Hardliz’e göre Benjamin sanatı özgün bir kompozisyonun arkitektoneğinden, alışılmışın mimari özgünlüğüne indirger. Bu özgünlük henüz sanat olmayabilir ama sanat için gerekli zemini sağlar. Sanat bir duyum bloğu olsa bile öyle görünmek zorunda değildir. Benjamin sanatı başka bakış açılara açılabilceği iddiasıyla alışılmış deneyimin içine yerleştirir. En beklenmedik anda flaş misali patlayarak dışa vurur, temaşaya, yeni alışkanlıkların edinimine sebep olur. Karşılaşma anının kendisi mimaridir. Mekansallığın sağladığı ilişkililikler karşılaşma anında önümüzde açılır. Benjamin mimarlığı içkin olarak bu dünyaya ait olarak onu üreten koşulların keşfedildiği şekilde anlamamızı sağlar (Hardliz, 2022). Genişletilmiş bir tanımla mimarlığı içinde mimarlığın müzakere edildiği mekan olarak kavramaya başlarız (Berressem, 2020). Mimarlık ideolojileri aşan materyal kapasiteleri sayesinde farklı değer evrenlerine açılabilcek nakaratları

mümkün kılma olanağına sahiptir. Mimarlıkla etkilenimsel ilişkililiğimiz içinde temas halinde olmak verili gerçekliğin homojen düzlemine destek noktaları sunabilecek karşılaşma anlarını beraberinde getirir.

Mimarlık dünyaya içkin olarak kavranmasıyla artık mekanda potansiyellik inşası (materyal kapasiteler) ve harekete ve denge durumuna imkan verme olanağıyla (pürtüklenme ve kayganlaşma) yeni özneleşme çizgilerine olanak sağlayan yaşanan deneyimin sağlayıcısı olarak anlaşılır. Bu kavrayışla artık mekan, verili uzanımların olduğu kartezyen uzay zaman koordinatlarında değil, nesnelerin ve kuvvetlerin kendi etkilenimsel ilişkililiklerine özgü her an yeniden yarattıkları yeğin düzlemle tanımlanır. Bu tip mekansal ortamda zamana ve yere özgü sabit bir nesnenin özü artık kendi içinde değil, daha çok kendine içkin olarak karmaşık, dinamik uzamsal ortamdaki görelî konumunda bulunur. Mekana yönelik bu yaklaşım topolojiktir. Topolojik mekan, nesneleri yerel olarak farklılaşan ve değişen özelliklere sahip dinamik bir güç alanına asarak birbirleri arasındaki yoğun gerilimler boyunca tanımlar (Berressem, 2020). Başka bir deyişle bir şeyin sınırı, şeklinin ana hatları değil, ona karşı eylem olanaklarının sınırıdır (Radman, 2020). Algıladığımız şeyler aşılacak yoğunluk eşikleridir (Kousoulas, 2022). Topolojik olarak anlaşılan kent mekanında göstergeler materyal kapasiteler olarak bu eşikleri aşarak flaş misali patlar. Bizi alışılmış bir durumdan çıkartarak kısıtlar içinde içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiği yeniden organize eder. İçinde ilişkililiklerin keşfedileceği sağlanabilir sunar. Göstergelerle ideolojik üretimini aşarak deneyimlenebilen kent mekanı farklı düzlemlerdeki göstergelerin topolojisi olarak ele alındığında, homojen bir gerçeklik için yerel destek noktaları potansiyeli taşıyabilir. Deneyimde etkilenimsel ilişkililiğin bileşenleri dışarı açılan nakaratlar olarak davranarak farklı değer evrenlerine taşınarak gerçekliği değiştirebilir. Bu bağlamda Guattari'ye göre kent, kısmi sözceleyici ve dolayısıyla özneleştirici çekirdeklerden oluşan bütün düzlemlerde hareket eden bir alan olarak anlaşılır (Genosko, 2016). Her an gözün görebileceğinden, kulağın duyabileceğinden çok daha fazlası, keşfedilmeyi bekleyen olanaklılıklar vardır (Lynch, 1960). Etkileşim merkezinde, kentin yalnızca gözlemcisi değil, kente dair anlatıları ve olanakları ortaya çıkaran karşılaşmalarla, kente dair yerel tekillikleri sözceleyen katılımcılar olarak anlaşılırız. Göstergelerin topolojisi olarak anlaşılan kentin deneyiminde materyal kapasitelerle ortaya çıkan, içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiği(yeryurt) dışarıya açan ve yeniden organize

eden, içinde bulunulan sürekliliği kesintiye uğratan mimari karşılaşmalar kenti çokluk olarak anlayan ve yeni çatallanmalara fırsat verecek yerel çekirdekleri meydana getirebilirler. Dolayısıyla kentte kısmi sözceleyicileri nakaratlar olarak edinmek, sürekliliğin kendisini kesintiye uğratarak deneyim modunu değiştirebilir ve homojen bir gerçeklikteki yuvalanmış çokluğu ortaya çıkarabilir.

Peirce'a göre sürekliliğe dair tek ve mutlak delilimiz şimdiki duygularımızın direkt olarak bilincinde oluşumuzdur. Bir deneyimleme moduna göre söylemselle eşlenen patik kavrayışların nakaratlarla bir arada durduğu bir etkilenimsel ilişkililik olarak anlaşılan süreklilik, Peirce'ın çerçevesine göre de benzer şekilde, göstergenin hissedilen niteliğinde kavranan ilişkililikler kümesidir. Bir sistemde eylem halinde olan kuvvetler üçüncülükte belirlenerek bu sisteme ait kuralları ifade eden genel alışkanlık tesis eder. Nesnelerin eylemleri genel alışkanlığın oluşturduğu sürekliliğe uygun şekilde gerçekleşir. Yani içinde belirli kuvvetlerin ve işlevlerin yasalaşarak işlediği bir etkilenimsel ilişkililiği ifade eder. Peirce'a göre süreklilik tek bir ideaya (değerleme şekli olarak anlaşılabilir) uygunluk olarak anlaşılan genelliktir. Homojenlik ifade eder. Süreklilik içindeki bileşenler o kadar kalabalıktır ki kendi kimliklerini kaybederek genel bir karakter kazanır ve sürekliliğin içine karışırlar. Bileşenlerin birbirleri ile ilişkileri dışında bir varoluşları yoktur ve sadece içinde bulundukları sürekliliğin hissedilen niteliğini dışavururlar. Yani sürekliliğin bütünü, belirgin varoluşları olmayan herhangi bir parçaya yansır. Peirce için ancak göstergeler görünür olduğunda diyagramlaşma ile sürekliliği meydana getiren parçalar ortaya çıkarak, sürekliliği kesintiye uğratar (Olkowski, 2021). Alt gerçeklik deneyimde göstergenin etrafındaki olanaklılık alanı nitelik olarak hissedilir. Homojen sürekliliğin altında yatan çokluğu görünür hale getirir. Sürekliliğin içinde bu şekilde keşfedilen parçalar bir etkilenimsel eşiği aştıklarında sürekliliğin hissedilen niteliğini de değiştirirler. Etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenleyerek başka bir deneyimleme moduna geçişi mümkün kılarlar. Göstergelerin topolojisi olarak anlaşılan kent mekanında yeni ilişkililikleri keşfetmeye imkan veren sağlıklar, etrafında tekilliklerin keşfedilebileceği sözceleyici bileşenler, mimari karşılaşmalarla deneyimleme modunu değiştirmeye imkan veren destek noktaları olarak görülebilir.

Göstergelerin bakış açısını edinerek mekanın tekilliklerini kent mekanında keşfetmek için, sürekliliğimizi değiştirecek karşılaşmaları mekanla temas halinde olarak ve

sürekli olarak göstergelere dönerek aramamız gerekir. Boumeester ve Radman'a göre; kentin deneyiminde, kent sakinlerinin davranışları temel olarak iki farklı şekilde sınıflandırılabilir. İlki, net hedefleri olan ve bu hedeflere ulaşma doğrultusunda pragmatik olarak hareket edenler, örneğin yalnızca bir yerden bir yere ulaşma amacı güdenler. Bu grubun kentle teması elbette olsa da ve bu temastan dolayı kentle olan ilişkiden etkilense de (yol boyunca sapmalar, engeller, etkileşimler) büyük ölçüde bir ilişkililikte saplandıkları (bir yere varma amacı) ve buna göre hareket ettikleri söylenebilir. Kent sakinlerinin oluşturduğu ikinci grup ise bir etkileşim ihtiyacı tarafından yönlendirilir. Etraflarına bakınırlar ve ortama karşı daha duyarlı davranırlar. Kentin göstergeleriyle temas halinde olarak net bir amaç gütmeyiz. Eylemleri ortamla kurdukları ilişkililik ile belirlenir. Kısmi sözceleyicilerle etkilenimsel ilişkililikte yuvalanmış kapasiteleri karşılaşmalarla ortaya çıkabilir. Deneyim modları ilk grubun aksine kararlı ve sabit değil ortamdaki değişimlere açıktır (Boumeester & Radman, 2016). Ortamda göstergeler üreten değişimler karşılaşmayla içinde bulunulan sürekliliği sürekli yeniden organize ederek yeryurtlar arasında geçişe imkan verebilir. Dolayısıyla ikinci grup göstergelere dönerek mekandaki ilişkililikleri keşfeder. Daha önce ifade ettiğimiz gibi tekilliklerin etrafındaki ilişkililikleri keşfetmek, yeryurttaki duyum yüzeyinin genişlemesine ve kısıtlar dahilinde yeni ittifaklar kurulmasına sebep olur. Pürtüklenmeyi arttırarak kayganlaşmanın içinde hareket edebileceği alanı büyütür. Guattari'nin dediği gibi mimarlık virtüel olanaklılıkları arttırmakla ilgilidir. Mimari karşılaşmaların yeni biçimlere imkan verebileceği etkilenimsel ilişkililik zenginleştikçe ortamdaki değişimler gitgide daha çok görünür olur. Lewis Mumford'a göre kent ne zaman onu deneyimlesek, bilinçli veya bilinçdışı olarak zihnimizde izler bırakır. Bu izler şehri tekrar deneyimlediğimizde mekansal algımızda rol oynar ve ona bakışımızı oluşturan içsel imgeler ve izlenimler döngüsü yaratır. Kent dolayısıyla kendi içinde varolmasından öte aynı zamanda bir ruh halini yansıtır (Koeck, 2012). Bu bakışla kent patik kavrayışla eşlenen materyal ve semiyotik söylemsel bileşenlerden oluşan bir yeryurdun bileşenidir. Kentle temas halinde olarak, karşılaşmalarla kente dair oluşturduğumuz gerçekliği sürekli olarak inşa ederiz. Ekolojik olarak önemli olan bu insanın mimari karşılaşmalarla zenginleşerek devam etmesi, kentin göstergelerini edinerek tekilliklerin etrafında kente dair ilişkililikleri sürekli olarak keşfedebilmemizdir. Kent patik kavrayışla tutarlılıkta sözcelenir, çatallanmalarla başka değer evrenlerine açılır. Bu anlamda kente dair bir tutarlılıkta oluşturulan

sözceleme assemblajları kentle olan etkilenimsel ilişkililiğin yuvalandığı ve ortamdaki değişimlerle sürekli olarak zenginleşerek kompleksleşen bir yapıdadır.

Kevin Lynch'e göre kentin sakinleri, kentin görsel niteliğini kentin mental imajı olarak oluştururlar. Kente dair oluşturulan imaj; kokular, sesler, anılar, renkler veya şekiller gibi pek çok etkenle bir arada durur. Lynch ise kitabında kentin görsel niteliğinin belirgin olarak netliğine yani okunaklılığına odaklanır. Lynch'in okunaklılıktan kastını kentin parçalarının kolayca tanınabilmesi ve tutarlı bir model halinde organize edilebilmesiyle açıklar. Yani Lynch'in temel olarak ilgilendiği kent sakininde kentin oluşturduğu belirgin ilişkililiklerdir. Lynch'e göre; kent içinde nerede olduğumuzu bilmemizi sağlayan ilişkililikler kentin farklı parçalarını ifade eden 'yol, kent simgesi, kenar, düğüm noktası ve muhit' olmak üzere beş kategoride sınıflandırılabilir. Lynch çalışmasında katılımcılardan boş bir haritaya kente dair oluşturdukları imajı çizmelerini ister ve bu çizimi beş kategori dahilinde değerlendirir. Lynch çalışmasını kent sakininin dünyayı kendine göre farklılaştırmasını anlamak için ilginç ışıklar tuttuğunu söyler. Bir insanın kentte kendi dünyasını ayırt edebileceği ipuçları her ne kadar tükenmez görünse de kolektif olarak pek çok katılımcının sonuçları değerlendirildiğinde kente dair oluşturulan imajlar bu beş kategoride kümelenir. Lynch'e göre kentte ilişkiselliklerin kurulabilir olması, yani okunaklı olması, kente; duygusal tatmin, kenti kavramsal olarak organize etmek ve gündelik deneyime yeni derinlikler getirmek gibi olumlu değerler katar. Okunaklı olmadığında ise temel biçimliliğini kaybederek yön duygumuzu yitirmemize yol açar. Lynch için düzensizlik içinde olmak hiçbir zaman keyifli değildir, hatta kaybolmak çoğu zaman bir felaket gibi karşılanır. Ancak kentte gizem ve sürpriz etkenleri de bulunmalıdır. Lynch'e göre kesin ve nihai ayrıntılarına kadar düzenlenmiş bir ortam eylem olanaklarını sınırlar. Sürpriz genel bir çerçevede gerçekleşmeli, kafa karışıklıkları ve mekana dair kararsızlıklar görünür bir bütün içindeki küçük bölgeler olmalıdır (Lynch, 1960). Yani Kevin Lynch için de kent sağlamlıklarla yeni eylem olanaklarına imkan vermeli, kente imaj dair kentin kısıtları dahilinde sürekli farklılaşabilmelidir. Bu anlamıyla Kevin Lynch'in kent hakkındaki çıkarsamaları Guattari'nin ekolojik perspektifine paralel olarak görülebilir. Kentin materyal akışlarına karşı duyarlı olduğunda mimari karşılaşmalarla kente dair olanaklar bir tutarlılıkta sözcelenir ve etkilenimsel ilişkililik sürekli olarak zenginleşir.

Kurulan kavramsal çerçeve dahilinde gündelik kent deneyiminde, sözceleme asemblajı olarak anlaşılan kentin imajını zenginleştirme amacıyla gündelik deneyimde mimari karşılaşmalar hakkında ne söylenebilir? Kent mekanında deneyimin sürekliliğinde, her zaman ortamla etkilenimsel bir ilişkililik içinde hareket ederiz. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, kent mekanıyla temas halinde olduğunda kentin göstergelerine duyarlı oluruz ve kente dair imajımızı değiştirme olanağı yakalarız. Kente dair inşa edilen sözceleme asemblajını zenginleştiririz. Kente gündelik deneyimde mimari karşılaşmalar merkezinde yaklaşıldığında kentin imajını, kente dair verili gerçekliği değiştirmeye dair sağlıklar nereden aranabilir? Elbette bu soruya kurulmuş olan çerçevede pek çok cevap verilebilir. Ancak gündelik deneyime dair anlamlı bir ilişkililiğe varabilmek için ekolojik yaklaşıma göre ilerlendiğinde kavramsal çerçevede de kısıtlar koymalı ve bu sayede kent deneyimine dair teoriyi zenginleştirebilmeliyiz. Bu kapsamda Kevin Lynch'in kent imajı bağlamında saptadığı kentin biçimsel olarak sınıflandırmasını Guattari'nin ekolojik bakışındaki pürüklenmeler olarak ele alınabilir. Lynch'in kent anlayışına paralel olarak anlaşılabilmesi gibi patik kavrayışın eşlendiği söylemsel ilişkililikler olarak pürüklenme içinde kayganlaşmanın hareket edebileceği alanı büyütür. Yeni biçimlerin ortaya çıkmasına imkan verir. Pürüklenme ne kadar çoksa, o kadar çok kayganlaşma olanağını ortaya çıkararak virtüel potansiyeli artırır. Kent mekanının kendi gerçekliğini dışarı vurduğu yeni ilişkililiklere gebe olan sağlıkları kentle temas halinde olarak aramak, kente dair imajı zenginleştirebilmek için olanak sunar. Kent içindeki deneyimin sürekliliği bağlamında verili ilişkililikleri yerinden ederek, onları oynama payı içinde yeniden müzakereye açarak yeniden belirleyen mimari karşılaşmalar her yerde olabilir. Temas halindeki deneyimde göstergenin şiddeti her yerde kendini gösterebilir. Herhangi bir sağlıklar başka bir yeniden belirlemenin odağı olabilecek özdeşleşme sürecinin karmaşıklığına içkin tesadüfi unsurlar içerir. Ancak mevcut kent deneyimi bağlamında deneyimin sürekliliği bir etkilenimsel ilişkililik olarak ele alındığında mimari karşılaşmalar için daha olanaklı durumlardan bahsetmek mümkün olabilir. Hatırlamak gerekirse etkilenimsel ilişkililik veya yeryurt, ilişkililikleri (patik kavrayışla eşlenen söylemseli) ve ilişkililiğin olanaklılık alanını (oynama payı, kayganlaşma) nakaratlar (minimum söylemsel bileşenler) aracılığıyla bir arada tutarak içinde bulunduğumuz deneyim modunu belirler. Nakarat, materyal ve semiyotik akışları etkilenimsel ilişkililiğe göre modüle ederek seçici yapıdadır. Bu süreç daha önce bahsettiğimiz diyagramatik süreç olarak

anlaşılabilir. İçinde bulunduğumuz etkilenimsel ilişkililiğin olanakları veya virtüel kapasite, verili gerçekliğe (aktüele) bu şekilde yansır ve etkilenimsel ilişkililiğe göre koşullar. Ancak yeryurt denge durumunun dışında olduğunda, yani bileşenler işlevsel olarak davranmayıp kendi niteliklerini dışa vurduklarında, nakarat dışa açılarak etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenler ve yeryurtlar arası geçişi veya deneyim modunu (değerleme evreni, bir ideaya bağlı süreklilik) değiştirmeyi mümkün kılar. Mimarlık kısıtları ile bir etkilenimsel ilişkililiği bir arada tutarak aynı zamanda bileşenlerinin kendine içkin gerçekliğini gösterme olanağıyla yeniden belirlenmeyi, mimari karşılaşmayı mümkün hale getirir. Dünyanın sağır ve dilsiz doğasının görülebileceği fırsatlar sunar ve kente ait sözceleme asemblajını zenginleştirir. O halde kent deneyimi bağlamında, sözceleme asemblajını zenginleştirmenin sağlanabileceği yeniden bir müzakereye olanak sağlayan karşılaşmalar aranmalıdır. İfade ettiğimiz gibi, elbette mimari karşılaşmalar her an, her yerde en beklenmedik şekilde olabilir ancak, daha olanaklı fırsatlar aramanın kendisi dahi, kentin göstergelerine karşı daha duyarlı olmayı sağlayabilecek kısıtlar ortaya koyabilir.

Eğer kente dair sahip olduğumuz imaj, kentle kurduğumuz etkilenimsel ilişkililikteki söylemsel bileşenleri ifade ediyorsa, kent deneyiminde bu imajı zenginleştirmek için ilişkililiğin yeniden düzenlenebileceği karşılaşmalara ihtiyaç vardır. Yeryurdu bir arada tutan nakarat dışa açılarak dünyada farklı şekillerde yankılanması için kent deneyimi bağlamında nasıl konumlandırılabilir? Elbette nakarat deneyime içkindir, ancak aynı zamanda kent deneyimi bağlamında sürekliliği değiştiren ve göstergeler olarak görünür olan mimari karşılaşmalar nakarat olarak davranabilecek materyal kapasiteler sunarak kente içkin tekilliklerin keşfedilmesini sağlar. Kente ait materyal kapasitelerin etkilenimsel bir eşiği aşarak nakarat olarak davranması yeryurdu yeni ittifaklar edinmesi ve diyagramlaşmayla yeğın düzlemle temas ederek kente dair imajın zenginleşmesi için bir fırsat olarak görülür. Karşılaşmalarla yeni ittifaklar edinilir, daha önce etkilenimsel olarak ilişkide olunmayan dünyanın kendine içkin olanaklılıkları yeryurtda indirgenmeden ve yeniden düzenlenerek bir araya gelir. Dolayısıyla soru şu olmalıdır: kent deneyiminde süreklilik değişmeye, etkilenimsel ilişkililik yeniden düzenlenmeye ne zaman daha elverişlidir? İlişkilikler ne zaman farkı ortaya çıkararak yeniden belirlenebilir? Alışkanlıklar ne zaman yeni alışkanlıklar edinebilir? Kentin sağladığı ve etkilenimsel ilişkiliğin yeniden düzenlenebileceği oynama paylarında, yeryurdu denge durumundan uzak olduğu ve

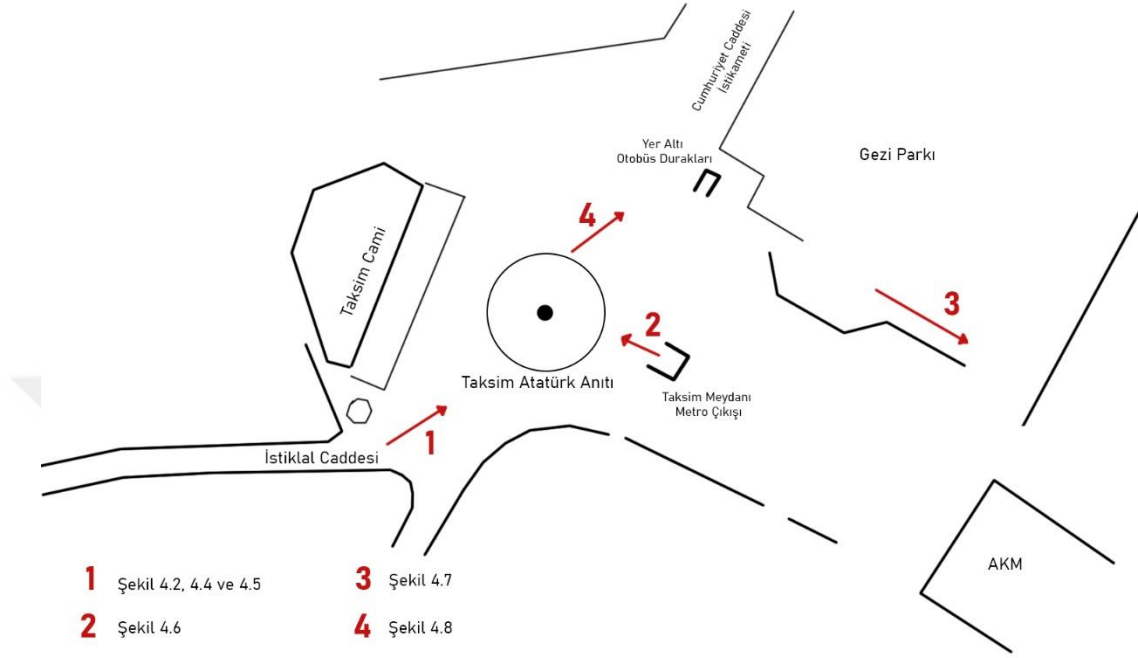
yeniden düzenlenmeye zorlandığı anlarda, yani içinde mekanın ilişkililiklerinin açıldığı mimari karşılaşmalarda. Bir ilişkinin denge durumu dışında kalarak gösterge oluşturmada. Kenti dikkat dağınıklığı halinde deneyimlerken materyal akışlarla birleşebilmekte ve başkalaşabilmekte. İlişkililiklerle (pürtüklenme) sağlanan materyal kapasitelerin oynama paylarını keşfedebilmekte. Böylece kente dair sahip olduğumuz imajı değiştirebilmekte.

Kentle temas halinde olunan deneyimde, ilişkililiklerin oynama paylarını keşfetmek için mevcut kent imajı ile karşılaşma anlarını merkeze alarak mimarlığın kendine içkin olarak deneyimlendiği gündelik yaşama yaklaşıma çalışabiliriz. Sahip olunan imajla karşılaşma, kentin materyal kapasitelerinin imajın kendisinden farklı görünerek kendini yeniden üretmesi ve deneyimin içinde bulunduğu etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenlemesi için bir fırsattır. Kısıtlar içinde deneyimlediğimiz kent mekanında mevcut ilişkililiklerle karşılaşma anı, virtüelin aktüele yansıdığı, mimarlığın kendine içkin olarak müzakere edilebileceği olanağı sağlarlar. Bu kapsamda kent deneyiminde temas halinde olarak bir ilişkililikten bir diğerine geçişe odaklanmak istiyoruz. Yani geçiş mekanlarına. İlişkililikler arasındaki geçiş mekanı, kente dair sahip olduğumuz mevcut imajın karşılaşma anındaki materyal kapasiteyle mukayese edildiğinde bir farkın ortaya çıkarak duyum oluşturabileceği ve kentin materyal bir bileşeninin kısmi sözcüleyici olarak davranarak sürekliliği değiştirebileceği bir olanak yaratabilir. Bir odaya girdiğimizde ortamla rezone olarak ortamdaki gerilimlere ve değişimlere uyum sağlarız. Etkilenimsel ilişkililik ortamın akışlarının parçası haline gelir. Kent mekanındaki deneyimde ise ilişkililikler arası geçiş mekanını Kevin Lynch'i takip ederek mevcut ilişkililikler olarak anlaşılan 'yol, kent simgesi, kenar, düğüm noktası ve muhit' gibi kente dair imajlar arası geçişte arayabiliriz. Örneğin bir sokaktan meydana çıkış veya bir yol ayırımına varmak, bir kıyıya ulaşmak. Bunların her biri karşılaşma anında kentle temas halinde olduğunda, kente dair imajın yeniden belirlenebileceği olanaklar sunar.

Bu kapsamda kolektif olarak fazlaca deneyimlenen ve ikincil olarak kitlesel iletişimde de sıkça karşımıza çıkmasıyla yerleşik bir imaja sahip, kolektif bilinçte Türkiye'nin en önemli kamusal mekanlarından biri olarak algılanan Taksim Meydanı, geçiş mekanlarında imajının yeniden belirlenebilirliğini test etmek adına örnek teşkil edebilir. Burada Taksim Meydanı'nın bileşenlerinin herkes için aynı anlama sahip olduğunu değil, toplumsal gruplar arasında nasıl farklarla

sözceldendiğinden bağımsız olarak sağladığı ilişkililikleri ve bu ilişkililiklerin yeni sözcemeleri sağlama imkanını merkeze alıyoruz. Yani Taksim Meydanı'nda gerçekleşen önemli toplumsal olayların, farklı toplumsal gruplar için meydana dair gerçekliği önemli ölçüde oluşturduğunu ve meydana deneyimin sürekliliğini sahip olunan belli bir ideaya bağlılık etrafında şekillendiğini reddetmeden, meydanın materyal bileşenlerinin göstergelere karşı duyarlı olunduğunda yorumlama alanları yaratan idea etrafında sözcelenen etkilenimsel ilişkililiği değiştirebilecek kapasitelerle karşılaşmalar barındırabileceği fikrine odaklanıyoruz. Meydandaki deneyimde meydana gelebilecek en ufak değişim dahi, diyagramlaşmayla hissedilen niteliği yeniden görünür kılarak yeni ilişkililiklerin kurulmasına imkan verebileceğinden, mekana dair yeni sözcemelerin ortaya çıkabileceği ve meydana dair imajın zenginleşebileceği oynama payıyla ilgileniyoruz. Bu tutum meydanı ideolojik açıdan önemsiz olarak konumlandırmak anlamına gelmemeli. Karşılaşmaları merkeze alarak, belli bir idea etrafında gerçekleşen sözcemelerin karşılaşmalarda yuvalandığı kent mekanından tekraren ortaya çıkabileceği ve yeniden belirlenerek meydanın tekillikleri etrafında çatallanarak zenginleşebileceğini vurguluyoruz. Dolayısıyla bu kapsamda deneyimde hangi hissedilen nitelikte kavrandığından bağımsız olarak mekanın daha incelikli şekilde deneyimlenmesi ve kent mekanının kısıtlarıyla açılabilen hayatın göstergelerle görünür olabilmesine odaklanarak kent mekanı materyal kapasiteleri lehine bir bakış açısı oluşturma amacı taşıyoruz. Mekanın göstergelerini sahiplenebilmek, mekana dair tıkanmış olabilecek ilişkililiklerin yankılanabilecekleri başka yerler bulabilme olanağını, dolayısıyla kente dair imajların müzakere edilerek canlı tutulabilmesini beraberinde getirebilir. Böylece göstergelere duyarlı olarak, mekana dair sahip olunan verili anlamın yalnızca izleyicisi olmadan, kente dair anlamı içimizde inşa ederek kentin sağladığı tekilliklerine katılmamız mümkün olabilir. Materyal olarak eylemde görünen mekanın eylem olanaklarını diyagramatik süreç içinde kentin tekillikleri etrafında keşfedebilir, kente bir katılımcı olarak yaklaşabiliriz. Dolayısıyla mekanın ideolojik üretim koşullarını aşabilecek karşılaşmalar ekolojik anlayışla belli bir semiyotikleştirmeyi (herhangi bir idea etrafındaki yorumlama alanı) öncelmeden, imajın yeniden belirlenebileceği ve mekanın tekillikleri etrafında sözcelenerek zenginleşebileceği materyal kapasiteler olarak öne çıkarılmıştır. Bu kapsamda Taksim Meydanı ve ilgili bileşenleri ilişkililik olarak gösterilmiştir (istiklal caddesi - yol, Taksim Cumhuriyet anıtı - kent simgesi vb.). İlişkililiklerin sağlayabileceği

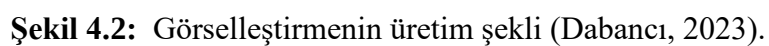
mekanın başka ilişkililiklerini keşfetmemizi sağlayabilecek mimari karşılaşmalar deneyim merkezinde test edilmeye çalışılmıştır. Sadelik ve anlaşılabilirlik adına çalışma kapsamında yalnızca sunulan bileşenlerin bir ilişkililik sunduğu varsayılmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Görselleştirme Metodunun uygulandığı Taksim Meydanı'nın odaklanılan ilişkililiklere göre krokisi (Dabancı, 2023).

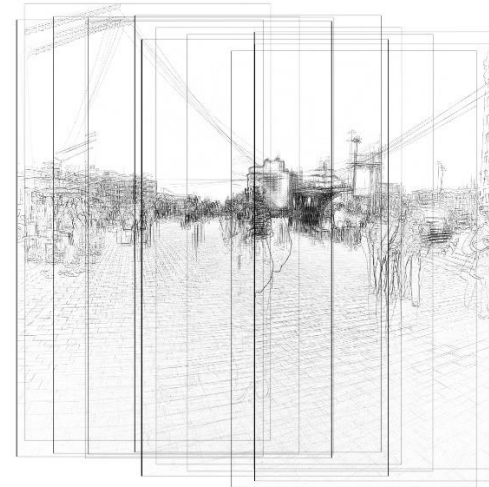
Kentle temas halinde olduğunda geçiş mekanları hissedilen niteliğin, içinde bulunulan sürekliliğin, bir ilişkililik olarak görünür olduğu ve kendinden farklı görünerek yeniden belirlenebileceği bir aralık sağlar. Bu kapsamda ilişkililikler arasındaki geçişlerdeki potansiyel mimari karşılaşmalarla mekanın bileşenleri materyal kapasitelerini dışa vurarak nakarat olarak davranabilir ve mekanın kendine içkin tekilliklerinin keşfedildiği kısmi sözceleyici olarak davranabilir. Bunun için yine de mekanın göstergelerine duyarlı olmak ve kentle teması koparmamak gerekse de ilişkililikler arası geçiş göstergeleri edinmek için kent mekanının sözceleme olanakları bağlamında daha elverişlidir. İlerleyen bölümde kentle temas halinde olan gündelik kent deneyimi görselleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda kent mekanında bulunulan izlekte hareket halindeyken görüşü yansıtacak şekilde video kaydı alınmıştır. Kayıt alınırken bir ilişkililikte tıkanmadan kent deneyimine odaklanmaya özen gösterilmiştir. İlişkililikler arası geçiş mekanlarına bu kapsamda odaklanılmıştır. Video kaydı kare kare segmentlere ayrılmış, gözün odağını

İstiklal Caddesi'nden Taksim Atatürk Anıtı'na çıkış, geçiş esnasında video kareleri odak alınarak Taksim Atatürk Anıtı'na sabitlenmiş şekilde yansıtılmıştır (Şekil 4.3). Hareket halinde deneyimde, kent içindeki ilişkililikler arası geçiş esnasında, geçilen ilişkililik Şekil 4.2'de açıklandığı gibi merkeze alınmış, video kaydının sadece karelerinin şekillerinin ana hatlarının süperpozisyonuyla görselleştirmeye gidilmiştir. Şekil 4.3'te merkeze alınan ilişkililik Şekil 4.4'te renklendirilerek ifade edilmiştir.

İzlek - Hareket I

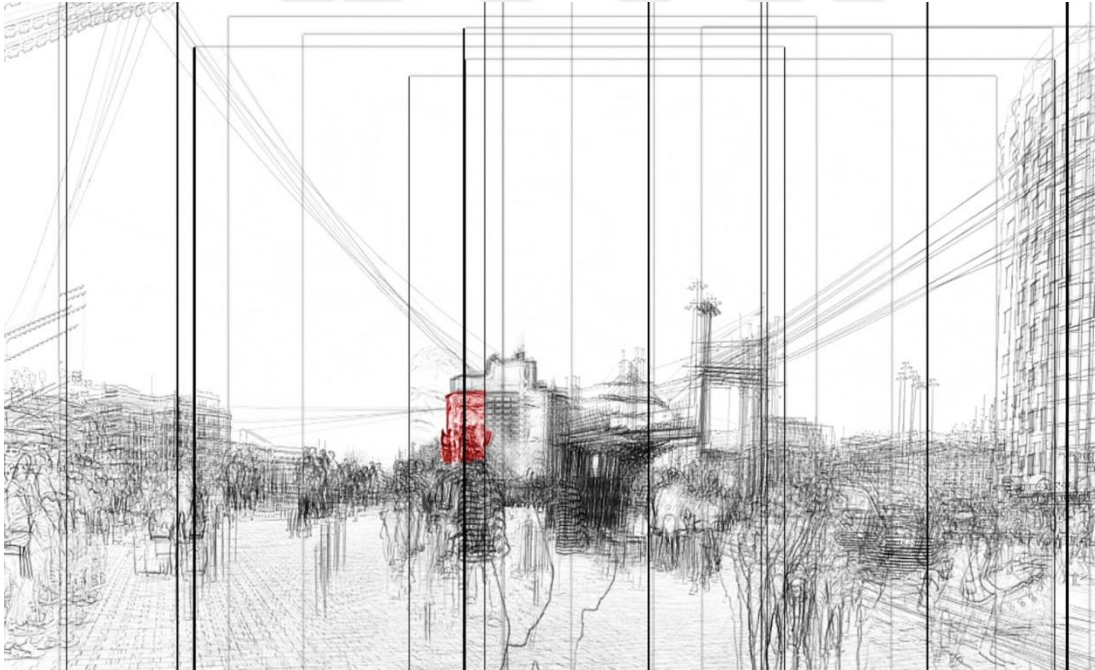

Süperpozisyon

Şekil 4.3: İstiklal Caddesi'nden Taksim Meydanı'na geçişte Taksim Atatürk Anıtı ile Karşılaşma (Dabancı, 2023)

Elbette daha önce belirttiğimiz gibi göstergelerin topolojisi olarak anlaşılan kent mekanında, şeklin ana hatları bir ilişkililiğin sınırı değildir. Ancak görselleştirmede olduğu gibi hareket halindeki deneyimde ilişkililiğin zaman içindeki değişimlerinin üst üste bindirilmesi, ilişkililiğin etrafına göre göreceli konumunda, o ana ve o mekana özgün koşullar içinde, ele almayı sağlar. Sabitlenen ilişkililik etrafında kentin kısıtları sayesinde hayatın açılabilirdiği hareketler görünür kılınır. Perspektif değişimleri, insan hareketleri, dünyanın kendine içkin olarak sürekli değişimi bu sayede kısmi olarak ortaya çıkarılmaya çalışılır. İlişkililik etrafındaki eylem olanaklarıyla beraber kavranır. Kentte hareket eden unsurlar da sabit fiziksel kısımlar kadar kentin parçasıdır ve kent mekanının hissedilen niteliğini dönüştürme potansiyeline sahiptirler. Geçiş mekanlarında ilişkililiğe sabitlenerek oluşturulmuş imajlar, hareketi dışlamayarak ve kentin deneyimine içkin olarak ilişkililiklerin nasıl sürekli kendinden daha farklı görünebildiğinin anlaşılmasına kısmi olarak yardımcı olur.

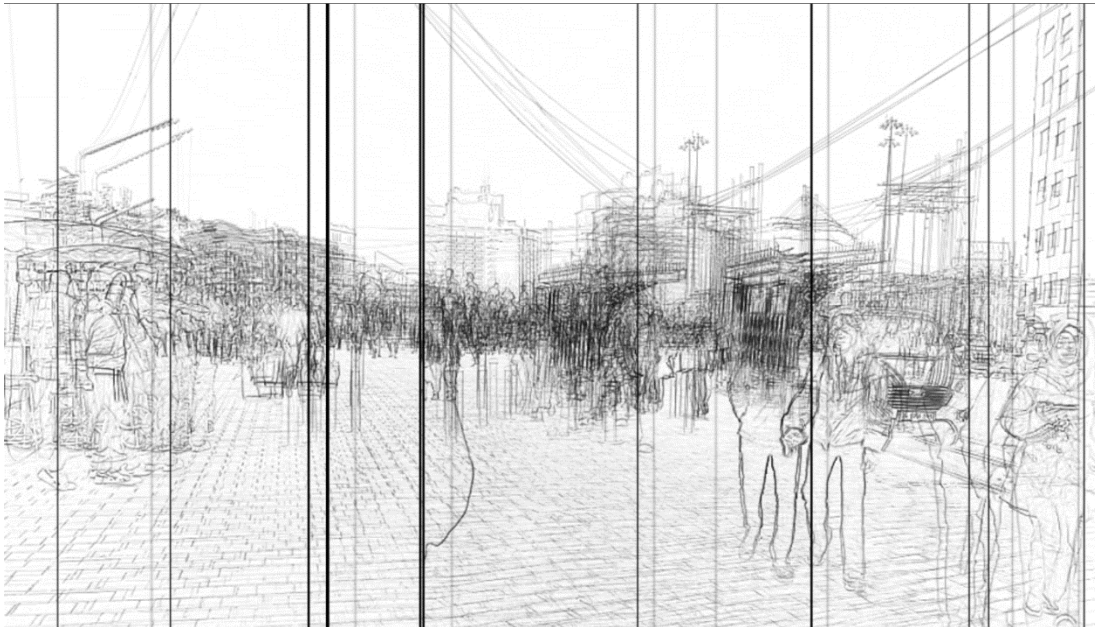
Şekil 4.4: Şekil 4.3'te odak alınan ilişkililiğin renklendirilmesi.

Kent mekanının göstergelerin topolojisi olarak anlaşılmasıyla, kent mekanı sonsuz dalgalanma ve keşfedilmeyi bekleyen materyal kapasitelerle birlikte kavranır. Hatırlayacağımız gibi, virtüel olan bir bakıma gündelik deneyimimizde algılamamıza rağmen şiddeti bir eşiği aşmadığı için bilinçli zihne sunulmayan geçip giden anlarla karakterize edilebilir. Mekana dair mevcut bir imajın bulunması, mekanda şiddeti bir

eşği aşamayan sayısız gerilimin, dalgalanmanın, mevcut imajı olduğundan farklı göstererek hissedilen niteliği değiştirmesini sağlayarak, kente dair yeni sözcelemelerin kaostan çekilip alınabilmesine olanak sağlar. İlişkililik kayganlaşmanın hareket edebileceği aralığı kendi pürtüklenmesi içinde sağlayarak yeninin ortaya çıkmasına vesile olur. Dolayısıyla kentin çok deneyimlenen ve anlamca derişik bileşenleri dahi göstergelerin topolojisi olarak anlaşılan kent mekanında yalnızca herhangi bir temsil olarak görülemez. Kentin bileşenlerine ait sözcelenmiş anlamlar etkilenimsel ilişkililik içinde yuvalandığından, ekolojik anlayışta, sözcelenebilecek başka anlamları katalize edebilecek hissedilen niteliğe dönmek için bir ilişkililik olarak zemin sağlarlar. Kentte imaja sahip olan bileşenin deneyimlenmesi deneyime içkin etkilenimsel ilişkililik içinde ele alınmalıdır. Yeryurdun deneyime içkin yeniden düzenlemeye imkan verecek eşikleri, kentin materyal kapasiteleri bağlamında aşamayacak bir durumda olabilir (acelemiz varken, koşturma halindeyken, belli bir amaç içinde hareket ediyorken). Ancak kentin göstergelerine karşı duyarlı ve temas halinde kaldığımızda, ilişkililikler arası geçişlerde kente dair ilişkililikler yeni ittifaklar edinebilir. Şekil 4.2’de odaklanılan, hakkında belli bir imaja sahip olunan Taksim Atatürk Anıt’ı etkilenme ve etkileme kapasitemize göre süzülerek yön bulma işlevi bağlamında yalnızca kendisini gösterse de, kent mekanı ile temas halinde olduğunda dünyanın gerilimleriyle birlikte olarak kendinden farklı görünür. İmajı değiştirmeyi sağlayan bileşenler materyal kapasiteler olarak bir nakarat olarak davrandığında, sıradan değil tekil bir nokta olarak, farklı değer evrenlerine göre yeryurdu düzenleyebilir ve kentin sözcelenmesini zenginleştirebilir. Böyle anlarda kente dair imajın hissedilen niteliği bizi yeni ilişkileri keşfetmeye zorlar. İlişkililikler karşılaşma anlarında kendi oynama paylarıyla birlikte gelir.

Şekil 4.5’te, kentin göstergelerine duyarlı olduğu ve kent mekanı ile temas halinde olan deneyimde, Taksim Atatürk Anıtı’nın sağladığı oynama payının olanaklı kıldığı ilişkililikler görselleştirmeye çalışılmıştır. İlişkililik etrafındaki değişimlere karşı duyarlı olduğu varsayılmış, video kareleri birleştirilirken Atatürk anıtı dışında birbirinden farklı noktalar referans kabul edilmiştir. Yukarıdaki görselleştirmede, aydınlatma direkleri, simit satıcısının tezgahı, geçip giden araba, dökme demir tramvay durağı ve rayları, trafiğin akışını kısıtlayan babalar, meydanın köşesini tutan yapılar referans kabul edilmiştir. Bu geçiş mekanı için imajı kalabalıklaştırmama

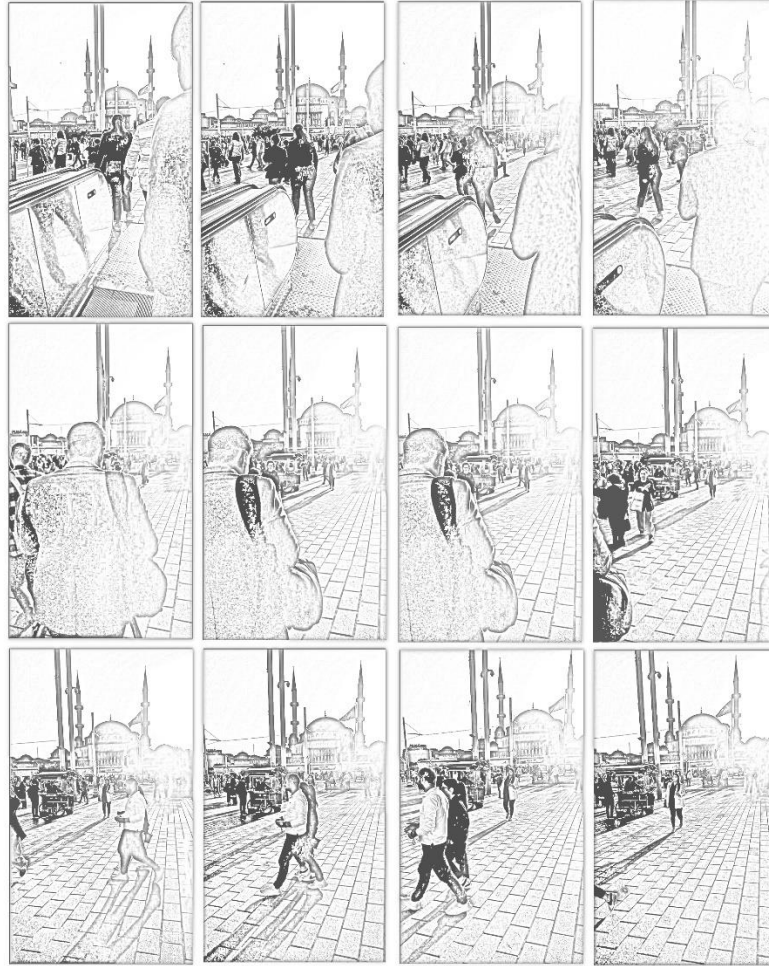
adına kadraj dışında bırakılan Aya Triada Rum Kilisesi ve Taksim Maksemi de referans noktaları teşkil edebilirdi. İstiklal Caddesi'nden Taksim Cumhuriyet Anıtı'na gerçekleşen söz konusu geçişte sürekli olarak kendinden farklı görülebilen kent imajı mimari karşılaşmaların sağlayıcısı olmuş, ve edinilebilecek muhtemel yeni ittifaklarla deneyimin temas halinde olmasını sağlamıştır. Virtüel olanaklılıkları zenginleştirmiş, kente dair tekilliklerin çatallanarak sözcelenmesine imkan vermiştir (ve ... sonra, ve ... sonra, ve ... sonra,). Edinilen her ilişkililik, kente dair deneyimlenen her yeni biçim, benzer şekilde yeni ilişkililiklerin keşfedileceği bir aralığı sağlar. Her ilişkililik kendi geçiş mekanını mümkün kılar. Yeni ilişkililikleri katalize eder. Yeni bir ilişkililiğin kazanılmasıyla daha önce temasta bulunulmayan materyal bileşenler indirgenmeden etkilenimsel ilişkililik içinde bir araya gelir. Daha önce farkında olunmayan bir iletişim farklı bileşenler arasında göstergelerle ortaya çıkar. Böylece kente dair etkilenimsel ilişkililiğin yuvalandığı duyum yüzeyi genişler. Göstergelerin ortaya çıkabileceği ve yayılabileceği yüzeyi büyütür. Alışkanlıklar yeni alışkanlıklar edinir. Gitgide kendi boyutsallığını kazanır. Etrafında ilişkililiklerin keşfedildiği tekillikleri başka tekilliklere açılabilir. Kent deneyimi böylece üzerimizde etki sahibi olarak materyal kapasiteleriyle nakarat olarak davranabilir ve etkilenimsel ilişkililiği yeniden düzenleyebilir.

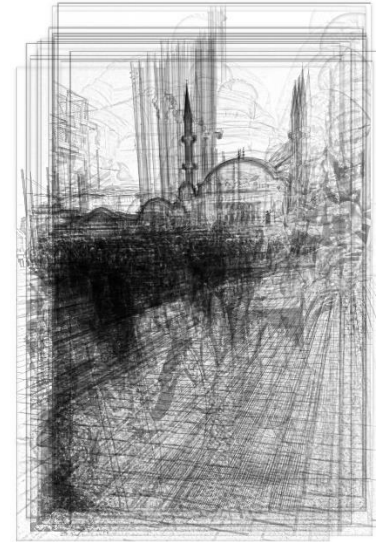
Şekil 4.5: Şekil 4.2 ve Şekil 4.4'te ilişkililiğe sabitlenmiş olarak gösterilen geçiş mekanının göstergelere duyarlı olduğunda kazanabileceği yeni ilişkililikler. Geçiş mekanında farklı odaklar süperpoze edilerek gösterilmiştir (Dabancı, 2023).

Kentle temas halinde olunduğunda kente dair imajın nasıl zenginleşebileceğini göstermek adına verilen bu örnek Taksim Meydanı ve bileşenleri arasında farklı geçiş mekanlarına çoğaltılabilir. İlk örnekte İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanı arasındaki geçiş, sağladığı ilişkiler deneyim bağlamında yeni ittifaklara elverişli şekilde betimlenmiştir. Oluşturulan görselleştirme metodunun deneyimi tam anlamıyla yansıtmaya imkanı olmasa da, oluşturulan çerçeve içinde kısmi olarak kentin sunduğu ilişkiler oynama paylarıyla birlikte ele alınabilmektedir. Deneyimde kazanılan ilişkiler farklı şekillerde gerçekleşebilir veya gerçekleşmeyebilir. Görselleştirme yalnızca ilişkiliğin sağladığı oynama payını esas almıştır. Rastlantısal olarak kazanabilecek ilişkiler nasıl sözcelendiğinden bağımsız olarak yalnızca örneklendirilmiştir.

Mekana dair olanakların mimari müdahalelerle arttırılabilecek olması saklı olmakla birlikte, Taksim Meydanı ve bileşenlerine dair örnekler çoğaltıldığında aksi durumların da var olduğu tartışılabilir. Örneğin şekil 4.6’te görüldüğü üzere, Taksim Meydanı metro durağı çıkışından Taksim Cumhuriyet anıtı ve Taksim Camii’ne geçiş mekanı, benzer şekilde deneyime içkin olarak görselleştirildiğinde, Taksim Camii’nin baskınlığı göze çarpmaktadır. İlk görselleştirmeye benzer şekilde Taksim Cumhuriyet Anıtı merkeze alınmış, metro durağı çıkışından Anıtın ön bölgelerine kadar yürünmüştür. Kavranması zor insan trafiği ve Taksim Camii’nin silüetteki baskınlığı görselleştirmede göze çarpan unsurlar olmuştur. Etkilenimsel ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde bu geçişin metro çıkışından gerçekleşiyor olması ayrıca vurgulanabilir. Kullanım değerinin baskın gerçeklikle neredeyse tamamen hizalandığı söylenecek hayatı hızlandıran kentin ulaşım altyapısı içinde, amaçlı kullanımla ve içeriye kapanmayla ilgili olarak, sağlanan oynama paylarının etkilimsel ilişkiliği dışı açacak kuvvette olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla kentle karşılaşma bağlamında aslında potansiyelli görülebilecek yeryüzüne çıkış anı, verili bir ilişkilerde görece dar bir oynama payıyla sınırlanmıştır. Mekana dair belli bileşenlerin kendileri dışındaki bileşenlerle gerçekleştirebileceği bir iletişim geçiş mekanında deneyime içkin olarak kavranamamıştır. Altını çizmek gerekirse, temas halinde olunduğunda her zaman göstergelerle karşılaşabilir ve deneyimleme modumuzu değiştirebiliriz. Ancak görece olarak bu geçiş mekanında hissedilen niteliğin baskın bir ilişkilerde saplanmaya elverişli olduğu ve yeni ittifaklar edinmenin daha güç olduğu tartışılmıştır.

İzlek - Hareket II

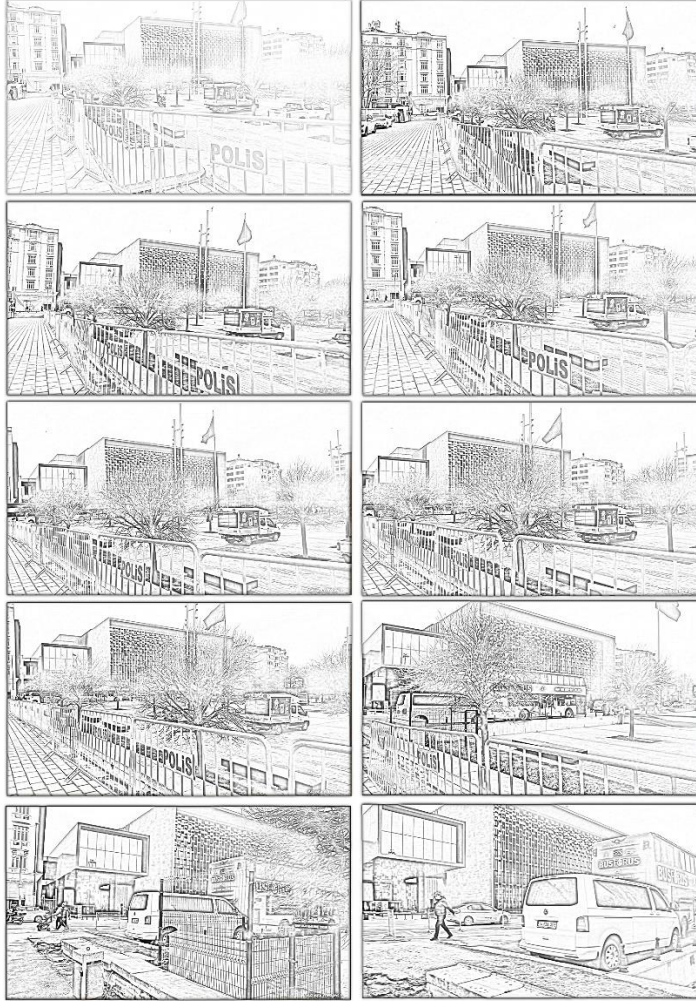
Süperpozisyon

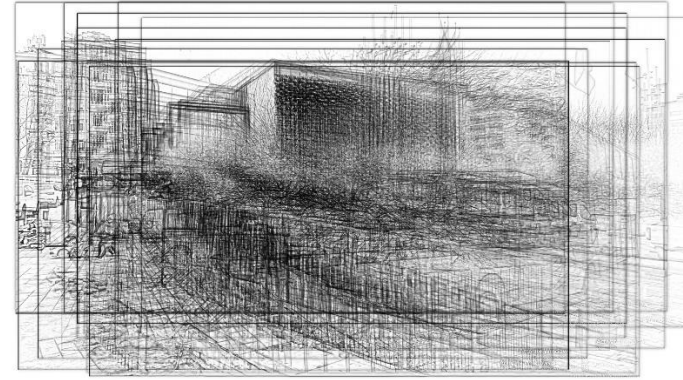
Şekil 4.6: Taksim Metro Çıkışından Taksim Atatürk Anıtı'na geçişte süperpozisyon (Dabancı, 2023).

Taksim Meydanı'ndan farklı örneklerle sunulan yöntemi zenginleştirmek gerekirse, Gezi Parkı'ndan Taksim Meydanı'na çıkışın, park halindeki araçlar ve polis bariyerleriyle erişimi güç hali şekil 4.7'te gösterilmiştir. Geçiş mekanı boyunca devam eden bariyerler perspektifi fazlaca kaydırmış, herhangi bir ilişkililiğe odaklanabilmeyi güçleştirmiştir. Bariyerlerin yüksekliği itibariyle meydanın göz hizasında tam olarak kayda girebilmesi, bariyerin görüş açısından çıkması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla deneyimi koşullayan ana unsur haline gelmiş, kendi ilişkililiği ile başka ilişkililiklerin keşfedilebilmesini zorlaştırmıştır. Deneyimin sürekliliğini kendine göre düzenlediği deneyimin içkinliği içinde değerlendirilmiştir. Hatırlanacağı üzere, süreklilik o kadar kalabalıktır ki bileşenler kimliklerini kaybederek genel bir karakter kazanır ve sürekliliğin hissedilen niteliğini dışavururlar. Ancak bu geçiş mekanında bariyerler eyleme direkt olarak engel teşkil ettikleri için sürekliliği oluşturan ana unsur haline gelmişlerdir. Geçilmeye çaba gösterilen mekana karşı direnç göstermişler, Taksim Meydanı'na ulaşabilmek için aşılması gerekmesiyle eylemin konusu olmuşlardır. Dolayısıyla bu geçiş mekanında bir geçilen ilişkililik bir oynama payı sağlıyor olsa dahi (bu örnekte odaklanılan ilişkililik AKM'dir), bariyerlerin tekillikleri ve ima ettiği sözcelemelerle açılan oynama payını kapatabiliyor olabileceği tartışılmıştır.

Son olarak Taksim Atatürk Anıtı'ndan Cumhuriyet Caddesi istikametine doğru hareket Şekil 4.8'de görselleştirilmiştir. Bu geçiş mekanının yeni ilişkililikler kazanarak kent imajını zenginleştirebilmek adına görece daha az ilişkililik sağladığı tartışılabilir. Temas halinde olunan deneyim; güvercinler, fazlaca insan hareketi, silüetteki yapılar, esnaf tezgahları ve pek çok sayıda kent mobilyası gibi bileşenler barındırsa da bu ilişkililiklerin Taksim Meydanı'nın geniş beton yüzeyi içinde tutunamadan çözülmeye meyilli olduğu deneyime içkin olarak yorumlanmıştır. Mekanın bileşenleri arasında bir iletişim gerçekleşebilmesi, mekanda bulunan ilişkililikler itibariyle sayısız şekilde gerçekleşiyor olsa da, bu göstergelerin yakalanması için mekanın kavrayıcılığı kısıtlıdır. Örneğin amaçlı deneyimde, odaklanılması gerekerek eylemle ilişkilenebilecek, gösterge oluşturabilecek bir ilişkililik geçiş esnasında net olarak bulunmamaktadır. Etkilenimsel ilişkililik içinde geçiş mekanı öncesi hissedilen nitelik, mekanın genel niteliğine yansımakta, mekan ilişkililiklerini keşfetmeye zorlamamaktadır.

İzlek - Hareket III

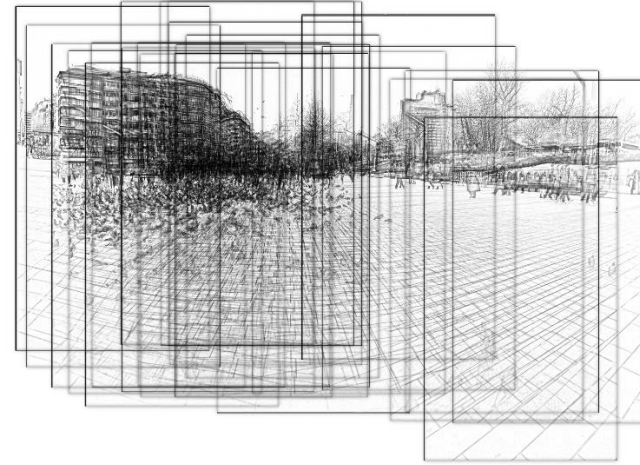
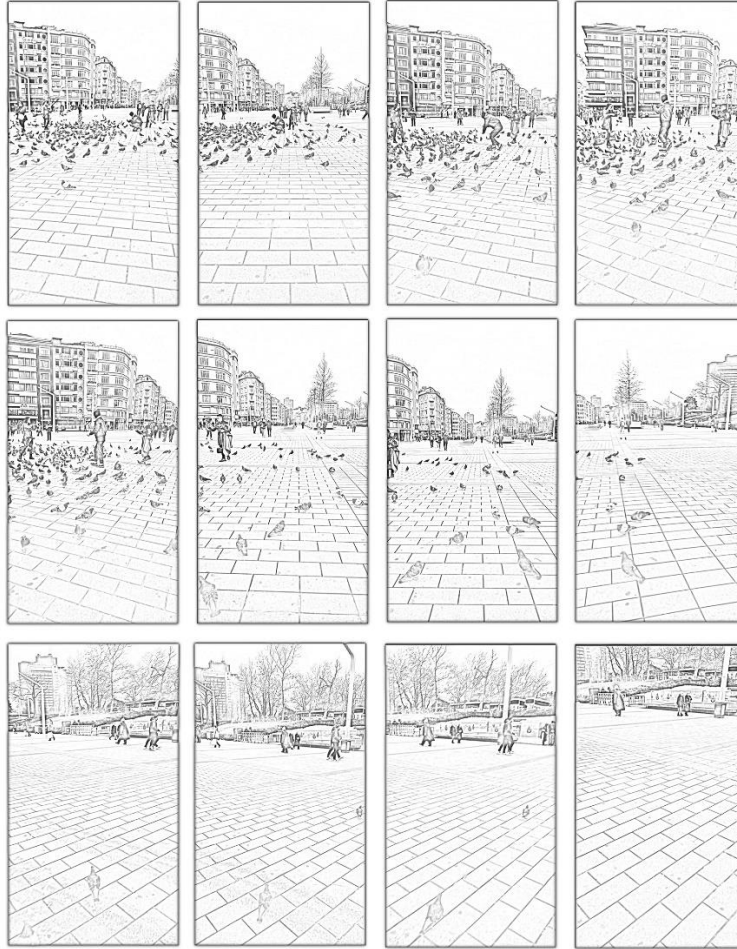
Süperpozisyon

Şekil 4.7: Gezi Parkı'ndan Taksim Meydanı'na geçiş mekanı (Dabancı, 2023).

İzlek - Hareket IV

Süperpozisyon

Şekil 4.8: Taksim Atatürk Anıtı'ndan Cumhuriyet Caddesi istikametindeki otobüs duraklarına geçiş mekanı (Dabancı, 2023)

Üretilen görselleştirmelere dair bütün bu çıkarımlar, dünyanın nicel bileşenlerinin kayda alınması üzerinden olsa da, deneyime içkin olarak hissedilen niteliğe göre varıldığı için deneyimden bağımsız düşünülemez. Ancak yine de kente içkin olan materyal kapasitelerin bir şekilde sözcelenmesini, kente dair imajı zenginleştirme arayışını ifade ederler. Kente dair imajın materyal kapasiteler olarak kendinden farklı görünmesi ile sağlanan oynama payı belli bir eşiği aştığında nakarat olarak davranabilir ve kente dair tekilliklerin keşfedilmesini sağlayabilir. Tekraren Guattari'nin de ifade ettiği gibi mimar mekanın ilişkililikleriyle keşfedilebilen virtüel olanaklılıkları sakat bırakmamalıdır. İlişkililikler kuruldukça yeni ilişkiler görünür olur, kent mekanıyla içinde bulunan etkilenimsel ilişkililik değişimlere karşı daha duyarlı hale gelir. Kent mekanı temas halinde olduğunda, içinde yuvamızda hissettiğimiz ve yeni ittifaklar kurarak dışarı açılacak zemini mümkün kılan, içinde hayatın açılabilirdiği kısıtları sunar. Sonunda daha da zenginleştirmek üzere özne ile nesne arasında ayrımın ortadan kalktığı kent mekanına dair ortak bir mefhumu varırız. Kent mekanı dolayısıyla homojen baskın gerçekliği yerinden edebilecek oynama paylarının sağladığı destek noktalarıyla doludur. Kendine içkin kapasiteleri tekilliklerinin etrafında sürekli olarak sözcelenir. Guattari'nin duyumsanabilir nakarata örnek olarak verdiği Marcel Proust'un metninde olduğu gibi yerinden oynamış bir kaldırım taşı dahi nakarat olarak davranarak bizi başka bir dünyaya götürebilir (Guattari, 2013, s.148). Bütün bunlar kentin akışlarının parçası olabilmeye, göstergelere karşı kendimizi açabilmeye bağlıdır. Kent mekanının göstergelerle sürekli olarak yeniden deneyimlenebilmesini, bir ilişkililikte saplanmadan başka ilişkileri keşfedebilmesine imkan veren bir mekan ise kısıtlarıyla ve fırsatlarıyla tasarımın konusudur. Netice itibarıyla mimarlık, ilişkililikleri kısıtlarıyla mümkün kılarak yaşanacak, deneyimlenecek, yok edilecek, övülecek ve kınanacak mekansal bir imajı oluşturur. Mekanın kendine içkin deneyiminde kente dair imajın oynama paylarını keşfetmeyi, görünmeyen materyal kapasiteleri ortaya çıkarmayı mümkün kılar. Mimarlık, mekana müdahalelerle, mekanın kapasitelerini arttıracak veya azaltacak şekilde etkileyebilir ve var olmayan bir mekanı, özneleşme çizgisini veya hayatı ortaya çıkarabilir. Sürekli gözün görebileceğinden fazlasını gösteren ve göstergeler üreten kent ve katılımcıları birlikte büyürse, o zaman kentler milyonlarca sakini için farklı gerçekliklere kapı aralayacak kapasiteleriyle öne çıkabilir.

SONUÇ

Tez kapsamında kent mekanı, deneyimi merkezinde karşılıklı etkileşim odağında ele alınmış, kent mekanının deneyimine içkin olarak kompleksleşebilme olanakları Felix Guattari'nin ekolojik projesi bağlamında tartışılmıştır. Gündelik hayatta içinde bulunan süreklilikte hayata dair ortaya çıkabilecek olası yeni biçimlerin önüne geçen baskın semiyotikleştirme şekillerinin kent mekanında atık-mekan idealleştirilmesi etrafında cisimleştiği kabul edilmiştir. Buna göre, kapitalizm gibi baskın politik, ekonomik ve sosyal verili gerçekliklerin özneleşme süreçlerini yapay kısıtlamalar etrafında kontrol altında tutar. Kendi içinde belirli özneler olarak, kendi içinde belirli bir dünya ile ikincil deneyimlerle etkileşim içinde olduğumuzu zannederiz. Bu gibi semiyotik makineler, dünyayı olduğu gibi kabul ederek yalnızca belirli bir anıyla ele almamızı ve bunun sonucu olarak dünyayı mantıklı bir şekilde organize ediyor olduğumuzu sanarken kapalı devrelerde tutsak kalmamıza sebep olur. Dolayısıyla, baskın semiyotik makinelere karşı direnç göstererek, materyal akışların henüz belli bir semiyotikleştirme şekli (analoji ve anlamlama ile kendi içine kapanan gösterge sistemi) ile ilişkilenmediği çokluğu barındıran imajlarla temas halinde olarak dünyanın semiyotik zenginliğinin ortaya çıkabileceği karşılaşma anları, kent mekanı bağlamında, öznenin özneleşmesiyle eş zamanlı olarak ele alınabileceği fırsat anları olarak görülür. Kent mekanı, atık-mekan örneğinde olduğu gibi üretimi bağlamında baskın semiyotikleştirme şekillerinin uzantısı olan bir altyapı olarak görülebilecek olsa da, deneyiminde herhangi bir semiyotik bileşene indirgenemeyecek materyal kapasiteleri barındırır. Kenti, verili gerçekliğin bir kataloglaması olarak düşünmektense karşılaşmalarla verili gerçekliğin koşullarını sorgulatabilecek karşılaşmalarıyla ele almak, kapalı devrelere sıkışmış olan özneleşme süreçlerinin dışarı açılabilmesi oynama paylarını keşfetmeye sebep olabilir. Verili gerçeklik içinde işlevleri ve anlamları halihazırda belirlenmiş temsillerin (yorumlanmış imajların) sürekliliğinden kopmak, kenti içinde hayatın açıldığı kendine içkin olan deneyiminde ele almakla mümkün olur. Bedenin baskın semiyotikleştirme şekline göre hizalanan otomatikleşmesinden kopabilmesini, uyaranlar karşısında bekleyerek yeniden belirlenmeyle düşüncenin içinde hareket edebileceği bir belirsizlik bölgesini

sağlayacak oynama payları, temsile dönüşen ve tek anlamlığa yakınsayan imajların birbiriyle yeniden müzakere edilmesini sağlar. İmajlar ancak sürekli birbirleri ile etkileşime sokularak semiyotik zenginlikleri içinde tutulabilir. Kent mekanının deneyimde sunduğu ilişkililikleri daha önce gerçekleşmiş bir belirlenimin ürünü olarak kabul etmek, kentin deneyimine içkin olarak sağladığı materyal kapasitelerle ilişkililiklerin başka imajlarla yeniden belirlenebileceği oynama payını da kabul etmek anlamına da gelir. Dolayısıyla kenti ve genişletilmiş bir tanımla oynama paylarının sağlayıcısı olarak kabul edilen mimarlığı, ilişkililikleri yeniden müzakereye açan, deneyiminde baskın semiyotikleştirme şekilleriyle karakterize olan maddesel düzlemden bir an için koparak imajın yeniden belirlendiği virtüel çoklukla temas halinde olarak verili gerçekliğe karşı bir direnç noktası sağlama olanağıyla ele alabiliriz.

Bir imajda gösterge süreçlerini içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiğe (etkileme ve etkilenme kapasitesi) göre yönlendiren diyagramatik süreç oynama payını, dolayısıyla yeniden belirlenmeyi mümkün kılar. Diyagramlaşma bir semiyotik makinenin altında çalıştığında verili gerçeklikle tekrar hizalanma tehlikesini barındırır da, göstergeler oluşturan nesnenin olanaklarının keşfedilmesini ve karşılaşma anlarında homojen bir gerçeklik içinde nesneye içkin değerler ve normlar üretilmesini mümkün kılarak yerel destek noktaları oluşturabilir. Nesneye içkin değerler ve normlar veya tekillikler, kent mekanı bağlamında kente özgü tekilliklerin keşfedilmesini sağlayan materyal kapasiteler ile keşfedilir. Bir tip özneye veya özneleşme sürecine indirgenemeyecek, materyal kapasitelerin olanaklarından ileri gelen kente ve mimarlığa dair sözceleme assemblajları (kente içkin semiyotikleştirme şekli) kentin tekil noktaları etrafında çatallanır. Tez kapsamında kent, sözceleme olanaklarını sağlayan diyagramlaşmaya imkan veren, deneyiminde içinde bulunan süreklilikten ayrı düşünülemeyecek dinamik bir alan olarak göstergelerden oluşan bir topoloji olarak anlaşılmıştır. Göstergelerin topolojisi olarak anlaşılmasıyla, kent kendine içkin olarak kabul edilmiş, mimarlık kentin oluşturduğu göstergelere karşı duyarlı olarak kentin sunduğu ilişkililiklerin oynama payları içinde hareket ederek müzakere eden ve deneyimin zenginleşmesine olanak sağlayan bir pratik olarak görülmüştür. Mimarlık bu kapsamda Bernard Cache'nin de anladığı gibi potansiyel eylem aralıklarını oluşturan bir çerçeveleme sanatıdır. Bu çerçeve katı bir yapıda olduğunda mevcut bir ilişkililikte tıkanır, ancak çerçeve oynama payına sahip

olduğunda ilişkililikleri koşullayan kuvvetlere geri dönüşe izin vererek yeniden belirlenimlerin önünü açabilir. Kentin materyal kapasitelerinin göstergeler oluşturabilmesi ve bu göstergelere karşı duyarlı olabilmek, ilişkililikleri zenginleştirerek, tekilliklere yaklaştırarak, ortamın daha incelikli şekilde farkına varılmasına neden olur. Kent deneyiminde diyagramlaşma ile kentin göstergeleri edinilebilir, ilişkililiklerin sunduğu oynama payları homojen bir gerçekliğe karşı yerel destek noktaları sunabilir. Ekolojik anlayışla mimarlığı sanat yapan ilişkililiklerin olanaklarını sakat bırakmamak, özneleşme veya eylem olanaklarını koruyarak destek noktası sağlayacak karşılaşmalara olanak yaratmaktır. Bu kapsamda kent deneyimi kendine içkin olarak deneyimin sürekliliği içinde ele alınır ve destek noktası sağlayabilecek karşılaşmalarıyla değerlendirilir.

Deneyim merkezinde dünyayı kendi içinde inşa ettiği içsel gerçekliğiyle bir tutarlılık olarak anlaşılan özne, ortamıyla yani verili gerçekliğin baskın semiyotikleştirme şekilleri altında üretilen kent mekanıyla birlikte düşünülür. Tutarlılığı homojen gerçekliğin yapay kısıtlamalarından kurtaran ve içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiği kesintiye uğratan karşılaşmalar bu kapsamda kent mekanında aranır. Deneyimin sürekliliğinde halihazırda belirlenmiş formlar içinde beden tepkiselliği etkilenimsel ilişkililik içinde yuvalanmış vaziyettir. Kent mekanının göstergeler oluşturmasıyla nitelikler olarak görünen materyal kapasiteler etkilenimsel ilişkililik içinde verili işlevselliklerini bırakarak yeniden belirlenmek üzere dışarıya açılarak dünyada yankılanabilecekleri başka yerler ararlar. Alışkanlıklar içinde deneyimlenen ve alışılmış bir durumun dışı vurumu olarak görünen sunduğu ilişkililikleriyle kent mekanı, materyal kapasiteleri ile bu şekilde göstergeler oluşturarak etkilenimsel ilişkililiğe içkin bir eşiği atladığında kendi üretim koşullarını aşar. Hayatın keşfedildiği virtüel olanaklarla temasa sokar. Nakarat olarak dışı açılarak deneyimin başka değerlendirme şekilleri etrafında tekillikleri keşfetmesine imkan verebilir. Dolayısıyla karşılaşma anlarında materyal kapasiteler kent mekanının içinde üretildiği baskın semiyotikleşme şekillerine indirgenemez hatta onlara karşı destek noktaları sunabilir. Kentin sunduğu kısıtların geri dönüşlere imkan verebilen ilişkililikler olarak görünür olmasıyla, hayat kent mekanı içinde açılabilir. Kent mekanında maddenin eylem halinde olabileceği dışavurulur. Karşılaşmalarla mekansallık sağladığı ilişkililiklerle tutarlılıkta sözcelenir. Ekolojik anlayışın amacı bu gibi materyal akışların sözcelendiği başkalaşmalardan özneyi korumak değil,

tersine karşılaşmaların sağladığı olanakları keşfetmeye çalışmaktır. Guattari için özneye dair kabul edilebilir tek sonluluk sürekli ortamla olan ilişkisini zenginleştirebilmesidir.

Bu kapsamda kent mekanında yeni ilişkililiklere imkan verecek ve içinde bulunan etkilenimsel ilişkililiğin dışarıya açılarak yeniden organize edilmesini sağlayacak materyal kapasiteler deneyime içkin olarak aranır. Bu anlayışla kent kısmi sözceleyicilerden, özneleşme çizgileri sunan yerel çekirdeklerden oluşan, hayatın bütün olanaklılıklarını kesen bir alandır. Kente dair sözcelemeler kentin bir bileşeni olduğu etkilenimsel ilişkililik içinde yuvalanır, mimari karşılaşma anlarında ise oluşturduğu göstergeler diyagramlaşma ile yeni ittifaklar edinerek zenginleşir. Kente dair sahip olunan ilişkililiklerle karşılaşma anı, aktüel gerçekliğin virtüel kapasitenin olanakların gölgesiyle birlikte görüldüğü andır. Dünyanın kendine içkin dalgalanmaları ve değişimleri etkilenimsel ilişkililiğin belli bir eşiğini aşıyorsa göstergeler hissedilebilir olur ve kente dair ilişkililiklerin virtüel olanakların içinden yeniden belirlenmesine imkan verir. Çalışma kapsamında ilişkililiklerin kente dair oluşturulmuş imajlar olarak yeniden belirlenimlere imkan verebilecek oynama payları merkeze alınmıştır. Bunun için kente dair sahip olunan imajlar Kevin Lynch'in sınıflandırmasında olduğu gibi mevcut ilişkililikler olarak kabul edilmiş, bu ilişkililiklerle olan karşılaşmalar ilişkililiklerin müzakere edildiği ve yeni ilişkililiklere açılabileceği fırsatlar olarak değerlendirilmiştir. İlişkililikler arası geçişlerin kent mekanındaki deneyimde karşılığı olarak kabul edilen geçiş mekanları, kente dair imajlarla karşılaşmaların sağlandığı yeniden belirlenimlere elverişli alanlar olarak ele alınmıştır. Sunduğu ilişkililiklerle Taksim Meydanı bu kapsamda örnek olarak seçilmiş, sağladığı oynama payları deneyime içkin olarak test edilmeye çalışılmıştır. Kent deneyimi hareket halindeyken geçiş mekanlarında sunulan ilişkililikte sabitlenerek görselleştirilmiş, ilişkililiğin etrafında kentin materyal kapasitelerinin ilişkililiğin kendinden farklı görünmesini sağlayan dünyanın sonsuz dalgalanması virtüel olanaklar olarak öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Hareketler, perspektifteki kaymalar, ışıktaki değişimler... Bütün bunlar etkilenimsel ilişkililiğe özgü bir eşiği aştıklarında içinde bulunan sürekliliği kesintiye uğratarak kente dair yeni sözcelemelere imkan verebilir ve yeryurdu başka değer evrenlerine göre koşullayabilirler. Görselleştirme bu imkanın elverişli olduğu şeklinde yorumlanan geçişlerde göstergelere duyarlı olarak sunulan yeni ilişkililiklere odaklanmış, bu

ilişkililiklerin her biri başka oynama paylarını görünür hale getiren fırsatlar olarak değerlendirilmiştir. İlişkililikler oynama paylarını beraberinde getirmiş, alışkanlıkların yeni alışkanlıklar edinme olanağı gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, yine aynı görselleştirme metoduyla deneyimde bazı ilişkililiklerin oynama payı sunmaya elverişli olmadığı tartışılmıştır. Mekansallaştırılmış etkilenimlerin sözceleme kapasitelerinin sağlayıcısı olan mimarlık, ekolojik bakış açısına göre her ilişkililiğin kompleksleşerek deneyimi zenginleştirebilmesi adına mekana bu oynama paylarını sağlayacak şekilde sürekli olarak müdahale edebilmelidir. Ancak bu sayede kentin kısıtlarıyla zamanla birlikte sürekli olarak açılan hayat olanaklılıklarını korur ve dünyanın kendi içinde zenginliğini göstergeler olarak dışa vurabilir. Dolayısıyla tez kapsamında kent mekanı oluşturduğu göstergelerle oynama payında ilişkililikleri katalize edebilmesi için mimarlığa alan açan, aynı zamanda mimarlığın tıkanmış ilişkililiklere müdahalelerle oynama payı kazandırabileceği dinamik bir alan olarak göstergelerin topolojisi olarak anlaşılır. Böylece kent ilişkililikleriyle ve oynama paylarıyla dünyaya içkin olan ve kendi gerçekliğini dışa vuran, her zaman eylem olarak görünme olanağına sahip olarak incelenebilir. Mimarlık karşılaşma anlarında diyagramlaşmayla verili gerçekliği oluşturan hiçbir semiyotik makineye bağlı olmadan onların gerisinden öncül olarak çalışarak ideolojik koşullamaları aşan materyal kapasiteleri görünür kılabilir. Yere dair tekillikler, bu sayede mimari karşılaşmalarla mimarlığın sağladığı ilişkililiklerden çekilerek sözcelenir ve ortamlar içinde bulunan ilişkiselliği zenginleştirir. Kent deneyimi kısıtlarıyla ve fırsatlarıyla kendine içkin olarak ele alınarak, kent mekanı kentte verili olan bileşenlerin kataloglamasını aşan ilişkililikler ve sağladıkları oynama payları olarak görülmüş kente dair yeni bir bakış açısı kazandırılması umulmuştur. Kavramsal araçlar sağladığı ilişkililiklerle yeni özneleşme çizgilerini açarlar. Kavramsal olarak, kenti ekolojik anlayışla göstergelerin kompleksleşmelere imkan tanıdığı bir topoloji olarak kavramak, çatallanmalarla kente dair başka sözceleme olanaklarına kapı aralayabilir.

KAYNAKLAR

- Baranzoni, S.** (2016). Algorithmic and Machinic An-Aestheticism: Mediation between defunctionalisation and enhancement. *London Journal of Critical Thought*, 1(1), 49-60
- Benjamin, W.** (2019). *Illuminations: Essays and Reflections*. Mariner Books.
- Berressem H.** (2019). *Gilles deleuze's luminous philosophy*. Edinburgh University Press.
- Berressem H.** (2020). *Félix guattari`s schizoanalytic ecology*. Edinburgh University Press.
- Boumeester, M., & Radman, A.** (2016). 4 The Impredicative City, or What Can a Boston Square Do? *Deleuze and the City*.
- Cache, B.** (1995). *Earth Moves: The Furnishing of Territories*. The MIT Press.
- Colman, F.J.** (2013). *The Matter of the Image: Notes on Practice-Philosophy. Bergson and the Art of Immanence*.
- Crouch, C.** (1999). *Modernism in Art, Design and Architecture*. Palgrave Macmillan.
- Dawkins, R.** (2020). From the perspective of the object in semiotics: Deleuze and Peirce. *Semiotica*, 2020, 1 - 18.
- Demir, M.** (2015). *Bergson-Deleuze Karşılaşması: Virtüelin Materyalizmi*
- Dunham-Jones, E.** (2013). *The Irrational Exuberance of Rem Koolhaas*. *Places Journal*.
- Farías, I., & Höhne, S.** (2016). *Humans as Vectors and Intensities: Becoming Urban in Berlin and New York City*. *Deleuze and the City*.
- Frichot H.** (2019). *Creative ecologies : theorizing the practice of architecture*. Bloomsbury Visual Arts.
- Gangle R.** (2015). *Diagrammatic immanence : category theory and philosophy*. Edinburgh University Press.
- Genosko G.** (2002). *Félix guattari : an aberrant introduction*. Continuum.
- Genosko G.** (2016). *Critical semiotics : theory from information to affect*. Bloomsbury Academic An imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
- Grosz, E.** (2008). *Chaos, Territory, Art: Deleuze and the Framing of the Earth -* Columbia University Press.
- Guattari F.** (2006). *Chaosmosis : an ethico-aesthetic paradigm*. Power Publications.
- Guattari F.** (2013). *Schizoanalytic cartographies*. Bloomsbury.

- Guattari F. & Goffey A.** (2016). Lines of flight : for another world of possibilities ([1st ed.]). Bloomsbury Academic an imprint of Bloomsbury.
- Hardliz R. & Ursprung P.** (2022). Non-construction : an architectural gesture in artistic research. Diaphanes.
- Hollier D. & Wing B.** (1992). Against architecture : writings of georges bataille. M.I.T.P.
- Kleinherenbrink, A.** (2019). Against Continuity: Gilles Deleuze's Speculative Realism. Edinburgh University Press.
- Koeck R.** (2012). Cine-scapes: Cinematic Spaces in Architecture and Cities. Taylor and Francis.
- Koolhaas R. & Foster H.** (2013). Junkspace : with running room. Notting Hill Editions.
- Kousoulas S.** (2022). Architectural technicities a foray into larval space. Routledge.
- Leja, M.** (2000). Peirce, Visuality, and Art. Representations, 72, 97-122.
- Lynch K.** (1960). The image of the city. M.I.T. Press & Harvard Univ. Press.
- Mazzarella, W.** (2017). Mana of Mass Society. University of Chicago Press.
- O'Sullivan S.** (2012). On the production of subjectivity : five diagrams of the finite-infinite relation (1st ed. 2012). Palgrave Macmillan UK.
- Olkowski D.** (2021). Deleuze bergson merleau-ponty : the logic and pragmatics of creation affective life and perception. Indiana University Press.
- Özmkas, U.** (2009). Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 32-45 .
- Parreno, C.** (2021). Boredom, Architecture, and Spatial Experience. Bloomsbury Publishing.
- Radman, A.** (2021). Ecologies of Architecture: Essays on Territorialisation. Edinburgh University Press.
- Radman, A.** (2012). GIBSONISM: Ecologies of Architecture. TU Delft Repositories.
- Rebello Cardoso Jr, H.** (2018). Peirce's resonances on Deleuze's concept of sign: Triadic relations, habit and relation as semiotic features. Semiotica, 2018, 165 - 189.
- Rowe C. & Koetter F.** (1978). Collage city. MIT Press.
- Saldanha A.** (2017). Space after deleuze. Bloomsbury Academic an imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
- Seigworth, G. J.** (2005). pt. III. Folds. From affection to soul. In Charles J. Stivale (ed.), Gilles Deleuze: Key Concepts. McGill-Queen's University Press.
- Smith, D. W.** (2012). Essays on Deleuze. Edinburgh University Press.
- Spuybroek, L.** (2009). The Architecture of Continuity. Rotterdam: V2_NAI Publishers.
- Uhlmann A.** (2006). Samuel beckett and the philosophical image. Cambridge University Press.

Vellodi, K. (2014). Diagrammatic thought: Two forms of constructivism in C.S Peirce and Gilles Deleuze.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : **Deniz Dabancı**

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2017, Yıldız Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2018 yılından beri Skec Mimarlık'ta mimar olarak çalışmaktadır.
- Erasmus+ öğrenci değişimi programı ile 2016-2017 güz döneminde lisans eğitimini HTWG Konstanz'da okudu.